

•

Derûniya civaknasiyê

Abdusamet Yîgît

Weşanên

.
. .
. .
. .

Derûniya civaknasiyê
@Abdusamet yigit
Çap 1
2019-Almanya-Berlin

.
ISBN 968-4-950996-30-7

Navarok:

1.Pêşgotin.....	5
2.Destpêk: Derûnîya civaknasî.....	6
3.CIVAKNASÎ ÇÎ YA? DERÛNÎ ÇÎ YA? Û DI DEWAMA WAN DE FAHMKIRINA DERÛNÎYA CIVAKNASÎYÊ.....	15
3.1.Civaknasî çi ya?.....	15
3.2.Derûnî çi ya?.....	18
3.3.Derûnîyacivaknasiyê ji aliyê derûnîyê û civaknasiyê ve.....	22
4.FÊRBÛN, ENCAMÊN BI JÎYANE CIVAKNASIYÊ RE KU PÊŞDIKEVIN Û ZANÎNA DERÛNÎYACIVAKNASIYÊ.....	36
4.1.Ji aliyê fêrbûnê ve derûnîyacivaknasiyê.....	37
4.2.Encamên bi jîyane derûnîyacivaknasiyê re ku pêşdikevin.....	44
4.3.Pêşketina zanîna derûnîyacivaknasiyê û fahmkirina wê.....	48
5.DESTPÊK, ZAROKATI, PÊVAJOYÊN PÊŞKETINÊ Û ÇERÇEVEYA PÊŞKETINÊ A TEORIKI.....	53
5.1.Zarokati û pêvajoyên wê yên pêşketinê ên destpêkê.....	54
5.2.Çerçoveya pêşketinê a teorikî.....	60
6.DEMA CIWANIYÊ, PÊVAJOYÊN WÊ YÊN PÊŞKETINÊ,GÛHARÎNÊN BIOLOJIKÎ Û TEMENÊ TEORÎKÎ Ê FAHMKIRINÊ.....	64
6.1.Dema ciwaniyê û pêvajoyên wê yên pêşketinê.....	65
6.2.Gûharînên biofîzyolojîkê û temenê teorîkî ê fahmkirinê.....	68
7..KRÎZ, STRES, Û TRAWMA.....	73
7.1.Tengezerîyên ku mirov bijî di nava jîyane xwe de.....	74
7.2.Stres û pêvajoyên jîyankirinê.....	78
7.3.Ji aliyê zanîna bingehînê ve krîz, stres û trawma.....	81
7.QALIB(ÊN XUYÊ) Û HELWEST.....	85
7.1.Nerînên darazî, klîşe û qalibên fahmkirinê û helwestên li hemberî wan....	86
7.2.Gûharîna helwestan û bandura xuyan bi helwestan re.....	89
7.3.Çerçoveya zanîna qalibên xuyê û helwestê.....	92
8.PERGALÊN CIVAKNASÎ Û BINGEHÊN CIVAKNASÎ.....	95
8.1.Pergalên civaknasî.....	96
8.2.Bingehên civaknasî.....	98
8.3.Çerçoveya zanîn, fahmkirina pergale civaknasiyê û bingehê civaknasiyê.....	100
9.CIVAKNASÎBÛN, WEYN (ROL) Û FARQ.....	102
9.1.Temenê civaknasîbûnê û pêvajoyên wê yên pêşketinê.....	103
9.2.Civaknasî û farq.....	106
9.3.Rol û farq.....	107
9.4.Vekirîbûn, girtîbûn û têgihên cûda ên çandî ên ji hev cûda.....	108
10.ÇAND, HEVDÎTINÊN ÇANDÎ, ÇANDÊN CUD A Û GIHIŞTINA WAN A LI HEVDÛ.....	112
10.1.Çand û fahmkirinên me yên bi keseyet û komî.....	113

10.2.Hevdîtinên çandî.....	114
10.3.Çanda xweşbînîyê û navaroka civaknasî.....	116
10.4.Çand, keseyet û fahmkirina hevdû.....	117
10.5.Pêvajoyên têkiliyên kin û dirêj.....	118
10.6.Çand û zayendîtî.....	119
11.CÛDAHÎ Û WEKHEVÎYA CIVAKNASÎ.....	122
11.1.Wekneheviya civaknasî û rewşên jîyanî ên ne wekhev.....	123
11.2.Wekheviya civaknasî.....	125
11.3.Newekheviya civaknasî.....	126
11.4.Parvekirina civaknasîyî.....	126
12. Çavkanî.....	129

Pêşgotin;

Mijare derûnîyacivaknasiyê wê weke mijarek kûr û bi gelek aliyan ve wê mirov dikarê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê. Di çerçoveya fahmkirina civaknasiyê û derûnîyê û weke disiplinekê bi hevdû re fahmkirina wan di qada jîyanê de wê, di serî de wê di mijare fahmkirinê de wê karibê gelek aliyên fahmkirinê bide çêkirin.

Di nava jîyanê de wê, di wê çerçoveyê de fahmkirina jîyanê, çandê, civakê, dîrokê û pêvajoyên wan ên pêşketinê bi wê re wê, di serî de wê, çerçoveyek fahmkirinê a giring wê bide me. Di roja me de wê, civakên ku ew bi zanîna pêşdikevin ew ji her aliyê ve dihên hildan li dest. Weke aliyekê wan jî wê, di wê çerçoveyê de wê, bi hemû zanistên din re wê zanista derûnîyacivaknasiyê bê.

Di serî de wê jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê fahmkirina derûnîyacivaknasiyê (social psychology) bi mirov, jîyane mirov, xuy, pêvajoyên pêşketinê û têkiliyên mirov wê weke aliyê ku wê mijare derûnîyacivaknasiyê bin. Di wê ware de wê di mijare hildana li dest wê di serî de wê, di ware fahmkirinê di nava şertûmercên wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê temenê wê biafirênê.

Derûnî wê bi xuyan re wê alaquadar bibê. Wê weke zanîna xuyan jî wê were dîtin. Ji aliyekê din ve jî wê, weke aliyekê fahmkirina keseyetîyê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê û aliyên wê yên baş û nebaş re. Civaknasî wê bi têkiliyên nava mirov, temenê wê yê civakî û têkiliyên wê yên bi hevdû re bi temenê mejuya wê re wê hilde li dest. Di wê çerçoveyê de wê weke temenekê fahmkirinê wê biafirênê.

Ku mirov derûnîya civaknasiyê wê hilde li dest jî wê di wê ware de wê weke aliyekê din ê fahmkirinê wê di wê rewşê de wê, weke zanîna fahmkirina mirov, xiyal, dunyaye hundir û ya derve, xuy û bandura bi xuyan a li kesên dervî me û hwd wê weke xabatên wê qadê wê biafirênin. Derûnîyacivaknasî wê di wê ware de wê weke zanîstek civakî ku wê civakê bi aliyên wê yên xuy û têkiliyên wê re bi awayekê pirralî bi têkilî û rengê jîyane wê û hwd re wê hilde li dest bê.

Abdusamet yigit

Destpêk: Derûnîya civaknasî

Mijare derûnîya civaknasî wê weke mijarek kurd a civakî ku wê bi têtikili, hêst, tevger, xûy û kirinên wê re wê wê temenekê xwe yê jîyanê wê bidestênê bê. Derûnîya civaknasî fahmkirina wê di nava jîyanê de wê weke aliyekê fahmkirin, naskirin bi têtighiştinê wê xwe bide nîşandin. Mirov wê dema ku mirov wê ji aliyê civaknasiyê ve wê hilde li dest wê weke zindiyek civaknas wê were pênasekirin û hanîn li ser ziman. Bi heman rengê wê dema ku wê bi derûnîyê re jî wê were salixkirin wê weke zindiyek derûnî wê were pênasekirin û hanîna ser ziman.

Danîna têtikiliyê û civaknasiyê bi gotinê bi hevdû re wê çawa çerçoveyek fahmkirinê û têtighiştinê wê bide wê, di serî de wê weke aliyekê mijarê giring bê. Bi şewayê wê ev mijar wê awa wê were pêşxistin û ankû wê bi bi hevdû re bi gotina *derûnîya civaknasiyê* wê mirov çawa wê karibê bigihijê têtighiştinek rast wê, di aslê xwe de wê weke armanca mijare me bê. Mirov dikarê derûnîya civaknasî bi têtînek zanistî wê weke bi zanyarî wê fahmbikê wê werênê ser ziman? Di aslê xwe de wê bersiva wê pirsê wê di serî de wê, di gotina civaknasiyê û derûnîyê ku ew cûda û cûda wê werina hildan li dest wê, çerçoveya wê jî wê bi xwe re wê biafirênin.

Mijare civaknasiyê û derûnîyê wê piştî sedsalê 19'în û pê de wê bi zanyarî wê mijarên civaknasî bin û wê werina pêşxistin. Di wê çerçoveyê de wê, mijare fahmkiirna mirov di nava rewşa wî ya civakî de bi civaknasî û derûnî cûda û cûda û bi hevdû re wê bi serê xwe wê weke aliyekê giring ê fahmkirina me bê.

Piştî ku mirov pêşket û pê de wê, bi awayekê pirralî wê, dest bi pêşketina xwe bikê. Di dewama wê de wê, jîyane xwe wê bi gelek aliyên wê pêşbixê. Mirov wê di nava hevdû de û bi hevdû re wê bijîn. Wê bi kirinê û ankû pîretikî û xûyî wê ji herdû aliyên ve jî wê, xwediyê pêşketinê nava jîyane xwe ya civakî bin. Alimandina li hevdû û ankû fêrbûna li hevdû wê di temenê xwe de wê gotina naskirinê wê ji gelek aliyên ve wê bihawênê lê wê weke aliyekê din jî wê, weke rewşek zindiyî a ku mirov wê bi awayekê xwezayî wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Mirov weke mirov wê fêrî axiftinê, danûstandinê, danîna têtikiliyê a bi hevdû re û hwd wê bibê. Wê bi gelek alî û awayan wê bi hevdû re wê ew

wan pêşbixê. Her ku wê têkiliyê wê bi hevdû re wê têkiliyê wê dênê wê bi hevdû re wê temenê pêşketina ê li hemberî xwe û xwe bi xwe jî wê ji gelek aliyên ve wê çêbikê. Ji wê aliyê ve wê dema ku mirov wê hilde li dest wê, civaknasî wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê di serî de wê hilde li dest bê.

Di serî de li vir em, berî ku di mijarê pêde herin em li ser rêbazê jî çend gotina bibêjin. Ber ku wê ev jî wê weke aliyekê destpêkê ê mijarê, fahmkirinê û pêşxistin û pêdeçûyina bi fahmkirina mijarê ve wê girêdayî bê.

Di serî de ji aliyê rêbazî ve gotina derûniyê wê weke aliyekê fahmkirinê ê di nava civaknasiyêa jîyanî de wê were hildan li dest bê. mirov wê bi xûy, tevger, kirin û hwd re wê, bi awayekê pirralî bi têkiliyên xwe yên bi hevdû re û bi dora xwe re wê bê xwestin ku ew were fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê çavkaniya me jî wê pêşketinên me yên bi hevdû re ên jîyanî bin. Her wusa weke ku mirov wê kifşbikê wê, di wê çerçoveyê de wê gotina civaknasiyê wê di serî de wê weke temenekê fahmkirinê ê bi têkilî û rewşên jîyanî re wê mirov dikarê wê fahmbikê. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê civaknasî wê, çerçoveya fahmkirinê wê biafirênê.

Di nava wê rewşa jîyane civaknasî de wê mirov wê bi têkiliyên xwe yên bi hevdû re wê ji gelek aliyên ve wê bi hevdû re wê, têkiliyê wê dênin. Wê hevdû bibînin, deng bikin, têkiliyên zayendî wê bi hevdû re dênin, bi hevdû re rûnîhin û bi axifin û hwd. Wê weke wan aliyên wê gelek aliyên ku mirov dikarê wan bi azmûn û fêrbikê di çerçoveya mijarê de wê hilde li dest wê hebê. Di aslê xwe de ku mirov hinekî li ser çerçoveya mijarê a derûnîya civaknasiyê ku em dihizirin em wê dibînin ku wê, weke mijarek zêde berfireh wê derkeve hemberî me. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyê aqil, jîr, zêhn, têgihiştinê, fahmkirinê, salixkirinê û hwd ve wê bi gelek alî û awayan wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Mijare civaknasiyê wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring ê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di fahmkirina mijare derûnîya civaknasî de wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê mijare fahmkirina têkiliyên bi hevdû, rengên fahmkirinê dîtina hevdû û hwd wê bi wê re wê derkeve li pêş. Di dewama wê de wê, weke aliyekê din wê salixkirinên me yên di hevdû de, hebûna ezîtiyê û têgihiştina bi wê re, bi ontolojîkî û epistomolojîkî û hwd wê mirov dikarê bi çerçoveya wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Civaknasî wê, çerçoveya wê ya ku mirov li wê û kirinên nava wê ên bi çûnûhatinê ku em li wan dinêrin wê mirov dibînê ku wê kirin, xûynîşandin û hwd wê, di çerçoveyek sazûmanî de wê, xwe bide nîşandin. Çerçoveya têgîna mantiqê levkirinê, nerînê û dîtînê wê bi wê re wê bê xwestin ku ew were fahmkirin. Di dewama wê de wê weke aliyekê din jî wê fahmkirina civaknasî wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Hevgirtin û levkirin wê di nava kirinên me yê jîyanî de wê car bi car wê weke têgîn û renekê derkkirinê ê ku wê were lêgerîn jî bê. Di levkirina civaknasî de ew aheng û hevgirtûnîya ku wê mirov li wê digerihe wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikare wê di serî de wê fahmbikê bê. Di çerçoveyekê de wê li levkirinê lêgerînê de wê, weke aliyekê ahengî ê civaknasî ê bi pêşketina keseyetîyê re wê were dîtîn.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov di nava xûynîşandin û têkiliyên civaknasi de li levkirin û ahengekê digerihe wê li wir wê çi weke pîvan bê û wê li gorî çi bê wê weke aliyê giring bê. Di serî de wê ya ku wê derkeve li pêş wê weke ku wê herkesek wê di mejiyê xwe de wê li wê bihizirê wê, qalibên zêhnî ên civakî û dîroka civaknasiya civakî ku ew hena wê di temenê wê de wê xwe bidina nîşandin. Mirov wê di nava wê qalibê û hebûna wî ya bi wê re di levkirinekê de wê *rehetîyekê* jî ew dibê ku ew temenê wê biafirinê. Di wê çerçoveyê de wê mirov wê bi wê re wê, di nava jîyane xwe de wê, weke ku wê bi wê re wê, bixwezê xwe bi awayekê di jîyanê de wê weke di çerçoveyek levkirinê de dijî wê, xwe bide nîşandin. Ya ku wê ji aliyekê ve wê weke zorekê xûynîşandinî wê di jîyane mirov de wê xwe bide nîşandin wê, derûnîya girseyî bê. Di serî de wê, derûnîya girseyî wê di nava civaka ku mirov di nava wê de dijî wê, bi fêrbûnên li wê, pîvanên herêkirin û redkirinê, rengê hizirkirinê û nerîna li dunyayê û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê biafirênê. Di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê giring mirov dikare fahmbikê ku wê rewşa jîyane nava mirov wê bi wê rengê wê xûynîşandina mirov wê bi wê re wê, xwe bide nîşandin.

Di nava rewşa girseyî de wê xûynîşandinên cûda wê di cih de wê balê bikişênina li ser xwe. Wekî din wê mirov wê dema ku ew nerîn hatina ser mirov wê weke ku tiştekê vajî kirî wê di cih de wê weke hîsekê wê bi mirov re wê xwe bide nîşandin. Bandûra wê hîşê wê carna wê karibê pirr zêde bi şidet bê. Carna jî wê ne bi zêde şidet bê. Lê wê ew wê di mejiyê mirov de wê karibê nîşanakên ku ew hetaheta bi mirov re werina bîrkirin

bide çêkirin. Di wê çerçoveyê de wê mirov wê bi wê re wê di nava wê de wê xwe bide nîşandin.

Di nava jîyane komî a civakî de wê, di wê çerçoveyê de wê, pîvanên herêkirin û redkirinê wê weke restna ku wê bi wan wê mirov wê weke ku wê bijî bê. Di çerçoveyek pergali a civakî de wê, ew restên dadî, rewîstî, olî û hwd wê, temene pêşketina mirov a di awayekê giştî de 'wekehevdû' wê bide çêkirin. Mirov wê dema ku wê weke hevdû li wan binerê, bi heman zimanê biaxifê û hwd wê karibê bibêjê ku 'ew dibê weke hevdû?' Bêgûman mirov wê nikaribê wê bêjê. Lê di wê çerçoveyê de wê ew dîmen wê weke dîmenekê ku em dikarin di çerçoveya derûnîya girseyê de wê hinekî bi hûrûkûr li ser wê bisekin in bê. Di wê ware de wê hemû rewşên bi tîgîn û hewldana *kirina weke hevdê* wê di temenê xwe de wê zorê wê bi hawênin. Ev di roja me de wê di serdemên hemdem de wê zêdetirî wê were dîtin û hîskirin. Di rewşek xwe hanîna ser ziman û weke ku mirov ya ku bi wê dihizirê û ya ku ew dihênê ser ziman wê weke 'levkirina wê' biaxifê. Lê di aslê xwe de wê, ew tîgîna levkirinê a bi wê re wê tenê wê weke aliyekê ku ew ew ne hatî li cih wê bimênê. Du rewşên giring ên ku mirov dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman wê hebin. Yek wê, dema ku mirov wê biaxifê wê di serê mirov de wê hizirkirinek û renekê û hizirkiirinê ê ku me dibê ku ew kifşkirîya ku wê bi wê biaxifê wê hebê. Lê dema ku ew dever, navend û girseya ku ew li wê diaxifê û ankû di nava wê de diaxifê wê, bandûrê li wê axiftinê û gûharîna di nava ya di mejî de hatî pêşnûmakirin bo axiftinê û ya ku ew cûda hatî ser ziman wê hebê. Di wê rewşê de wê bandûra girseyê û qalibên jîyanî ên ku ew di nava wan de dijî wê, di wê rewşê de wê pirr zêde wê, di wê rewşê de wê bi awayekê kifşkar wê xwe bidina nîşandin.

Civaknasî wê weke aliyekê giring ê ku wê bi tîkiliya nava mirovan, pêvajoyên pêşketinê û fahmkirin, çand û weyna mirov û pêşketina bi keseyetîyê û hwd re wê bi wê re wê werina ser ziman. Di aslê xwe de wê dema ku mirov hinekî li ser civaknasîyê disekinê û wê dikê ku wê fahmbikê wê weke aliyekê giring ê komplike wê xwe bi wê re wê bide nîşandin. Di wê warê de wê piştî ku wê civaknasî wê weke zanistek civaknasî wê pêşkeve û wê bê bi sazûmankirin û zanyariya wê were pêşxistin û pêde wê, bi zêdeyî wê bi kûrbûmna di wê de re wê, pêvajoyên fahmkirina bi wê re wê bibin. Civaknasî û civaknasîya dîrokî wê weke çerçoveyna fahmkirinê ên bi wê re ku wê di wê çerçoveyê de wê werina fahmkirin bin. Çendî ku wê fahmkirin wê bi wan re wê bibê û wê

pêškeve kûrbûnê jî wê bi xwe re wê bide çêkirin. Civaknasî di serî de wê, mirov dikarê di bin hinek serekna de wê werênê ser ziman. Serekên weke **hêst û motivasyon**, fêrbûn û azmûn, pêşketin, ji zaroktiyê û ciwaniyê heta demên mazinbûnê; rewşên weke yên stressê, têkiliyê, tengezerîyan û bûhranên ku ew dihên derbaskirin; awayên pêşketinê ên bi serbixwe, keseyet û serwerîyê; pêşketina pergalên civaknasî û temenê wan ê civakî; civaknasîbûyîn, rolên civak û civaknasî û pêşketina wan; çand û awayên wê, wekhevîyên civaknasî û cûdahiyên wê; bi hevdû re bûyîn û bi hevdû re karûxabatkirin û hwd wê hinek alî û serekên ku mirov dikarê di bin wan de bihizirê û fahmkirinê pêşbixin bin.

Mijare civaknasiyê wê di serî de wê weke aliyekê din wê di wê rewşê de wê hinekî din wê di wê rewşê de wê bi zêdeyî wê bi aliyên wê yên pêşketinê ên din re jî wê derkeve hemberî me. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê din wê fahmkirina civaknasî wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê di temen de wê derxê li pêş.

Piştî serdemên hemdem û pêşketina wan re wê pêşketina civaknasiyê û fahmkirina wê ya bi aliyên din ên cûda re wê zêdetirî wê were pêşxistin û derkeve li pêş. Teoriyên civaknasî û fahmkirinên yên nû ên awayên wê yên bi ezmûnî û ceribandîna pêşxistinên ku ew bi têkiliyên nava mirov, keseyet û civakê û hwd re wê werina kirin wê derkevina li pêş. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê fahmbikê wê civaknasî wê, di wê warê de wê, dema ku wê bi wê re wê fahmkirin wê werê kirin wê bi wê fahmkirinê re wê rengên hiş û têgihîştinê ên cûda wê xwe bidina diyarkirin. Em di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê din ê giring wê, dikarin wê li wê bihizirin û wê fahmbikin û wê werênina ser ziman.

Mijare civaknasiyê wê, di serî de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê civakî û fahmkirina wê re wê werênê ser ziman. Ku em li ser pêşketina civakê re wê hilde li dest wê demê em divê ku em, bi qasî ku em dikarin bahsa derûnîya civaknasî a rojane me bikin wilqasî em divê ku aliyê wê yê dîrokî bi gotin û temenê *derûnîyacivaknasîya dîrokî* jî wê hildina li dest û wê fahmbikin. Ber ku wê pêvajoyên dîrokî ên jîyane bi hevdû re û pêşketinê wê hebin. Wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de em divê ku wê bi temen bikin û wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê weke aliyekê din jî wê dikarin wê werênina ser ziman ku wê têngîna derûnîyacivaknasîya dîrokî weke aliyekê ku wê temenê wê li ser fahmkirina pêvajoyên dîrokê bin. Wê di

wê çerçoveyê de wê divê ku mirov werênê ser ziman ku wê her dem wê di çerçoveya pêşketina xwe, bi rest û pîvanên xwe re wê xwediyê temenekê pêşketinê bê. Wê fahmkirina ku em bi wê bidest bixin wê di temenê fahmkirina me ya î ro de jî wê di temenê pêşketina me de wê weyn bileyizê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê di serî de mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê rewşa civaknasî wê, di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê fahmkirina derûnîyacivaknasiya dîrokî wê bi serê xwe û fahmkirina xwe ya bi şewayî û hwd re wê, pêwîstî temenekê fahmkirinê bê. Di wê çerçoveyê de wê, demê wê di dewama hevdû de ku wê têkiliya wan ji hevdû ne birrê wê bi hevdû re wê, di çerçoveya pêşketina wan ya dem bi dem de wê hilde li dest. Her dem wê bi awayekê dudîmenî wê dikarê di wê çerçoveyê de wê hilde li dest. Aliyê pêşî wê bi weke dîyardeyek pêşketî wê bi serê xwe wê her rewş weke dîyerdeyekê wê were hildan li dest û fahmkirin. Aliyê din jî wê, di dewama ya din ku ew piştî dihe de wê bi têgînek mejuyî wê bi wê re wê karibê têkiliya wê were danîn û ew weke fahmkirinekê were fahmkirin.

Di fahmkirina civaknasiyê de em ku weke xate pêşketinê û çavkaniya xwe civakê hildina li dest wê demê wê temen me wê xate pêşketina civakê bê. Em li ser wê re wê hildina li dest û wê fahmbikin û wê werênina li ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê dikarin wê werênina li ser ziman ku wê çerçoveya wê ya fahmkirinê wê bi wê re wê, were bidest xistin.

Dîrok û civaknasî wê, di wê rewşê de wê, fahmkirina wan ya bi hevdû re wê, çerçoveyek fahmkirinê a civakî wê biafirênê. Ji aliyên çandî û hwd ve jî wê mirov dikarê wê hilde li dest. Lê bi teybetî wê ji aliyê zanînê ve ku mirov wê hilde li dest wê bi teorîkî wê temenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Hemû demên felsefeyên ên kevnera û berî wan hemû demên şariştaniyê heta demên sumerîyan wê di temenekê fahmkirinê de wê pêşkevin. Wê armanca wan a bi aqil pêşxistinê re wê fahmkirin bê. Felsefe wê hinekî jî wê bi fahmkirina têkiliyên civaknasî û derxistina wan a hiş re wê temenekê fahmkirinê wê bi wê re wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê pêvajoyên felsefeyê em nikarin ji pêşketina civaknasiyê û têgînên wê yên ku bi zanyarî dihen formulekirin ji wan dûr wê werênina ser ziman. Hizirkirinên filosofên xwezayê weke demokritos, haraklit û heta sokrat, platon û aristo wê di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê fahmbikê. Felefe wê hinekî jî wê watelêkirin bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê

fahmkirinê ê ku mirov wê, di wê çerçoveyê de wê derxê li têgihiştinê bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê dîroka felsefeyê wê di wê warê de wê temenekê fahmkirinê wê bide çêkirin. Ji xwe piştî serdema ronasansê pêşketina felsefeyên zêhnî û jîrî û bi wê re pêşxistina temenên têgîn, nerîn û teoriyên civakî û civaknasî û hwd wê di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê fahmbikê.

Pêvajoyên fahmkirinê wê di wê rengê de wê mirov dikarê di dewama hevdû de wê werênê ser ziman. Pêşketina zanistê wê bi xwe re wê weke rewşa aqilê ezmûnkirî û ankû ceribendî wê bi wê re wê were ser ziman. Wê di encama wê de wê weke temenekê fahmkirinê ê ku wê 'rast' wê werê ditin bê. Di wê rewşê de wê têgînek 'rast' a teqez di aslê xwe de mirov nikaribê bahsa wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê di çerçoveya gotina 'zanistê' de wê bi teqezî weke ya 'herî rast' wê herêbikê û cihê gûmankirinê ji wê re nehêlê wê bi serê xwe wê weke dogmayekê wê weke fahmkirinekê bê. Di wê çerçoveyê de wê ew wê weke aliyekê qûtbûna ji jîyanê a bi navê zanistê jî bê.

Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê heta ku wê jîyan wê bidomê wê di nava wê herîkîniya wê dewamê de wê bi gûharîn û pêşketinên bi wê re wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê hingî wê ya rast wê mirov karibê wê bigihêjê wê bê. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê gotina 'rastiyê' wê temenê wê çî bê wê jî mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê di serî de wê hilde li dest. Di ti rewşê û tiştê de wê 'tîstekê' weke 'rastiyekê' wê nebê. Her tişt ku ew *tîstek* jî jî bê wê mirov dikarê wê weke çerçoveyek hevgirtî a sentezî bi sazûman wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Atom jî wê tiştêk bê. Lê di hundirê wê tiştê de wê gelek qatk û piçkên binî ku ew bi hatina wan a cem hevdû û hevdû girtinê re ku ew ji wan diafirê wê bibê bê. Wê minaqê mirov dikarê di hemû rewşên fahmkirinê de wê weke têgîneka temen wê dikarê wê hilde li dest. Ev ji gotinekê û ankû bêjeyekê bigira heta ku wê bigihijê tiştêkê din ê bûjenî ku ew di jîyane de heya wê dikarê bi wê re wê werênê ser **ziman**. ..

Minaq di mijare fahmkirina Durkheim a civakê de wê, weke 'ji gelek koman bi cihêreniya wan pêk tê û bi wan xosletên wan cihêrengiyan ku ew heya' wê werênê li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, têgîna civaketîya Durkheim wê di xwe de wê bi awayekê wê cihêrengiyekê wê bihawênê. Wekî din wê, di wê rewşê de wê, li gorî wê jî wê, keseyet wê bi wan xosletan wê hebê.

Bi heman rengê di warê fahmkirina Weber de jî wê, bi keseyetîyê re wê li wê bihizirê. Wê keseyetîyê wê weke kirdeyekê wê derxê li pêş. Weber wê di wê rengê şîrovekirina wî de wê çendî ku wê gotina “keseyetîyê” û “azadiyê” wê li rex hevdû wê di wateyek kirdeyî de wê bikarbênê jî lê wê, ji temen ve wê, derî li wê vekirî bê ku ew bi ber pêşketinek zor û otorîter ve herê bê. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, dema ku wê keseyet wê, were li ser ziman wê, di wê rewşê de wê li ser çi temenê wê were ser ziman wê, di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, wê werênê li ser ziman.

Ne derxistina li pêş a civaketîyê wê weke ku wê di hin şîroveyên metalyalisma qaba de wê weke mirov ji nedîtî ve wê were wê rast bê û ne jî wê weke têngînek îdealistî ku wê mirov wê, bi têngînek bi tenê wê bê derxistin li pêş wê, bê bingeh wê bimênê wê rast bê. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê herdû ali jî wê dem bi dem wê ji nûqteyna ku mirov li berçav bigirê wê dest bi hanîna li ser ziman bikin. Lê di rewşên pêşdîtî û girêdana li dawîyê de wê, hetimî wê, weke aliyekê nepenî û ankû empirîkî wê bê hiştin. Ev jî wê, weke aliyekê ku wê, temenê nezelaîyên di fahmkirinê de wê bi xwe re wê bîrê li holê bê.

Di fahmkirina civakê de wê, divê ku mirov wê di serî de wê bi awayekê rêbazî wê hilde li dest. Dîrok û pêvajoyên dîrokê, felsefe û zanîna wê ya civakî û hwd wê, weke aliyna ku mirov li ser wan bîronîyê bê. Di wê rewşê de wê, felsefe wê, mijare wê fahmkirin û derxistina li holê a rastîyê bê. Wê, di pênasekirina fahmkirina wê de wê, ev wê were ser ziman. Ku rastî ev bê wê demê mirov dikarê wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê felsefe wê, di aslê xwe de wê, temenekê fahmkirinê wê karibê biafirênê.

Di warê zanîna epistemolojîkî û ontolojîkî de wê hildana li dest de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê di dewama wê de ku mirov wê hilde li dest bê. Di rewşa fahmkirinê de wê, li vir wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, di wê rewşê de wê fahmkirina rastîyê wê bi têngîna hebûnê re wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê ku mirov wê, di serî de wê, bi epistemolojîkî wê gihênê li fahmkirinekê bê.

Di nava jîyane civakê de wê gelek aliyên ku wê werina li ser ziman wê hebin. Wê, di wê rewşê de wê, herkesek wê, di aslê xwe de wê, di nava wê civakê de wê weke qatekê ji wê, ew wê, xwediyê rewşek pêşketinê bê. Her kesek wê, di wê warê de wê xwe bi awayekê bi pozisyon bikê. Di rewşa pêşketina pîşeyan û bi wê re wê, weke

qatagorizekirinekê di wê rewşê de ku wê pêşkeve wê, di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê, di nava wê rewşa jîyanê de wê, ahengekê wê biafirênê. Ew têngîna 'aloziyê' û hwd de wê Weber, bahsa wê dikê jî ku ew civak bi serê xwe were hiştin û dest ji mudahaleyên li nava wê were hildan li dest wê, di wê serî de wê, ew wê pêşkeve.

Di xwezayê civakê û pêşketina wê de wê, cihê fahmkirina têngîna aloziyê wê di aslê xwe de wê zêde nebê. Li vir hewce nakê ku mirov zêde teoriyên feleketê pêşbixê. Vajî wê, di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di nava têngîna serdestîyê û civakê de wê, ew ne levkirina ku ew ew wê weke temenê aloziyê wê Weber wê bahsa wê bikê wê pêşkeve. Li vir jî wê sedema wê ne civaketî û ankû ji nava wê bê ew alozî. Wê sedema wê ya ku ew bi nerînê li wê dihê nerîn ji serî ve wê, ew temenê wê bê.

.

CIVAKNASÎ ÇÎ YA? DERÛNÎ ÇÎ YA? Û DI DEWAMA WAN DE FAHMKIRINA DERÛNÎYA CIVAKNASÎYÊ ..

Têkiliya nava civaknasi û derûnî wê ji gelek aliyên ve wê mirov dikarê wê dênê û wê fahmbikê. Biqasî ku mirov dikarê derûnîya civaknasi wê bi wê re wê fahmbikê û wê bi wê re wê fahmkirineka bi çerçoveya bi têngîna derûnîyê re wê bi gotina civaknasiyê û têtikiliyên nava wê re wê bide me wê, ji aliyekê din ve jî ku em vîcarê gotina civaknasiyê dênina pêşîya gotina derûnîyê û li wê bihizirin wê çerçoveyê fahmbikirinê bi hundûrê gotina derûnîyê re wê bide me. Wê di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê fahmkirinê ê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman wê bi salixkirinê li ser gotinê re wê ev wê bide me. Lê tenê bi salixkirinê li ser gotinê re bi sînor mirov nikarê wê fahmbikê. Ji wê zêdetirî wê divê ku mirov wê bi rewşên jîyanî û têtikiliyên navxweyî re wê hilde li dest û wê fahmbikê.

Ji aliyekê din ve jî wê dema ku mirov têngîna derûnîya civaknasiyê wê hildê li dest wê bi wê re wê mirov dikarê weke aliyekê fahmkirinê ê bi têtikiliya nava mirovan re wê hilde li dest. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyê gotinê ve wê bi wateyên ku ew bi wê re were salixkirin wê li gorî rewşan wê karibê rengên din ên têngînê bi xwe re bigirê.

Di rewşa fahmkirina têtikiliya nava gotina derûnî û civaknasiyê de wê di serî de wê, weke aliyekê kontraktî ê bi dîtina têtikiliyên nava civaknasiyê û fahmkirina wan re bê. Di wê çerçoveyê de wê bi têngîna sedem û encamên wê re wê wan hilde li dest. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê ew bi wê re wê xwe bi dîyarkirin.

Mirov wê dema ku wê têtikiliyê wê bi hevdu re wê bide nîşandin wê di temenê wê têtikiliyê danînê û pêşxistinê de wê gelek aliyên ku wê mirov karibê bi têngînê û teorîkî û ankû zêhnî wan kifşbikê wê hebin. Wê, di wê çerçoveyê de wê ji aliyê xûyzaniyê ve wê, bi derûnî û keseyetîyê û fahmkirina wêre dikarê wê fahmbikê. Ji aliyê civaknasiyê ve jî bi têtikiliyên nava hevdu re wê, dikarê wê bi danûstandinê xwe re wê fahmbikê.

Civaknasî çî ya?

Civaknasî wê weke têngînek zanista civakî ku wê li ser rewş û têtikiliyên nava jîyanê mirov û civakê de ku wê li ser wê bisekinê bê. Wê di wê çerçoveyê de wê bikê ku wê fahmbikê û wê derxê li têngîştinê. Hebûna civakekê ji aliyê dmeografîkî û hwd ve jî wê dikarê bi wê re wê li ser wê

bisekinê û wê fahmbikê. Awayên pêşketina nava civakê û pêşveçûnên nava wê re wê weke aliyekê wê yê giring ê fahmkirinê bê.

Weke zanista civakî civaknasî wê çerçoveya wê berfireh bê. Ji antropolojiyê bigra heta aborîyê, ramyarîyê, dîrok û derûnîyê jî wê dikarê di nava wê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev disiplinên zanistî wê, ji gelek ali û awayan ve wê dikarê bi wê re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Zanistên civakî wê bi teybetî wê piştî ronasansê û pê de wê bi bandûra felsefeya zanînê û hwd re wê bi zêdeyî wê pêşkeve. Pêşî wê dema ku wê pêşkeve wê weke têgîneka ku wê bi temenê fahmkirina civakî bi felsefeyê û hwd re wê pêşkeve. Piştî wê bi salizkirinên bi wê re wê hin bi hin wê weke beşek zanistî a bi serê xwe wê pêşkeve û wê di wê de wê kûr bibê. Felsefeyên sedsalên 18'în û pê de ku wê pêşkevin wê, heta ku marksîzm jî di nav de wê, ji aliyekê ve wê weke encama wê fahmkirina wê ya ku wê xwe di wê demê de da der bê.

Civaknasî wê, dema ku mirov wê, bi pêşketina wê re wê werênê li ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê, gelek zaneyên ku wê bi teybetî wê pêşketina civaknasiyê wê weke felsefeyek zanistê wê hildina li dest û wê pêşbixin weke Karl Marx, Ferdinand Tonnies, Émile Durkheim, Vilfredo Pareto, Max Weber, Auguste Comte û hwd wê bibin. Weke van wê bi demê re wê di demên hemdem de wê gelek zanyarên ku wê civaknasiyê wê pêşbixin wê derkevina li pêş. Piştî sedsalên 19'în û pê de wê civaknasî wê weke beşek zanistî wê di zaningehan de jî wê bidest xwandina wê were kirin. Wê, di wê warê de wê, hizirkirinên wê werina kirin. Weke beşek xwandinê a di zaningeh û ankû universitetê de wê, di aslê xwe de wê, temenekê fahmkirinê ê bi fahmkirina civakê bi mejuya wê û demografiya wê re wê, bi reng û awayên wê re wê bide me. Di wê warê de wê bi gihiştina li zanînek civakî û bi demografîkî fahmkirina wê ya navaroka wê û beşên ku ew jî wê diafirê û reng û awayên bi pêşketina wê ya komî, têgînî, felsefeyî çandî û hwd re wê mirov bi wê bigihênê fahmkirinekê bi wê re. Di wê çerçoveyê de wê civaknasî wê pêşketinek giştî a civakî bê.

Civak û civaknasî wê, bi wê re wê pêşkevin. Wê, di wê çerçoveyê de wê civaknasiya civakê wê di her demê de wê bi pêşketina wê re wê, pêşkeve û wê derkkeve li pêş. Civaknasî fahmkirina wê ya bi zanyerî û pêşketinên wê di wê rengê de wê weke encamên wê pirr zêde wê pêşveçûnên demî wê bibin. Di wê çerçoveyê de wê civaknasiya klasîk ku wê mijara wê fahmkirina civakê, navaroka wê û hwd bê wê, civaknasiya hemdem wê bi

zêdeyî wê rewşên pêşketinê, têkiliyên wê yên bi bandûrê û hwd re ku wê xwe bi jîyane mirov wê bidina dîyarkirin wê derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de wê civaknasîya jîrî û ankû hişî wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê demên hemdem ê fahmkirinê jî wê xwe bi wê re wê bide nîşandin.

Pêvajoyên civakbûnê wê di wê çerçoveyê de wê bi fahmkirina wê re wê xwe zêdetirî wê pêşbixin. Di dewama wê de mirov dikarê bi gotina civaknasîbûnê re wê hinekî li ser wê rewşa têkiliyên nava mirovan wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê, têgîna civaknasîbûnê wê hinekî wê ne tenê wê, bi pêşketin û bi hişbûna têkiliyên nava civakê re wê ji xwe re wê bikê temen. Wekî din wê pêşxistina wan jî wê ji aliyekê ve wê bi felsefeyek civakî a pêşketinê re wê ji xwe re wê bikê armanc.

Di wê çerçoveyê de wê civaknasî wê, di aslê xwe de wê çendî ku wê dem wê têve wê herê wê zêdetirî wê, giringîya wê xwe bide nîşandin. Wê pêşketina wê, fahmkirina wê, salixkirin û derxistinên wê yên li têgîhiştinê wê bi wê re wê weke aliyna fahmkirinê ê civak û pêşketina wê ya di demên hemdem de jî bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê a civakê wê di wê çerçoveyê de wê temenekê fahmkirinê wê bi dîrok û pêvajoyên xwe yên pêşketinê re wê biafirênê.

Pêşketina civaknasiyê û civaknasiya dîrokî ku ew pêşdikeve bi wê re û dihê derxistin li têgîhiştinê wê di wê warê de wê fahmkirina ku wê bi civakê û pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê ji gelek aliyên ve wê bide me wê, temenê pêşxistinên demên nû jî wê biafirênê. Em di wê çerçoveyê de wê, bi wê giringiyê divê ku civaknasiyê wê bi hemû aliyên wê yên fahmkirinê re wê hildest û wê fahmbikê. Di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê warê de wê civaknasî wê ji aliyekê ve wê çerçoveyek têgînî a bi nerînê û fahmkirinê re jî wê bi mirov re wê biafirênê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê fahmkirina wê bê. Di wê rewşê de mirov dikarê civaknasiyê wê weke aliyekê giring ê pêşketina mirov wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê fêrbûna wê û encamên ji wê ne tenê wê bi sazûmanîya civakî û pêşketina wê ya bi pêşarojê ve wê temen biafirênê wê her wusa wê ji aliyên têkiliya nava civakê û pêşketina wê û fahmkirina hevdû de jî wê temen biafirênê. Civakek ku ew çendî hevdû fahmbikê û derxê li têgîhiştinê wê zêdetirî wê temenê wê yê pêşketinê zêdetirî wê hebê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê

giring wê bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê têkiliya nava mirovû civakê, mirov û mirov, jin û mêran û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, bi empatîdanînê re wê pêşxistina wê têkiliyê û hevdû fahmkirinê wê re wê weke aliyekê girin bê ku mirov wê di dewama wê de wê fahmbikê bê.

Civak wê, di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê rewşa wê ya fahmkirinê wê bi wê re wê civaknasî wê, were fahmkirin. Civaknasî wê bi salixkirinên ku ew dikê re wê temenekê hişmendî a civakî jî wê bi wê re wê biafirênê û wê werênê li holê. Di wê çerçoveyê de wê salixkirinên bi ben û têkiliyên civakî ên nava wê di wê rewşê de wê weke aliyê fahmkirina wê ya hebûnî jî wê bi ontolojîkî wê bi civaknasî wê biafirênin. Bi fahmkirina wê re gihiştina li zanîneka epistomolojîkî jî wê weke aliyê din ê zanîna civaknasiyê û zanista wê bê.

Derûnî ya?

Derûnî wê, zanisteka ku wê weke zanista gîyanê jî wê were bi navkirin wê, piştî serdema ronasansê wê hin bi hin wê pêşkeve. Derûnî wê zindî û objeyan wê bi zêhnî wê dîtbarî û vejandinên bi wan re wê bişopênê. Wekî din wê ji derve wê zindiyan û hwd wê bişopênê ku ew wan fahmbikê. Armanca wê ya sereka wê weke pêvajoyên zêhnî û xuyan salixbikê û fahmbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, weke mijara ku ew bi wê alaquadar dibê wê, tevger û kirinên zindîyî wê, li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, zindî ku ew wê kirina xwe ber çî wê dikê û ankû bûya ku ew wê fahm nekê jî wê derûnî wê bi lêkolîna fahmkirina li şûnpêya wê re wê hewlbide ku wê fahmbikê.

Di wê çerçoveyê de wê derûnî weke têgîneka bi dîtbarîyên xwe re wê bi awayekê wê ceribandinê wê bi şopandina xwe re wê bipêşbixê. Her dîtînên ku ew di çerçoveya kirinên zindî de bi çavdêrî wê bidest dixê wê, wan salixbikê û di dewama wê de wê li sedem û armancên wê kirinê wê bihizirê. Aliyekê din jî wê weke bi têgîn û gotina korelasyonê re ku mirov dikarê wê werênê ser ziman wê bi wê jî wê bikê ku ew bigihijê ancamê.

Derûnî wê, weke rewşek fahmkirina gîyanê jî wê were dîtîn. Ji aliyekê din ve jî wê weke zanista gîyanê jî wê were salixkirin. Di derûnîya klasik de wê ev salixkirin wê weke salixkirinek temenî bê. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê derûnî wê, weke rewşek gîyanî wê bi hizirkiirna wê re wê, weke gîyan û laş wê ji hevdû cûda jî wê were kirin wê dîmenekê zêhnî wê bi xwe re wê

bide me. Di wê rewşê de wê, şîroveyêmn gîyanî ên demên klasik û demên hemdem wê ji hevdû cûda bin. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Her çendî ku wê şîroveyên gîyanî ên klasik û ankû berê wê hinekî zor jî bê ku mirov di çerçoveya têgîna derûnîyê de wan werênê li ser ziman lê ji aliyekê ve jî wê ew wê weke temenekê ku ew bi wê pêşketina xwe salixdikê û wê pêşde dibê bê. Di demên berê de wê weke ku em li mesopotamiya, misra kevn, çînê û hwd wê, têgînên bi gîyanê û fahmkirina wê re wê, ew jî wê weke nexweşiyekê di têgîna 'başî' û 'nebaşiyê' re wê werina ser ziman bin. Di wê rewşê de wê, wateyên li van gotinan ku ew dihên kirin wê hinekî wê ji hevdû wê cûda bin. Wê di wê demê de wê gîyan wê weke têgînek xwûdawendî wê were dîtin. Lê gîyanên nebaş jî wê weke ku wê were ser ziman wê hebin. Ew jî wê, dema ku ew ketina laş de wê, nexweşiyê wê çêbikin. Di wê çerçoveyê de wê, di demên berê de wê bo xilaskirina ji gîyanên nebaş şawitandina mirovan jî bûya.

Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê rewşên derûnî wê di demên hemdem û ankû bi şîroveyên derûnî ên hemdem de wê di çerçoveyek zêhnî û newrolojîkî de wê hin bi hin wê werina pêşxistin. Ev jî wê, weke aliyekê din ê fahmkirina wê bê ku mirov wê, werênê ser ziman. Minaq ji aliyê Freud ve pêşxistina têgîna *psikanalîzmê* wê di wê çerçoveyê de wê weke destpêkekê wê were dîtin û ser ziman. Di dewama wê de wê, pêşxistinên bi derûnî wê bi teorîkî û eksperimentel wê werina pêşxistin.

Derûnî wê, di wê çerçoveyê de wê çerçoveyek zanyarî a bi wê mirov wê bi aliyên xwe yên xûyî, tevgerî, kirinî, zêhnî û hwd re ku wê were fahmkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê, derûnî wê weke çerçoveyek dermankirinê a newrolojîkî wê di demên hemdem de wê hin bi hin wê pêşkeve. Minaq rewşên weke stresse, depresyonê û hwd wê weke nexweşîyan demên hemdem wê werina dîtin. Wê di wê çerçoveyê de wê, rêyên başkirina wan wê bi derûnîyê re wê li wan wê were lêgerîn. Derûnî wê, di roja me de wê bi awayên derûnîya klinikî, ya xûyî, newrolojîkî û hwd re wê pêşkeve û wê were pêşxistin. Di wê çerçoveyê de wê pêşxistina derûnîyê wê weke çerçoveyek fahmkirinê a mirov a hundirînî bi hêst û ya ku mirov wê hîsdikê û hwd re wê, derkeve li pêş. Aliyê derûnîyê ên weke derûnîya keseyetî, derûnîya klinikî, derûnîya têgihiştinê (û ankû fahmkirinê), derûnîya pêşxistinê, derûnîya tendûrîstiyê, derûnîya civaknasîyê, derûnîya rêxistinî û hwd wê weke van wê gelek aliyên wê yên ku mirov wê dikarê wê li ser wê bisekinê û wê

werênê ser ziman wê hebin. Di roja me de wê ji bilî wan wê derûnîya zaroyan û pêşketina wan re jî wê, weke aliyekê din wê bi derûnî û pedegojiyê re ku wê têkiliyek wan wê bi hevdu re wê were danîn re wê were pêşxistin.

Derûnî wê piştî demên ronasansê û pê de wê, hin bi hin wê weke têngînek tendûristê wê bidest pêşketina xwe wê bikê. Wê di nava têngîna tendûristê de wê, weke aliyekê fahmkirina zindiyan bi çavdêrî û hwd re wê bikê. Di dewama wê de wê, xûy, qarakter, zêhn û rewşên zêhnî û hwd wê weke rewşa ku wê bi pêvajoya pêşketina mirov re wê hewl bê dayin ku ew were fahmkirin. Derûnî wê, di rewşa fahmkirina wê de wê, di serî de wê, rewşên weke ku ew ji mirov re wê levnakin, makul nayên û bi nakok in ku mirov di jîyane xwe de dikê û carna nizanê ku ew ber çi dikê wê di nava hewlda fahmkirina wê de bê.

Di demên piştî şerê cihanê ê duyem de wê derûnîya newrolojikî jî wê hin bi hin wê pêşkeve. Ev jî wê newrolojiyê wê ji xwe re wê bi pêşketina wê û hebûna wê ya weke pergale zindîyî wê bikê temenê fahmkirinê de. Wê di wê rewşê de wê, rewşa fahmkirina newrolojikî wê bi wê re wê, bikê ku ew fahmkirinê.

Di wê rewşê de wê mirov wê li gorî têngîna derûnîyê wê hertimî wê di nava rewşek derûnî de wê bijî ku ew bi çi jî bijî. Minaq ku ew bi çandê bijî wê bi wê re wê têngîna derûnîya çandê, bi civaknasî derûnîya civaknasî, bi pedegojiyê derûnîya pedegojikî, bi civakê derûnîya civakî û hwd. Bi wê rengê mirov dikarê hemû rewşên jîyanê bi wê re wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyekê din ê giirng wê di serî de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa derûnîyê wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wê di serî de wê bi wê rengê wê fahmbikê bê.

Ji aliyekê derûnîyê ve ku mirov li têngîna pêşketinê bihizirê wê derûnîya pêşketinê wê bi wê re wê xwe bide nîşandin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê rewşên bi pêşketina mirov û pêşketin bi pêvajoyên wê re wê bi wê re wê bîndan li dest. Minaq dema ku mirov bahsa derûnîya pêşketinê bikê wê bi xwe jî mirov dikarê wê ji gelek aliyên ve wê wrênê ser ziman. Aliyê klinîkî ku minaq wê bi rewşa zaroyan û pêvajoyên pêşketinê û ew li gorî xûyên pêşketinê ku ew divê ku ew bijî ew li şûn dimênê û ankû ber çi li şûn dimênê û di kîjan pêvajoyan û bi awayê wan re derbas dibê û hwd wê bikê ku wan bi şopandinê û hwd re wê fahmbikê. Di wê çerçoveyê de wê, derûnî wê weke aliyekê wê yê giring wê ji aliyê din ve jî wê mirov dikarê wê bi wê

rengê wê weke têngîneka ku wê bi pêvajoyên dîrokê û fahmkirina wan re wê fahmbikê.

Bi dîrokê re ku mirov di çerçoveya têngîna derûnîya hemdem re wê li wê bihizirê wê, bi wê re wê, çawa wê, pêvajoyên pêşketinê wê werina derbaskirin û wê pêvajoyên wê yên civakî û keseyetî wê bi wê re wê bikê ku wan bênê ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê di her demê de wê mirov wê bi regekê pêşketina xwe re wê xwediyê temen, awa û xosletên ji hev cûda bê. Wê dema ku mirov wan bide berhevdû wê, di wê çerçoveyê de wê minaq xosletên mirovekê dusad sal berê wê çawa bê û ew çawa bi derûnîyekê hebû û di roja me de wê ew çawa bê û çawa bi derûnîyekê wê hebê wê bikê ku wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, derûnî wê weke aliyekê wê yê fahmkirinê ê ku mirov wê, di serî de wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov bahsa zindîyê dikê wê ew weke zindîyekê dijî û çendî ku ew dijî wê bi derûnî bê. Derûnî wê bi rewşa jîyanê ve girêdayî wê mirov dikarê wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, rewşên têkiliya xûy û derûnîyê a bi hevdu re wê, di temenê fahmkirina bi sedemên wê yê ku ew bi wê dibê re wê bikê ku wê fahmbikê. Mirov wê di nava jîyane ku ew dijî û awayê ku ew dijî re wê xosletan wê qizinc bikê. Minaq di rewşa kesekê ku ew di nava pêvajoyên şer de mazinbûyî û ankû keseyetî ku ew bi dehan salan zindankirî ku ew mayî wê rewşên ku ew bijîn wê ji yên civakê û xûy û xosletên wê cûda bin. Wê di wê çerçoveyê de ev wê rewşên ku wê bi xwe re wê keseyetîyê wê bi awayên wê re wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê bi bandûr bikin bin.

Di rewşa derûnîyê de wê têkiliya wê ya bi ziman re ku mirov wê jî bi gotinekê wê li vir wê werênê ser ziman wê di aslê xwe de wê mirov dikarê wê bêjê ku wê awayê vegotinê, watelêkirinê û rengê bi mimîkan û hwd wê hanîna li ser ziman, awayên dengdayînê û hwd wê weke aliyna ku mirov dikarê di serî de wan li vir bikirpênê bê. Di dewama wê de wê, gotin û nûans wê di wê çerçoveyê de wê, bi nerîna derûnvanekê ku mirov li wê binerê wê di derbarê hêstyarî, hîskirin û ankû wê wê bê gotin rewşa rûhîyetê wê bi xwe re wê bi awayekê wê bi wê re wê bide nişandin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê fahmbikê. Ji gotinekê wê dema ku wê tiştek bi wê were gotin û wê bi rengê dengdayînê weke bi dîlşahî û ankû 'dengekê bi hêrs' ku ew li wê hat dayin wê ew wê wateyna din wê karibê bi xwe re ew di mejî de dervî wê wateya ku ew bi wê gotinê dihê gotin bi xwe re wê werênê ser

ziman. Ev rewş wê, mirov wê dema ku mirov bi mekanismayên fahmkirinê, derkkirinê û hiş ên meji li wê bihizirê wê, hinek teybetîyên wê yên fîzyolojîkî bi ew bi wê temenê fahmkirinê di xwe de diafirênê wê hebê.

Derûnî wê bi kortasî wê hemû rewş, tevger û rengên mirov ên gîyanî û rûhî wê bikê mijare fahmkirina xwe. Wê di wê çerçoveyê de wê, mirov wê rewşekê wê çawa pêşwazî bikê û ankû wê çawa wê nêzbibê wê carna wê derûnîya mirov wê bide dîyarkirin. Rewşên weke dîlxweşî, dîlnexweşî, acizbûn, hêzîkirin û hêzînekirin, stress û depresyon û hwd de wê ew wê bide dîyarkirin. Minaq wê di roja me de wê di rewşên derûnî de wê formulên weke bi navê **"kasus"** wê werina pêşxistin. Formula kasus wê bo derxistina çerçoveya rewşê bi hemû aliyên wê re wê, bi rêyên ceribandîna bi çavdêrîyê û hwd re wê bikê ku wê fahmbikê.

Formula kasus ji aliyekê din ve jî wê formuleka zimanî a bi rêzimanî ku wê were ser ziman bê. Minaq ku em bêjim 'çûme malê/derve/hundir/... û hwd dikarê bi wê re wê, ji gelek aliyên ve wê binivîsênê. Di çerçoveya rengdêrên weke î, ê, e, a û hwd wê were ser ziman. Ji aliyê bêjeyê ve wê ya awayê wê yê zelal wê, bi wê re bi tîgînên weke berêxwedayîn, li bûyînê, danîşandin, cûdabûn û hwd wê bi pêvekan weke 'jê', 'bê', lê' û hwd re wê dikarê wê fahmbikê. Di derûnîyê de wê formula kasus wê bi rengê derxistina çerçoveyê weke bi 'şemayê' re wê were ser ziman.

Di warê fahmkirina terapîya xûyî a hişî ku wê bi armanca pêşxistina tendûristîya gîyanî re wê were pêşxistin. Minaq ku wê dema ku mirov di jîyane xwe de ne rehet bê, di xwarin xwarina xwe de ne xirabûyî bê, di xuyên xwe de xirab bê û hwd wê, bi wan re wê çawa wê rastîkirinê wê bikê wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê, ew wê, ser ziman.

Mijara fahmkirina derûnîyê wê di wê çerçoveyê de wê weke alî û mijareka teybet bê ku mirov wê di serî de wê hilde li dest bê. Mijare derûnîyê wê ji kîjan aliyê ve ku mirov wê hilde li dest wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê xwe bide nîşandin.

Derûnîyacivaknasiyê ji aliyê derûnîyê û civaknasiyê ve

Di warê fahmkirina derûnîyacivaknasiyê de ku mirov wê ji kîjan aliyê ve wê hilde li dest wê weke aliyekê giring wê derkeve hemberî me. Di roja me de wê mijare derûnîyacivaknasiyê wê weme qadaka lêkolînê û fahmkirinê a ku wê bi perwerdekirinê jî wê xwediyê mijarên fahmkirinê

ên teybet bê. Di warê fahmkirina têngîna derûnîyacivaknasiyê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê bêjê wê di fahmkirina wê de wê çerçoveya fahmkirinê wê di serî de wê bi rengê jîyanê, xûzani, qarakter û weyn û rola mirov a di jîyanê de ku mirov bi wê ve dirabê bê. Mirov di nava civakê de dijî û wê bi wê re wê gelek elementên weke çandê, dîrok, kevneşopî û hwd ên ku wê bandûrê wê di wê çerçoveya wê de wê li mirov bikin wê hebin. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê fahmbikê wê werênê ser ziman ku wê çerçoveya fahmkirina mijare derûnîyacivaknasiyê wê, bi wê re wê, xwediyê çerçoveyekê bê. Gordon Allport wê dema ku ew li ser derûnîyacivaknasiyê dihizirê û dihênê ser ziman wê balê bikişênê li ser 'ajoyan' weke 'biserê xwe' û wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Wê, di dewama wê de wê rewşa wê, weke aliyekê xuyî wê di nava jîyane civaknas de wê hilde li dest.

Di rewşa fahmkirina derûnîyacivaknasiyê de ku mirov wê bi teybetî ji aliyê têngînên weke derûnî û civaknasiyê ve wê cûda û cûda wê hilde li dest wê, ji hinek aliyên ve wê çerçoveyna fahmkirinê wê bide me. Di rioja me de wê, di warê fahmkirina têngîna derûnîyacivaknasiyê de wê, di dena derûnîyê de ku ew dihê hildan li dest weke zanistekê wê, di wê çerçoveyê de wê bi fahmkirina rewşên weke xuy, tevger, hêst, hîskirinên me yên ku ew dibin û hwd re wê werênê ser ziman. Di wê warê de wê, rewşa fahmkirinê wê bi wê re wê weke aliyekê wê xwe bide nîşandin.

Têngîna derûnî a bi derûnîyacivaknasiyê re wê di nava şertûmercên jîyanê de wê rewşa fahmkirinê a bi temenên keseyetîyê û danîşandinên bi wê re wê li ser wê re wê bîrê ser ziman. Di dewama wê de wê li ser rewşên xuyî re wê bikê ku ew wê werênê ser ziman. Ji vê aliyê ve ku mirov bihizirê wê weke aliyê giring ku mirov wan bikirpênê wê awayên mirov çawa dihizirê, çi hîsdikê bi çi hêstê ya û hwd wê derkevina li pêş.

Di warê fahmkirina ji aliyê derûnîyê ve hildan li dest derûnîyacivaknasiyê wê weke têngîneka derûnîyacivaknasiyê ku wê ji aliyê xuynîşandin û kirinê ve ku wê çawa wê bandûr wê li ser hevdû wê bide nîşandin û wê ji hevdû wê bigirê wê bi wê re wê bikê ku wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê bê.

Mijare derûnîyê wê, dema ku wê di wê çerçoveyê de wê, di nava civaknasiyê de wê hilde li dest wê bi têngînên weke kirin û bertekîfîya wan a beremberê hevdû, bandûra wan a beremberî hevdû û hwd re wê were dîtin. Di warê derûnîyê de wê, dema ku mirov wê li nava jîyane

civaknasî binerê wê, di wê warê de hinek têtgînên derûnî ên ku mirov dikarê bi gotinekê jî bê li vir bibîr bixê wê hebin. Minaq derûnîya 'gastalt' ku mirov wê dikarê bi gotinekê jî wê werênê ser ziman weke di nava dunya tevlihev a ku mirov wê çawa bi hişê xwe re wê çerçoveyek bernemekirînê wê pêşbixê û wê bi wê re wê çawa wê di awayekê baş de wê karibê bijî wê werênê ser ziman. Fritz Heider wê di berhema xwe ya bi navê *"The psychology of interpersonal relations"* de wê ji vê aliyê ve wê bixwezê ku ew nerînekê li jîyane civaknasiyê û jîyankirinên me bixê. Wê di wê çerçoveyê de wê di berhema xwe de wê ji aliyê têtgîna civakî û çêkirina bandûrê, darêjk û nivîs, derûnîya civakî a biserêxwe ve wê mijarê wê di wê de wê hilde li dest.

Di warê derûnîyacivaknasiyê de wê, rewşên weke bi xuyî ku mirov werênê ser ziman ên weke bidilîbûnê, gûhlêbûnê, levhatin, qanihkirin, bandûrên bendewariyê û hwd wê weke aliyna ku mirov dikarê wan di wê çerçoveyê de wê di serî de hilde li dest bê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê li derûnîyacivaknasiyê wê binerê wê di roja me de wê, pîr zêde wê pêşkeve. Wê di nava jîyane jîyane civaknasî de pêşxistina rewşên weke yêmn ceribandîna bi xuy û hwd re wê, pêşkeve. Lêkolînên Gustave Le Bon û Gabriel de Tarde wê di warê fahmkirin û çêkirina temenekê fahmkirinê ên bi têtgîna derûnîyacivaknasiyê de wê biafirênê. Di dewama wê de wê, dema ku em li demê dinerin wê hin bi hin wê di nava têtgîna derûnîyê û jîyanê de wê bi awayekê şenber wê nivîsandinên weke li ser derûnîyacivaknasiyê wê hin bi hin wê werina pêşxistin. Pirtûka William McDougalls a bi navê *"an Introduction to Social Psychology"* wê, di wê warê de wê weke pirtûkek fêrbûna bi dersên zanîngehê re wê temenekê fahmkirinê bi zanîna ceribandinên di nava jîyane civaknasiyê de wê bi xwe re wê bide çêkirin. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê werênê ser ziman wê, lêkolînavên weke Kurt Lewin û Jacob L. Moreno wê mijare derûnîyacivaknasiyê wê derxina li astek ceribandinîyê di nava jîyane derûnîyê de. Wê di wê çerçoveyê de wê, di nava jîyane xwe de wê dema ku mirov wê kirinên xwe wê bide nîşandin wê li ser sedem û encamên wê re wê bi xuyên me yên ku me bi wan re dana nîşandin re wê mijarê wê hildina li dest.

Wekî din wê Kurt Lewin û Jacob L. Moreno ceribandinên wan wê di warê derûnîyacivaknasiyê de wê li ser komên civakî ên piçûk re wê pêşkeve û wê di wê warê de wê ji komên mazin û yên piçûk beremberê hevdu wê ji aliyê wan ve wê temen û çerçoveya bandûrê wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê, ji aliyê civaknasiyê ve wê mijarê wê bi

wê rengê wê bi têngîna komên cûda ên civakê, mijarên çandê, dîrok û hwd re wê hildina li dest. Dema ku mirov wê, ji aliyê têngîna civaknasiyê ve wê, mijare derûnîyacivaknasiyê wê hilde li dest wê, têngînên weke çîna ku mirov ji wê, malbat, zayendîtî, rolên civakî û civaknasî ku mirov bi wan ve rabê, kok, gûharînên çandî ku wê mirov wê bi demê re wê bi wê re wê bijî û hwd wê weke aliyna ku mirov wê karibê wê çerçoveyê de wan werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê aliyên weke gûharînên çandî, hebûna aîdîyetê û ankû têngîna nasnemayê û danûstandinên dagerî û hwd wê weke aliyna ku mirov dikarê li vir bibîrbikê bê.

Ji aliyê din ê weke ji aliyê kevneşopîyî ve jî wê dema ku mirov wê wê hilde li dest wê bi wê re wê were dîtî ku wê civaknasiya kevneşopîyî wê xwediyê şewa û rêbazna xwe yên ku mirov bi wan re dihê dîtî, nasîn û fahmkirin jî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, giraniya ya kevneşopîyî wê bi temenê wê yê çandî û girêdanên wê yên dîrokî û civakî ên nava wê re wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyê malbatê û navaroka wê û di asta giştî de ji aliyê civakê û navaroka wê ve jî wê mirov dikarê wê hilde li dest. Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman ku wê di wê rewşê de wê aliyên weke rewşên civakî malbatî wê ji hevdû ve wê têkiliyek wan ya temenî ên bi hevdû re wê hebin. Di wê rewşê de wê malbatê wê weke dendika wê ya ku mirov wê di serî de wê di nava wê de wê mazin dibê û wê dijî û ji wê fêr dibê bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke dibistana civakî a pêşî jî wê mirov dikarê wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman.

Ji aliyê xûyî ve ku mirov li nava malbatê bihizirê wê li hevdû hoyandîniya ku wê bi wê re wê pêşkeve wê di wê çerçoveyê de wê temenekê jîyanê ê bi hevdû re wê biafirênê. Mirov wê bi wê re wê bi alimê hevdû ku ew bi hevdû re bijîn. Alimîna li fêrbûna li hevdû wê weke ku em di kurdî de wê dikarin wê werênina ser ziman wê di nuansê de wê ji hevdû cûdahiyên wan wê hebin. Alimînên wê weke rewşên ku em dema ku ahlkirinê wê pêşbixin wê bi wê re wê awayekê fahmkirinê wê bide me. Fêrbûn wê bi zanebûnê gihiştina hinek zanîn û hişmendî û bi wê re fahmkirinê wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê çendî ku wê her fêrbûn wê ne alimîna li hevdû bê wê, bi heman rengê her alimîn jî wê karibê hinek fêrbûnan bi me re bide çêkirin û temenê wan biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov diakrê wê di serî de wê, dikarê wê werênê ser ziman.

Piştî şerê cihanê ê duyem û pê de wê derûnî jî û civaknasî jî wê ji aliyên xwe ve wê weke têgînna zanistî û yên ceribandinê wê pêşkevin. Di wê çerçoveyê de wê pêşketinên ku ew di wê çerçoveyê de ew dihên çêkiirn wê di nava jîyanê de wê weke aliyana giring ên ku mirov dikarê wan di serî de weke aliyana giring werênê ser ziman bin. Di dewama wê de dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa jîyane civakê wê di wê çerçoveyê de wê di awayekê hemdem de wê bi wan re û bi têkiliya civakê û keseyetîyê û keseyet û keseyetîyê re wê bina mijarên fahmkirinê ên bi zanyarî û ceribandinê re.

Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman ku wê zanistên derûnî û civaknasî bi awayekê pirralî wê pêşketina wan wan wê ji pêwîstîya fahmkirina pirralî a ku ew bi demê re ew pêşdikeve bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, rewşên weke yên jîyanê wê di wê çerçoveyê de wê, ji gelek aliyên ve wê temenekê fahmkirinê wê biafirênin. Jîyane ku em di wê de dijîn wê di wê warê de wê bi wê re wê mirov ku wê bi demografikî wê li wê bihizirê wê bibînê ku wê gelek kom, reng, çand û hwd wê bikevina nava hevdû de û wê bijîn. Ev wê çendî ku wê her reng, çand û kom wê ji aliyê xwe ve wê bi temen û koka xwe ve wê were fahmkirin û wê maijara fahmkirinê wê biafirênê wê ji aliyekê din ve jî wê bi têkilîya wan a bi hevdû re di nava civakê de ku wê bi bandûra wan a li hevdû ku ew dibê re wê, ji aliyekê din ve jî wê mijare lêkolîn fahmkirinê bê. Di wê çerçoveyê de wê berê pêşketinê wê ji aliyekê ve wê bi pêşveçûyina re de wê, têgînên weke gûharînê û hwd wê, bi bandûra li hevdû re wê bikê temenê xwe de. Di wê rewşê de wê fahmkirinên me wê, ne zelal û sadê bin. Wê her tişt wê weke ku em dibînin û fahmdikin wê di çerçoveyek sazûmanî a bi fahmkirinê watelêkirinê û hwd re wê bi fahmkirinê re wê xwe bide nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê weke hûrgilêkirinê û bi wê re wê fahmkirina wê weke aliyekê din ê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê di serî de wê hilde li dest û wê fahmbikê bê. Mijare fahmkirinê wê di wqê rewşê de wê weke aliyekê ku bi awayekê monstrebûyî wê xwe bide nîşandin.

Di rewşa fahmkirina têgîna civakê de wê, di aslê xwe de wê di wê çerçoveyê de wê gelek aliyên ku em dikarin wê bi wê re wê ji gelek aliyên ve wê werênina ser ziman wê hebê. Di dewama wê de wê mirov wê, di nava civakê de wê weke kirdeyekê wê bi keseyet bibê û pêşkeve. Keseyet wê, hinek têgînên wên temenî wê bi zanebûnê, wîna mirov, rengê pêşketina mirov û hwd re wê xwe bide nîşandin. Wê dema ku

mirov wê di nava rewşa xwe ya jîyanê de wê biryarekê wê bide wê, di wê rewşê de wê ew wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wlê re wê, bihizirê. Wê di wê çerçoveyê de wê çend element û rewşên ku ew di temenê wê de wê kifşkar bin wê dema ku mirov li wê bihizirê wê hinekî wê mirov wê rastiya wê ya bi fahmkirinê re wê baştir wê fahmbikê.

Di rewşa kifşkirinên me yên hesan û jîyanî de wê temenekê wan ê komplika wê hebê. Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara biryardayinê wê di wê rewşê de wê, çerçoveya wê ya bi zanînê re wê xort wê hebê. Wê di wê çerçoveyê de wê di demên me yên hemdem de wê, zanebûn wê weke aliyekê ku ew mêyl, reng û rêya biryardayina me bi aliyên wê re ku ew dide nîşandin bê. Lê biryardarî wê aliyekê wê yê dervî wan jî wê bi têgîna ajoya jîyanî û civaknasî re jî ku mirov wê werênê ser ziman wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, hebûna me ya zindîyî a ku ew dijî wê di wê rewşê de wê bi rewşên xwe yên tevlihev û komplika wê di wê rewşê de wê weke aliyekê giring wê derkeve li pêş.

Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê di wê rewşê de wê di rewşa biryardayinê de wê, derûniyacivaknasî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê ku wê di temenê wê de wê bi kewseyetîyê û xuyê û hwd re wê cih bide derûnîyê û bi jîyankirinê re wê cih bide civaknasîyê. Wê di wê çerçoveyê de wê wan wê di awayekê de wê bigihênê li hevdû.

Rewşên jîyanî wê di nava xwe de wê têkiliyên me yên bi wan re wê di wê çerçoveyê de wê xwediyê temenekê bin. Çend ku mirov wê dema ku mirov wê bi awayekê wê dest bi roja xwe wê bikê jî lê wê nizanibê ku wê çawa wê pêşdebiçê û wê bidawî bibê. Di wê çerçoveyê de wê, di nava rewşa jîyanê de wê hîs, hêst û ajo wê weke aliyê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wan dikarê bide nîşandin bê.

Di ti rewşên ku em biryarê didin de wê weke ku em biryarê didin wê yekbiyek wê weke wê pêşketin û pêde çûyin wê nebê. Gotina biryarê wê jî aliyekê ve ew dibê ku weke hevrasteka têgînê a bi wê mirov berê xwe yê em bi wê ve diçin wê bi hişmendiyekê wê dibînê bê. Di wê çerçoveyê de wê weke têgînek perspektîfî wê xwe di wê çerçoveyê de wê bide nîşandin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman li ser ziman ku wê biryardarî wê, di wê çerçoveyê de wê bi awayekê bi konstrabûyîna bi bihişmendiya wê re wê xwediyê temen û rewşek fahmkirinê bê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî

de wê weke aliyekê giring wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di mijare fahmkirina rewşên civakî de wê di wê çerçoveyê de wê bi awayekê wê weke tûrek wê di wê rengê wê têngîna biyarê a bi hevdû ve girêdayî û ankû li hevdû hatina pêşxistin wê bi wan re wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov di astek giştî de wê li wê dinerê wê weke weke rewşna objektiv wê xwe di awayekê de wê bidina nîşandin li berçav. Ji aliyê din ve jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ser ziman ku wê rewşa dîmanisma navxweyî a ku ew ew têkiliyên ku ew hena wê her kesek wê ji aliyê xwe ve wê rex û aliyekê wan têkiliyan wê bi afirênê wê temen û awayê wê tê yê têngînî wê biafirênê. Di bendekê têkiliyê de wê dema ku mirov du kesena beremberê hevdû her yekê ji aliyekê ve wê hilde li dest wê çi wê ya kifşkar wê di wê rewşê de wê temenê wê biafirênê? Ya ku wê temenê wê biafirênê wê, fektorên ku em dikarin bi wê re werênina ser ziman wê hebin. Ji aliyekê ve wê hebûna giştî a çerçoveya civakî wê hişbûyîna wê ya giştî re wê temenekê heyînî ku wê di nava wê de wê biafirênê bê. Wê dema ku ew hiş û dîtbarî afirî wê, hingî wê, ya mirov bi tenê wê weke ku wê di nava wê de wê xawr bibê wê lê werê.

Di warê fahmkirina têngîna derûnîyacivaknasî de ji aliyê derûnîyê û civaknasîyê ve wê, di nava derûnvan û civaknasvanan ve wê bê temenê pêşketinê hizrên cûda jî. Di wê rewşê de wê, mijare derûnîyacivaknasî wê qadên cûda û mijarên cûda ku ew hin bi hin ew ji aliyê xwe ve û bi nerînên cûda ew dihildina li dest. Ev jî wê temenê pêşketinê hizrên cûda bi rêzkarî bê.

Di nava fahmkirina civaknasîyê de wê weyna hêstan wê giring bê. Hêst di aslê xwe de wê, temenê gûharînê mazin bê hertimî Di nava jîyanê de wê, dema ku mirov wê biryarekê jî wê bide wê hêst wê temenê lêpirsînê bi aqilê hêstiyarî wê pêşbixê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê aqilê hêstiyarî wê bi fahmkirina wê re wê di nava jîyane civakê û civaknasîyê de wê, weke temenekê fahmkirinê ê bi kirinî jî wê biafirênê. Wê bi wê re wê temenê bi watekirin, watelêkirin û fahmkirinê cûda jî bê. Di wê çerçoveyê de wê hêst wê temenê di rewşekê de sabît nesekinînê û bi wê re di berhevdû re de temenê hizirkirinê wê bide çêkirin bê. Biyarek ku em didin di derbarê rewş û ankû tiştekê de wê bi wê re wê gelek aliyên hizrî, têngî, têngihiştin, hizirkirin û zanîn wê biafirin. Wê di nava wan de wê bi dayîna berhevdû re wê mirov wê

biryara xwe bi wezinênê ku ew çendî rast a û ankû çawa rast a. Wê bi wê re wê bigihijê derfeta dîtina bi wan aliyan ve jî.

Ji aliyekê din ve jî wê dema ku mirov nava jîyane civakî û bi bi derûnîyacivaknasîyê re bahsaa pêşketina civakî û rewşa mirov a di nava wê de wê bikê wê, di dewama fahmkirina hêstê de wê pêşxistina têgînên empatiyî wê weke aliyna giring ên ku mirov dikarê bi wê re wê fahmbikê û wê hilde li dest bê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman wê empatî wê bi hêstî û ankû aqilê hêstiyarî wê temenê dana berhevdû, li şûnê hizirkirinê û hwd re jî wê pêşbixê. Xwe şibandina weke yekî û ankû yekî şibandina weke xwe wê encama wê aqilê empatiyê bê.

Di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê fahmkirina rewşên civaknasî û têgîna weyn û rola mirov di nava wê de wê, di wê çerçoveyê de wê, giring bê. Di aslê xwe de wê weke têgîn û teoriyek civaknasîyê û ankû derûnîyacivaknasîyê têgîna empatiyê wê, mirov dikarê wê ji gelek aliyan ve wê hilde li dest. Wê weke temen û rengekê fahmkirinê têgîna empatiyê wê, di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê li vir wê werênê ser ziman. Empatiî wê aliyê wê yê bi aqilê hêstiyarî wê hertimî wê li pêş bê. Di wê çerçoveyê de xwe dîtina bi kesên din, şibandin û weke wan dîtîn û ankû wê weke ku wê di demên hemdem de wê pirr zêde wê were ser ziman hildana esasgirtinê a weke 'rol modelê' jî wê di wê çerçoveyê de wê temenekê wê yê fahmkirinê wê hebê.

Di mijare fahmkirina civaknasîyê de wê, di wê rewşê de wê, rewşên şibandinê wê di wê çerçoveyê de ew pêşî wê bi kifşkirina bi hişmendî wê di temenê de wê pêwîstîya wê hebê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din wê, fahmkirina bi xosletan wê hebê. Wê bi wê re wê, salixkirina wan xosletan û vejendina di mejiyê xwe de wê pêwîstîya wê hebê. Wê bi wê re wê temenê wê şibandinê wê biafirê. Ev jî wê weke aliyekê giring wê xwe bi wê re wê bide nîşandin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têgîna civaknasîyê wê di wê çerçoveyê de ku wê bi gotina 'bandûrê li hevdû' û hwd wê di wê çerçoveyê de wê temenekê wê yê fahmkirinê wê hebê. Bandûra li hevdû wê, bi hevbeşbûyîna xoslet û teybetiyên bi hevdû re wê bibê. Ev wê weke rêgeza wê ya pêşî wê, bi fahmkirin û derxistina li têgihiştinê re wê pêşî wê xwe bide nîşandin. Di dewama wê de wê weke aliyekê din jî wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê êdî wê ew wê bi wê re wê pêşkeve.

Di rewşa fahmkirina nava jîyane civakî de wê temenê têkilîyê wê biafirênê. Wê di nava wê jîyanê de wê weke aliyên ku wê pêşî wê pêşîya wê bigirin wê têgînên beyenîbûnê ku wê bi awayna pêşdarazî ku wê xwe bidina dîyarkirin re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê dema ku mirov ew derbaskir wê hingî wê haşîrûnaşîrbûyîna wan a bi hevdû re wê bi naskirina hevdû re wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê êdî wê temenê fahmkirinê bi têkilidanîna re wê biafirê.

Di nava jîyane civakî û têkiliyên wê yên civaknasî de wê weyn û rola hêstan wê hertimî ji ya ku em hizirdikin wê zêdetirî wê bi aqilî wê hebê. Wê di rengên kifşkirin, gûharînen aqilî û hwd de jî wê hêst wê weke temenekê dîmanîk ê gûharîner wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, çerçoveya fahmkirinên me û bi wê re di pêşxistin û gûharînen wan de wê hêst wê weke temenekê dîmanîkî wê hebê.

Hêst wê di aslê xwe de wê weke aliyekê me yê zindîyî bê. Wê, di wê rewşê de wê weke çerçoveyekê bê. Ew çerçova jî wê weke çerçoveya fahmkirina me bê. Minaq em dema ku bertekekê didina nişandin ku em ji aliyê aqilî ve wê binerîn em dikarin wê weke bertekek aqilî wî şîrovebikin. Yan jî vajî wê. Lê di aslê xwe de wê bertek wê, weke rewşeka ku wê di temenê wê de wê aqilê me yê hêstîyar jî wê hebê. Gotinên me yên weke bertekên hêstîyar wê di wê çerçoveyê de ku em bikardihênin wê weke aliyê ku em dikarê wê di wê çerçoveyê de wê werênina ser ziman. Bertekên hêstîyar û yên bi aqil mirov çawa dikarê wan ji hevdû cûda bikê? Di serî de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê hêst wê weke renekê fahmkirinê ê şubjeyî bê. Wê di wê çerçoveya wê de wê hinek makanismayên me yên zindîyî weke lefleks, kompleks û hwd wê bikevina dewrê de. Wê di wê rewşê de wê, xwe bidina dîyarkirin.

Minaq em dema ku bahsa 'ajoya xwe xwe parastinê' dikin em di wê çerçoveyê de wê ew bi wê re wê întûbaya ku wê bi me re wê çêbibê wê weke dervî aqil em bahsa tiştêkê û ankû rewşek jîyanî dikin wê têgînek bi aqilî wê bi me re wê çêbibê. Di wê çerçoveyê de wê hebûna zindîyî wê bi makanismayên xwe yên zindîyî wê di temenê wê de wê cih bigirin. Wê di temenê ajoya xwe parastinê de wê, hoyandinek jîyanî jî wê hebê. Di wê çerçoveya wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hêsta xwe parastinê jî wê weke gotin û hanîna ser ziman a di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Hêst wê hinekî wê zindî bin. Wê

di wê çerçoveyê de wê ya ku wê wan ji hizirkirinê û hwd zêdetir bikê jî ev bê. Têkiliyek bandûrî a ku mirov wê dikarê bi gotina derûnîya fîzîkî (û ankû psikofizyolojîkî) û hwd wê di temenê wê de wê hebê. Ji aliyên rewşên ku ew hêstan diafirênin wê di wê çerçoveyê de wê têkiliyek heyînî a fîzîkî û bi bandûrên wê yên li hevdû re û ankû bi bandûra ji derve û hwd ve ku wê biafirê re wê hebê. Çerçoveya axiftinên me, gotinên me yên zimanî ên ku em wan fahmdikin û ankû bi awayekê wan bihişdikin wê bi wê re wê temenekê wê yê fahmkirinê wê hebê. Hêst wê, dema ku mirov wê, têkiliya wê bi rewşên jîyanî re wê dênê wê, ji wê reşa fahmkirina wê ya objektiv cûdatir wê bandûra ku wê li me kir û weke encama wê pêşketinek bi hişmendî a şubjektiv ku ew diafirê û ku wê di temenê wê de wê mekanismayên newrolojîkî jî wê hebin wê mirov dikarê di temenê hêstê de wê werênê ser ziman.

Hêst wê di wê çerçoveyê de wê çendî ku wê weke rewşek 'dervî hiş' û ankû dervî aqil wê were dîtin jî lê di aslê xwe de wê her kîrînên wê di çerçoveyek aqil de û wê bi gotinên aqil re wê bi wê re wê bibê. Lê li vir wê farqe wê ew bê ku wê her tiştê bi hişmendîyek şube a şîyar re wê hilde li dest û wê fahmbikê bê.

Rewşên weke şahî, dilxweşî, hêrsbûn danîna empatiyê, êş û hwd wê di encama wan de wê hêstîyarî wê pêşkeve. Lê bo ku ew pêşkevin jî wê aqilekê şîyar ê bi hiş wê pêwîst bê. Yanî di wê çerçoveyê de wê, ya ku wê di afirênê wê ne tenê rewşna fîzîkî bin. Têkiliyên zayendî û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, ajoyna fîzîkî û bûjenî wê di temenê xwe de wê bihawênin. Wê di dewama wê de wê hêstîyarîya bi wê re ku wê biafirin wê ji du aliyan ve wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî pêkhanîna wê û aliyê din pêvajoya pêkhanîna wê bê.

Di nava jîyane komî de wê girêdanên bi hevdû re wê aliyekê wan ên ku mirov dikarê bi têngîna hêstê re wê werênê ser ziman wê hebê. Mirov wê weke zindiyekê wê pêwîstîya têkilîdanêna bi hevdû re û jîyankirina bi hevdû re wê hertimî bi wê hebê. Wê di wê çerçoveyê de bihîstina dengên hevdû, dîtina rûdêna hevdû, têkilîdanîna bi hevdû bi awayên weke zayendî û aliyên din ên navenga civaknasî û hwd re wê, dikarê wê werênê ser ziman. Wê di aslê xwe de wê hêst wê weke aliyekê ku mirov wê bi şîyarîyek hişmendî wê hevdû bibînê jî bê. Di nava wan têkiliyên civaknasî de wê dîtina hevdû wê bibê û wê dilketina hevdû ku wê bibê wê weke aliyekê wê yê ku mirov dikarê wê di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Dilketina hevdû wê, aliyekê wê yê bi xosletî, teybetî û şîyarîya hişmendî a bi ahengekê zindiyî re wê hebê.

Ev ahenge wê bi kirinên ku ew bi wê re dibin û li xoşê diçin re wê temenê xwe wê di nava têkiliyan de wê biafirênê. Wekî din wê di wê rewşê de wê watelêkirina kirin, tevger û mimîkan û hwd re wê xwe bide nîşandin.

Ji aliyekê ve wê hêsta dilketin wê hem mirov dikarê bi têngîna empatiyê wê ji aliyekê ve wê fahmbikê û hem wê ji aliyê dîtbarîyek bi şîyarî a ku mirov wê ji ser têngîna qarakterê re wê dikarê wê fahmbikê re wê, fahmbikê bê. Di wê rewşê de wê rewşên weke xweşikatiyê û sipehîtiyê wê tenê wê weke aliyna ku wê di destpêkê de wê şîyarîyek zêhnî û jîrî wê bi mirov re wê çêbikin bin. Lê ji wê zêdetirî wê ya ku wê, temenê wê biafirênê wê qarakter bê.

Rewşa dilketinê mirov dikarê bi têngînî wê bi têngîna empatiyê re wê hinekî din li wê bihizirê û wê weke têngîneka ku em bi wê karibin hinek rewşên din ên civaknasî jî bi wê fahmbikin wê werênina ser ziman bin. Di dewama wê de wê weke aliyekê din ê giring wê di serî de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman bê.

Di warê têkiliyên civaknasî de wê, ew hevdû farqkirina ku wê di temenê ketina têkiliyê a bi hevdû re wê biafirênê wê, di aslê xwe de wê aliyekê ku wê di wê çerçoveyê de wê bi têngîna şîyarîya hişmendiyê a li hevdû re wê werênê ser ziman bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, naskirin wê weke aliyekê wê bê. Fahmkirin wê weke temenekê wê bê. Lê ev têngîna fahmkirinê a di temenê wê de ku mirov wê werênê ser ziman wê karibê di hinek waran de cihê axiftinê jî hinek hizrên din re jî bide hiştin. Yanî cihê nîqaşê jî biafirênê bê.

Di hemû têkiliyên mirov de wê aliyekê wê yê hêstî wê hebê û aliyekê wê yê bi aqilî ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman wê hebê. Lê wê ev herdu alî wê di rewşan de wê, dem bi dem wê karibê aliyekê derxê li pêşîya yê din. Minaq ku em di karekê de wê weke karê pispor ku wê were bi navkirin de ku wê aqilîti wê weke li pêş bê. Lê bi demê re wê li wê serwerîya bi hişmendî ku ew pêşket û mirov xwe di wê de bi pêvajoyên jîyankirinê re derbarkir û hwd re wê, êdî wê hêst jî wê biafirin. Hêst wê aliyekê wê yê naskirinê wê ku ew wê ji xwe re dikê temen wê hebê.

Di rewşa hêstê de wê, weke rengê aqilê wê hîskirin wê xwe bide nîşandin. Hîskirin wê dema ku wê mirov wê bi wê li ser hiş re wê bikê ku wê bigihijê dîtbarîyekê û ankû fahmkirinekê wê, di wê çerçoveyê de wê, were ser ziman. Lê di wê rewşê de wê weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman wê bi xosletan û teybetîyan ku wê were dîtin wê levkirina wan

xosletan a bi nerîna me û hwd re wê temenê balkişandina hêstî a bi hişmendîyî jî bê.

Ji aliyê civaknasiyê ve hildana li dest wê, di wê warê de wê mirov bigihênê gotina civaknasîya hêstîyarîyê jî. Di wê warê de civaknasiya hêstîyarîyê wê, di serî de wê, pêvajoyên dîrokî ên jîyankirinê bi jîyane mirov ve girêdayî wê mirov dikarê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Civaknasîya hêstîyarî wê dema ku mirov wê di pêvajoya dîrokê de wê hilde li dest wê ji aliyê hêstên ku mirov wan dijî û bi wê re wê gûharînên ku ew dibin re wê, bi demê re wê, were ser ziman. Di wê warê de awayên têkiliyê, deng, têngînên weke hêrsbûnê, şabûnê û hanîna wan ser ziman û hwd re wê mirov dikarê wê bihizirê.

Di warê dahûrkirina hêstan di qada civaknasî de wê, heta roja me wê zêdeyî wê têngîna newrolojiyê wê hin bi hin wê tevî mijarê kirina wê û bi wê hewldana fahmkirina wê aliyekê wê biafirênê. Di wê têkiliyên biolojîkî wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Lê di nava navendên civaknasî de wê ji wê hewldana girtin û dahûrkirina hêstan û fahmkirina wan wê di wê têngîna wê de wê, weke aliyekê fahmkirina bi civaknasiyê re jî wê bide nîşandin. Di nava civaknasiyê de wê aliyekê wê yê giring wê bi têngîna hêstê ve girêdayî jî wê di aslê xwe de mirov dikarê wê werênê ser ziman. Minaq hêzkin, hewldanên bi danîna empatiyê û hwd wê hinek aliyên ku mirov dikarê wan ji vê aliyê ve wan werênê ser ziman bê. Têkiliya nava civaknasiyê, têkiliyên wê û aqilê hêstîyarî wê, bi hevdû re wê weke aliyekê mijarê wê mirov dikarê wê fahmbikê. Di çerçoveya mijare fahmkirina derûnîyacivaknasiyê de wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê, bi têkiliya derûnîyê û civaknasîyê re wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide nîşandin bê.

Derûnî wê her çendî ku wê weke aliyekê ku wê bi têngî wê di nava hewldana fahmkirina xuy û fahmkirina keseyetîyê de bê lê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, hêst wê derkeve li pêş. Derûnî wê hinekî din wê hêstan wê di çerçoveya aqilekê de wê bikê ku wan fahmbikê. Wê di wê çerçoveyê de lê wê, dema ku wê nerîna xwe wê bide ser bertekan û hwd ku ji aliyê kesê ku ew weke 'nexweş' wê dihilde li dest ve wê, di dewama wê de wê, fahmkirineka hêstîyar jî wê bi wê re wê xwe bide li rû. Di wê çerçoveyê de wê her tiştê ku ew hizirdikê wê bi mîmîk û ankû rewşên bi wê aliyê ve girêdayî wê aliyekê wê yê ku mirov dikarê wê werênê ser ziman wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê minaq hêrsbûn,

xamginî, dilzarî, dilxweşî û ankû dilşahîti û hwd wê di wê rewşê de wê, xwe bidina li rû.

Mirov wê weke zindiyek komplika ya. Wê dema ku em di rewşa ciwanekê û ankû hinekî din kevntir herin di dema zaroyê de wê, rewşên weke ku wê dema ku wê bi hêstîyarîyek xweş û weke alaqa nîşandinê wê temenê nêzîkbûnê li hevdû bin. Di dewama wê de wê weke aliyekê din wê ev wê xwe bi wê re wê bide nîşandin.

Têkiliya hêstîyarîyê û civaknasîyê û pêşketina wê zêdetirî wê, piştî salên 1950 û pê de wê pêşkeve. Di wê çerçoveyê de wê têkiliya xuy û kirinan ku wê bi hevdû re wê werina danîn û wê werina ser ziman wê, di wê warê de wê pêşveçûnê aqilî wê bi wê re wê zêdetirî wê pêşkevin. Fritz Heider wê têngîhiştina di derbarê derûnîya civaknasîyê de wê hinekî din wê bi çerçoveyekê wê li ser wê bisekinê. Di wê demê de wê, lêkolînavên weke *Leon Festinger* û *Charles E. Osgood*, ku di derbarê têkiliya di navbera helwest û tevgerê de teoriyê wê pêşbixin wê di wê warê de wê çerçoveyek hizirkirinê wê werênina ser ziman.

Di wê demê de wê zêdetirî wê rewşa komên piçûk, têngînên nû û pêşveçûnê çandî ni pêşketina mirov re wê bina mijarên fahmkirin û fêrbûnê. **George H. Meads** wê jialiyê têngîna antropolojîkî ve wê mijarê wê hilde li dest û wê bixwwezê ku ew di wê warê de perspektifekê pêşbixê. Wê têkiliya nava xuy û rewş û helwestê wê di temenê fahmkirina wê de wê bikê mijare lêkolînê xwe. Piştî fahmkirinê George H. Meads wê bi pêşketina civaknasîya antropolojîkî wê, êdî wê, bi wê re wê mijarên weke têkiliya çand û keseyetê wê bi hevdû re wê bina mijare lêkolîn û fahmkirinê. Wê li ser wan wê lêkolîn wê werina meşandin.

Di rewşa fahmkirina têngînê civaknasîyê bi derûnîya civaknasîyê re wê di roja me de wê wê, bi hizirkirina wê re wê di rengê hizirkirina me de em çawa xwe pêşdixin ku wê temenê fahmkirina pêşveçûn û têkiliyên me yê civaknasî bê wê, li ser wê bisekinê. Têkiliya civaknasî wê di wê warê de wê dema ku mirov wê hilde li dest wê jî aliyê kirin û tevgerên me û bandûra wê û encamên wê yê li ser rewşa jîyane kesên din jî wê weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di rewşa fahmkirina têngîna derûnîyacivaknasîyê a hemdem de wê weke aliyekê din jî wê di rewşa rengê hizirkirinê û bi wê re weke encamên wê pêşveçûnê ku wê bibin bê. Di wê warê de wê, di rewşa fahmkirina derûnîyacivaknasîya hemdem de wê, rewşên weke bi aliyê têngîna negativ û pozitif jî wê weke aliyna ku wê li ser wan wê were sekin in bê. Di

dewama wê de wê bi têngînên weke alikariyê, empatiyêdanînê, bûyîna xwedyê nêzîkatiyek sempatîkî û an jî şermazarkirin, kriminalizekirin û rewşên weke hêrîşkarî û hwd wê, mijarên têngîna derûnîya civaknasiya hemdem ku wê li ser wan bisekinê bê.

FÊRBÛN, ENCAMÊN BI JÎYANE CIVAKNASIYÊ RE KU PÊŞDIKEVIN Ê ZANÎNA DERÛNÎYACIVAKNASIYÊ

Ji aliyê fêrbûnê ve ku mirov wê hilde li dest wê di serî de wê, têgîna derûnîya civaknasiyê ve wê weke çerçoveyek fahmkirinê wê bi zêdeyî wê temenekê fahmkirinê wê bide me. Di roja me de wê, mijara civaknasiyê ji aliyê fahmkirinê ve bi otolojikê û epistemolojikî ve wê mijara fahmkirinê wê biafirênin.

Jîyane mirov a ku ew zêdeyî hin bi hin di nava hevdû re derbas dibê û têkiliyên nava jîyane mirov a bi hevdû re zêdetirî awayek komplika distênin wê di wê rewşê de wê mijare wê bin ku mirov wan li wê bihizirê bê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rewşê de wê xwe bide nîşandin ku wê rewşa fahmkirina civaknasiyê wê ji gelek aliyên ve wê derkeve hemberî me.

Di vê beşê de emê bi zêdeyî wê emê giraniyê bidina fahmkirina bi têgîna derûnîyacivaknasiyê bi pêşketinên me yên jîyanî re. Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê hilde li dest û wê werênê ser ziman ku wê mijare fêrbûna derûnîya civaknasiyê wê di serî de wê weke aliyekê giring wê rêbaza wê fahmkirinê wê ji me bixwezê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê hilde li dest.

Di aslê xwe de wê derûnîya civaknasiyê wê bi teorîkî wê hin bi hin ku wê pêşkeve wê teoriyên bi sazûman ên di wê warê de wê hin bi hin wê pêşkevin. Di wê çerçoveyê de wê mirov wê bi wê re wê weke aliyekê giring ê civakî û pêşketina wî ya bi dîrokê û di nava hevdû de bi reşa civakî re ku wê were fahmkirin wê mirov dikarê di wê rewşê de wê werênê ser ziman.

Di mijare têgîna derûnîyacivaknasiyê de wê weke aliyekê giring wê fahmkirina têkiliyên me, xûynîşandin û fahmkirinên me yên ku ew dihênina ser ziman wê, çerçoveyek afirandinê ku em weke temenê fahmkirina mijare xwe wê hildina li dest wê biafirênê. Di mijare civakê de wê aliyên wê yên weke çand, ol û bawerî û hwd wê weke aliyna hevgirtinê ên nava civakê wê biafirênin. Wekî din zimanê civakê ê ku ew

bi wê diaxifê û pêvajoyên jîyane derbaskirina wê di serî de wê weke aliyna giring ên ku mirov di çerçoveya mijarê de wê li wê bihizirê bê.

Pêvajoyên fahmkirina têngîna derûnîyacivaknasiyê wê di wê rewşê de wê, weke pêvajoyîna ku mirov wê di rewşa fahmkirina têkiliya nava elementên ku ew hevdû bi bandûrdikin û bi wê re pêşketinê bi xwe re bi gûharînê bê, bi çêkirin û ankû afirandinê û hwd bê ku ew dide çêkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê di wê rewşê de wê, mijare hildane li dest wê, di serî de wê weke mijareka giring a şewayî wê xwe di wê rewşê de wê bide nîşandin.

Fahmkirina rewşên jîyanê û têkiliya wan a bi hevdû re wê heta roja me wê hemû têngînên pêşketinê ên weke aqilmeşandinê, ceribandî, çavdêrî û fêrûazmûnan û hwd wê ji wan re wê weke mijarên fahmkirinê bin. Di wê rewşê de wê, civaknasi wê weke aliyekê temenî e fahmkirinê wê xwe di wê rewşê de wê bide nîşandin. Civaknasî wê, weke ku mi çerçoveya fahmkirina wê ya bi salixkirina wê re jî ku mirov wê fahmbikê wê, têkiliya nava mirovan, element û objeyan wê weke mijare fahmkirina wê bin. Di wê rewşê de wê têngîna civaknasiyê wê dema ku mirov li wê dihizirê wê têngîna fahmkirinê a bi têkiliyê wê li rex wê hertimî wê di mejiyê mirov de wê, têngînek zindî jî wê bi wê re wê bi vejenê ku mirov wê li ser wê re wê fahmkirina xwe bikê.

Fêrbûna civaknasiyê wê fêrbûnek jîyanî a bi têkiliyên mirovî ên jîyanê re bê. Mirov wê weke zindiyekê ku ew dihizirê, di derbarê kirin û jîyane xwe de wê xwedi hiş, zanîn û aqil bê. Wê bi wê re wê, têngînên weke civaknasiyê wê weke aliyna ku wê ji wê biafirin û wê di nava jîyane fahmkirinê a mirov de wê bicih bibin ku ew li ser wan re wê fahmkirinê bikê, pêşbixê û wan derxê li astek bilind. ..

Ji aliyê fêrbûnê ve derûnîyacivaknasiyê

Ji aliyê têngînî ve ku mirov têngîna derûnîya civaknasiyê wê hilde li dest wê çerçoveya fahmkirinê bi kirin, xuyên me ên ku em didina nîşandin, fahmkirinên me yên di derbarê kes, tişt û rewşên jîyanê de jî wê bi wê re wê werina ser ziman. Di dewama wê de wê weke ku me hinekî jor di beşa wê de hanî ser ziman wê têkiliya nava derûnîyê û civaknasiyê wê weke têkiliyek ku mirov wê dikarê wê bi fahmkirina elementan bi rengên nerînên wan re wan hildina li dest bê.

Li vir divê ku ji wê ew newê fahmkirin wê dema ku em bahsa têkiliya nava derûnî û civaknasiyê dikin em wan dikina weke hevdû. Derûnî û civaknasî wê weke rêzkarna zanîstî ên ku wê weke zanistên civakî bin. Wê her yekê wê ji aliyê xwe ve wê mijarê wê, weke ku ew dibînin wê hildina li dest û wê bîna ser ziman. Derûnî wê, di rewşa xuy û ahege nava wan û fahmkirina wan de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveya hebûna çerçoveyek hevgirtî a bi keseyetîyê û rest û herêkirinên demê de wê, hinekî jî wê bi wê re wê temenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bihawênê.

Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê weke aliyekê din ê giring wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna derûnîyê wê mijarên zêhnî wê bi fahmkirina wan û derxistina li têngîhiştinê re wê ser wan bisekinê. Ji aliyekê din ve wê weke ku wê Freud jî wê werênê ser ziman wê binmeji ku wê weke devera li wê bicihbûn û kombûnê a zanînê ku wê bi wê re wê derxistina sermejî re wê weke miajreka fahmkirina wê bê.

Mirov wê weke zindiyekê komplika bê. Wê tiştan wê bijî û wê bi wê re wê, di mejiyê xwe de wê bidest girtina wan bi têngînî wê bikê. Di dewama wê de wê, bi hizirkirinê wê xwe bigihênê encaman. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov dikarê wê werênê ser ziman wê, derûnî wê, mijare keseyetîyê û fahmkirina wê ji xwe re wê biikê mijar û fahmkirinên wê û bi rengên fahmkirina wê re wê bihizirê û wê temenê fahmkirinê û hişmendiyekê wê bikê ku wê çêbikê.

Di wê warê de wê, di nava civaknasiya mirov a rojane û jîyanê de wê, mirov wê gelek xuyan wê bide nîşandin. Mirov wê karibê di heman demê de hem şa bibê û hem jî hêrs bibê. Wekî din wê karibê xamgîn bibê û dilxweş jî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, rewşên ku wê di nava wê jîyanê de ku wê temenê wê biafirênin wê, hebin.

Di nava rewşên civaknasî de wê, di wê rewşê de wê, rewşên ku mirov bi wan re xwe baş jî hîsdikê wê bibin û yên ku wê mirov xwe bi wan re ne baş jî wê hîsbikê wê bibin. Di dewama wê de wê ev rewş wê, di mejiyê mirov de wê bina weke hişna jî. Wê mirov wê li wan wê bihizirê ku wê, rêyên hizirkirinê ên di derbarê tiştên de wê karibin wê di wê kêlîkê û demê de werina girtin jî wê lê were. Ev wê bi gotina *hoyandinê* re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di nava jîyane civaknasîyê de wê mirov wê çendî ku wê bijî wê gelek rewşên ku wê derkevina hemberê û wê bandûrê li raman, nerîn, hêst û xuyên mirov bikê wê bibin. Di nava wan de wê mirov wê carna wê ne di wê farqê de jî bê ku ew çawa di wê bandûrê de ya.

Di nava jîyane mirov de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşên jîyanê de wê weke rewşna ku wê di têngîna civaknasiyê de wê werina fahmkirin bin. Civaknasiya hemdem û dîrokî wê di wê warê de wê civakê wê ji gelek aliyên ve wê ji xwe re wê bikê mijara fahmkirinê. Di wê warê de minaq rewşên ramyarî û hwd ku wê dema ku ew hatina gotin û ramyarî hat meşandin wê encamên wê çî bin û çawa wê xwe bidina nîşandin wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê weke mijare fahmkirinê wê hilde li dest. Wê ji aliyekê din ve jî wê weke ku wê civaknasî wê dema ku mirov wê di dewama wê de li wê dihizirê wê, weke aliyekê bi fahmkirina nerîn û derkkiirna kes, bandûr çêkirinê, rewşên têkili danînê ên bi kesên din re ku wê bi pêvajoyên wê re wê hilde li dest û wê lêkolînbikê û wê bikê ku wê fahmbikê bê. Di dewama wê de wê weke ku wê Allport wê werênê ser ziman wê, derûnîya civaknasî wê nerîn, hêst û xuyên kes ku ew çawa ji rastî, xiyalî, mimîk û îmakirinên wan bi bandûr dibê wê weke lêkolînkirina wê ya bi zanyarî jî bê wê werênê ser ziman. Têgîna derûnîyacivaknasiyê wê, dema ku ew mijarê wê di hilde li dest wê, çawa wê, di çerçoveya fahmkirinê de wê bigihijê têngînekê wê weke aliyekê giring wê li ser wê bisekinê. Di aslê xwe de wê dema ku mirov mijare fahmkirinê wê hilde li dest wê, weke ku wê bi têngîna derûnîya 'gastalt re wê were dîtîn ku wê, mirov çî dibêjê ku wê weke aliyekê giring wê were dîtîn wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê ku mirov li vir di çerçoveya mijarê de wê li ser wê bisekinê bê.

Kesên dervî me ew çawa dibînin, dihênin ser ziman, xwediyê çî helbest, bertek, nîşanak û hwd bin wê di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê hinekî li ser wê bisekinê. Ev wê weke aliyê ku wê mirov di çerçoveya têngîna derûnîyacivaknasiyê de ku wê li ser wê bisekinê û bikeve nava hewldana fêrbûna wan de.

Di çerçoveya mijare derûnîyacivaknasiyê de wê dema ku mirov li wê dinerê wê mirov dibînin ku wê qadaka mazin û berfireh wê xwe di awayekê de wê bide nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê, ev wê mirov dikarê wê li ser wê bisekinê. Mijare fahmkirinê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê xwe di wê çerçoveyê de wê karibê bide nîşandin. An jî wê dema ku em mijare fahmkirinê wê hildina li dest wê, bi têngîna 'çawa fahmkirin' û 'bi çî awayekê fahmkirin' wê hinekî wê mirov dikarê wê hilde li dest.

Fêrbûn ku ew di çerçoveya mijare derûnîyacivaknasiyê de wê, hilde li dest wê, têngîna derûnîyacivaknasiyê wê weke têngînek çavdêr a bi dîtbarî ku ew jîyane me di berçav de wê derbasdikê û wê dikê ku wê fahmbikê û

wê werênê ser ziman bê. Di wê rewşê de wê mijare fahmkirinê wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide nîşandin.

Di awayê fahmkirinê de wê, aliyên weke aqılmeşandinê, ceribendin, çavdêrî û hwd re wê dikarê wê werênê ser ziman. Di derûnîyacivaknasiya hemdem de wê hem bi aliyê wê yê civaknasi ve û hem jî bi aliyê derûnî ve wê ceribendin wê, di nava jîyanê de wê weke aliyekê giring wê pêşkeve. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê, di serî wê dikarê wê werênê ser ziman.

Ji aliyê fahmkirinê ve ku mirov wê hilde li dest wê, weke aliyekê giring wê, di nava mijarê de wê têgîna *bandûra civaknasî* wê weke têgînek wê xwe di wê warê de wê karibê bide dîyarkirin. Di mijare bandûra civaknasîyê de wê, di warê rewşên weke raman, nerîn, hêst, gotin, çalaki, hizirkirin, hebûna wan û hwd wê bi gelek aliyên din re ku wê, di çerçoveya têgîna bandûra civaknasîyê de wê bikê ku wê fahmbikê bê. Di çerçoveya têgîna bandûrê de wê bikê ku wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Ji aliyê têgîna fahmkirinê ve ku mirov mijare hatina beremberê hevdû û ankû ku gotin û ankû ya ku ew hatî goitn ku ew bi hevdû re bikeve nava nakokîyê de wê ji aliyê zêhnî ve wê encamên wê çawa wê xwe bidina nîşandin wê mirov dikarê li vir hinekî li ser wê bisekinê. Di aslê xwe de wê, dema ku wê, di wê warê de hatina berhevdû ku ew bû wê, di wê warê de wê, ev wê bandûra wê li ser rewşa keseyetîyê wê, ji gelek aliyên ve wê mirov dikarê wê, bi fektorên fahmkirinê re wê werênê ser ziman.

Ku mirov di warê hewldana fahmkirinê de wê werênê ser ziman wê weke têgîna derûnîyacivaknasîyê wê têgînên weke derûnîyê, civaknasîyê, antropolojîyê û hwd jî wê weke têgîna ku wê, ew *hewirdora civaknasî* wê ji xwe re wê li gorî mijarê û cih bi cih bikina qada mijara lêkolîn û fahmkirinê. Di wê warê de wê hewirdora civaknasî wê, welke çerçoveyek têgînî a ku wê bi têgîna jîyane me re wê mirov dikarê wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê hewirdora ku mirov di nava wê de dijî jî wê dikarê wê werênê sr ziman. Mirov di nava wê de xwe dihênê ser ziman, bertekên xwe dide nîşandin, helwestên xwe pêşdixê, hizrên xwe dihênê ser ziman û têkiliyê bi rengên cûr bi cûr didênê. Di wê warê de wê ev wê têgîna derûnîyacivaknasîyê wê dema ku ew dikê ku wê fahmbikê wê ji aliyê çawa derdkikê, fahmdikê, dibêjê û dihênê ser ziman û hwd wê weke aliyên ku wê bi şubjeyî wê li ser wan wê bisekinê. Ji aliyê bûjenî zêdetirî wê aliyê têgînî wê di wê warê de wê zêdetirî wê weke ku mirov dibînê wê derkeve li pêş.

Minaq wê dema ku mirov gotinek got wê, mirov karibê ji wê gotinê gelek tiştan fahmbikê. Wê mirov li wê bihizirê ku mirov gelo ew qastkir û ankû tişteke din ku wê xwest ku wê bêjê qastkir. Di wê çerçoveyê de wê hûnandina gotin û hevokên me li dûv hevdû wê çendî ku wê, çerçoveyek fahmkirinê wê biafirênê û mirov bi giştî car bi car wê weke ku wê fahmdikê jî bê lê wê di aslê xwe de wê, ew çerçovaya fahmkirinê wê karibê bi wê çerçoveya xwe ya bi pêşnûmayî re ew têgînna din jî bi hizirkî û fahmkirinî bide me. Di wê demê de wê, mirov wê hingî wê di xwe de wê dema ku ew li wê hizirkir wê bihizirê û wê dibê ku ew ji xwe bipirsê ku wê çi qastkir. Di wê warê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku minaq rewşên weke beşîşbûnê, kenînê û hwd wê weke rewşna ku mirov dikarê weke minaq bide bê. Minaq wê, dema ku mirov tişteke got û kesekê duyem ê dervî me ku wê li me hisand û beşîşî wê demê emê ji wê beşîşbûna wê, hizirbikin û hewlbidin ku em, xwe bigihênina wê hizrê ku ew yan acibandîya û yan jî ne acibandiya. Wê, di wê çerçoveyê de wê weke hewldana fahmkirinê wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman. Aliyekê ku mirov wê weke aliyekê fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de wê dikarê fahmbikê wê lli gorî hinek xosletna wê pêşxistina empatiyê jî wê xwe bi wê rengê wê weke ku me di wê hevoka li ser wê de hanî ser ziman wê xwe bide nîşandin.

Lê di rewşa derûnîyacivaknasiyê de ku mirov li wê bihizirê wê, di serî de wê, weke aliyekê ku wê bi zêdeyî di çerçoveya têgîna bandûra civaknasiyê de wê, mirov dikarê wê hewlbide ku wê fahmbikê. Fektora bandûrê wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê li vir wê di serî de wê fahmbikê bê.

Di warê fahmkirinê de wê di nava hewirdora civaknasî de wê di rewşa rengê fahmkirinê de wê mirov wê li ya ku ew dihizirê û ankû dizanê wê weke ya 'rast' wê li wê bihizirê û wê derxê li pêş. Ya ku mirov wê, rast dît wê weke rastîyek mirovî a ku wê di wê de wê israr jî bikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê du kes wê weke hevdû wê ji aliyê xwe ve wê heryekê ku ew ghişbibina hinek hizirna di serê xwe de û ew ji aliyê xwe ve yên xwe rast bibînin wê hingî wê, werina hemberî hevdû di 'rastiyên xwe' de.

Di warê fahmkirinê de wê mirov dikarê bi aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman. Minaq weke aliyê ji aliyê hiş, hizirkirin, hêst û hwd de wê dikarê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev wê di rewşên fahmkirinê de wê çendî ku wê weke aliyê giring bin ku mirov

wê fahmbikê wê, di serî de wê, çerçoveya giştî a ku ew di nava wê de ew dihên ser ziman wê mirov divê ku wê hinekî bi awayekê objektîvî wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê têngîna derûnîya gastalt wê ji aliyê têngîna çawa *dihê dîtin û fahmkirin* ve wê mijarê wê ji aliyê fahmkirinê ve wê hilde li dest. Di dewama wê de mijara têkiliyan de wê derûnîya gastalt wê weke ku mirov dikarê di dewama wê de bi wê re wê werênê ser ziman wê, mirov wê dema ku ew mirovê din bi nîyet, ajo û xuyên wan re çawa dihên derkkirin wê li ser wê bisekinê.

Ji aliyê mijare fahmkirinê ve wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku mirov ji aliyê çavkaniya şîrovekirinê û fahmkirinê ve wê hilde li dest wê, aliyên ku wê derkevina li pêş ên weke ajoyên ku ew bi hevdû re di levxistinê de na, hêsta pêwîsta rastûyê, pêwîstîya xwe baş hîskirinê, daraza cewherî, bendewarîyên ji dunya derve û hwd wê weke aliyna ku mirov dikarê wan werênê ser ziman. Mirov bo ku ew dem bi dem xwe rast bide nîşandin wê li ser mejuya xwe re wê bikeve nava hewldana rast nîşandinê de. Ev wê weke aliyekê ku wê xwe çawa wê bi wê baştirin wê bide hîskirin wê bi wê ve girêdayî bê. Xwe 'baş hîskirin' wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê dîyarker ê ku wê rengê şîroveyên me jî wê karibê bi xwe ve girêdanî bide dîyarkirin û rengê bide pêşxistin bê.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov di dewama mijarê de dihizirê wê mirov dibînê ku wê mirov wê weke zindiyekê wê hertimî wê di nava hewldana fahmkirinê û bo sehêtkiirna li ser hewirdora xwe wê di nava hewldanê de bê. Di wê çerçoveyê de hewldana bandûrkiirna hewirdorê wê weke aliyekê mirov ê bo sehêtkirinê li ser hewirdorê û ankû xwe weke bihêztir nîşandanê û mazintir dîtinê û hwd wê bi wê re wê weke aliyekê giring ku wê derkeve li pêş bê. Mirov wê dema ku wê di nava hewirdora ku ew dijî û ankû najî de hewldana xwe serdestkirinê wê di wê çerçoveyê de wê bide nîşandin. Wê weke çavkaniya wê jî ew ji aliyê wê hewirdorê ve ew çawa dihê dîtin û derkirin wê li ser wê bisekinê. Wê di dewama wê de wê bikê ku ew ew bi wê re xwe bide nîşandin. Xwe nîşandan wê di çerçoveya hêstên herêkirin û redkirinê de bê. Di wê çerçoveyê de wê hêstên herêkirinê wê zêdetirî wê, temenê tevlibûyîna li nava civaknasiyê bi têkiliyên xwe re wê biafirênê.

Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de wê, dualî bê. Aliyê pêşî wê ji aliyê me bi xwe ve bê. Aliyê din jî wê ji aliyê kesê dervî me ku ew çawa dibînê û fahmdikê bê. Di wê çerçoveyê de mirov wê jî

wê dema ku wê lli hevdû bihizirê wê hewlbide ji wan gotinên ku ew ji hewirdorê dibihizê fahmbikê ku ew çawa dihê dîtin, hewirdor çawa dihê dîtin û mirov xwediyê çi nerînê ya wê bikê ku wê fahmbikê.

Mirov wê di wê çerçoveyê de wê ji aliyê xwe ve wê di nava rewşa xwe ya civaknasî û hewirdora civaknasiyê de wê weke çavdêrvanekê mazin ê di xwe de bê. Di wê çerçoveyê de wê, mirov wê dema ku ew wê dikê jî wê karibê di xwe de wê hizirkirinên ku ew dibhîzê ew bi başî û ankû ne başî wai hevdû cûdabikê û li gorî wê berttekê bide nîşandin. Ji xwe wê di wê rewşê de wê ev rewşên ji hevdû cûda kirinê bê wê temenê bertek û dem bi dem temenê helwestên me yên di nava jîyanê de jî wê bidina dîyarkirin bin.

Bêgûman mijara fahmkirinê wê dema ku mirov wê bi têgîna derûnîyacivaknasiyê re wê hilde li dest wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di mijare fahmkirina hewirdorê û hizirkirinên ku ew dihên kirin de wê, di wê warê de wê mirov wê, bi wê re wê, rewşek hoyandîni jî wê karibê bi xwe re wê bide nîşandin. Minaq di nava hewirdorekê de wê dema ku mirov diçê nava wê, heta ku mirov wê nasnekê û di derbarê wê de bi têgîan naskirinê re xwe negihênê hinek hizirna wê nikaribê gavên xwe biavêjê. Wê, hêstên wî yên ku ew wî didina bi şûnve kişandin wê hertimî wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê warê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirina têgînên dervî xwe wê di wê çerçoveyê de wê, mirov wê hoyandina ku wê, dikê wê di mejiyê xwe de wê temenê tevlibûyîna mirov jî wê biafirênê. Dema ku mirov care pêşî çû nava hewirdorekê wê dema ku mirov hinek hizir, gotin, çavdêrî û hwd ku em dizanin û ankû me berê bihîstina ku me ew dengkirin wê bal û heya me jî wê di wê demê de wê her ser wê kêlîka vegotinê a ku ew dihên axiftin. Wê di wê demê de wê mirov wê tevlibûnekê bi hisandina xwe bê. Mirov hisandvanekê baş bê. Wê baş gûhdar bikê. Gûhdarvanekê baş wê, bê kesekê baş ê xwe tevlibikê jî.

Vê rewşê mirov dikarê li rewşa holek xwandinê ku wê di wê de 20 xwandavan hebin bi wê re fahmbikê. Di wê demê de wê dema ku ew 20 xwandavan ew bi hevdû re demek dirêj derbaskiribin wê di derbarê hevdû, hêstên hevdû, raman û nerînên hevdû de wê di serê xwe de wê xwediyê hinek hizirkirinan bin. Wê ew di serê wan de wê temenê darazên wan ên di derbarên hevdû de jî wê biafirênê. Wê ew bi wan têgînên xwe yên di derbarê hevdû de wê hevdû nasbikin û li hevdû wê serbest bin. Lê

kesekê dervî wan weke kesê 21' min ku ew hat nava wan wê weke kesekê ku ew tenê di destpêkê de rewşê dişopênê bê. Wê nikaribê di destpêkê de ew tevî wan bibê. Wê nikaribê hizrên xwe bi carekê bêjê. Wê ne tenê hêstên beyenibûnê lê wê bi wê re wê hstên nezanînê jî ên di derbarê wê hewirdorê û kesan de jî wê di temenê wê de wê weyn bileyizê. Di wê rewşê de wê her rewş wê, dema ku mirov wê ji wê aliyê ve wê hilde li dest wê mirov dikarê wê werênê ser ziman li ser ziman ku wê, xwediyê şertûmerc û fektorên ku ew bi wan bide dîyarkirin jî bê. Di wê rewşê mirov di nava têngîna derûnîyacivaknasiyê de her rewşê, tiştê, kes û hwd bi şertûmerc û fektorên xwe yên heyînî re wê mirov dikarê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di çerçoveya wê de bihizirê û hizrên xwe werênê ser ziman. Ev wê aliyekê hizirkirina têngîna derûnîyacivaknasiyê a xwemal wê bi wan şertûmerc û fektorên wê re wê biafirênê bê.

Di mijare fahmkirina têngîna derûnîyacivaknasiyê û fahmkirina wê de wê, weke aliyekê giring wê mirov çawa û ji kîjan aliyê ve wê di nava şertûmerc û hwd de wê hilde li dest wê weke aliyekê wê yê giring wê were dîtin.

Encamên bi jîyane derûnîyacivaknasiyê re ku pêşdikevin

Di serî de wê di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê weke ku me li jor hinekî hanî ser ziman wê weke aliyekê giring wê xwe bide nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê, weke du aliyên têngîna derûnîyacivaknasiyê wê aliyê bi gelemperî bi têngînî û teorîkî wê fahmkirina wê ya di nava şertûmercên wê yên civakî de bi têkiliyên mirovî û hwd re bê. Aliyê din jî wê aliyê bi fahmkirina bi xuyan bê. Di wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de wê aliyê bi fahmkirina bi xuyan wê weke ku mirov wê dikarê fahmbikê wê weke aliyekê din ê fahmkirina têngîna derûnîyacivaknasiyê wê biafirênê bê.

Weke rêyek fahmkirinê serî li xuyan dayinê wê di wê rewşê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê şewayên hildana li dest wê pêwîstîya wê xwe bide nîşandin. Em di dewama wê de wê hinekî li ser wê bisekinê. Xuy wê weke aliyekê mirovî ê ku mirov wê bi wê re wê xwe di nava jîyanê de wê bi wê bêtê ser ziman bê. Xuy wê ji aliyekê ve wê dema ku mirov wê bi têngîna keseyetiyê re wê li wê bihizirê wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê di çerçoveyek ahengî de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê.

Mirov wê di nava jîyane xwe ya rojane de wê hertimî wê dema ku wê xwe bide hanîn ser ziman wê bi xuyan re wê bide nîşandin. Di wê rewşê

de wê, mirov wê dema ku mirov wê kesekê nasbikê wê hinekî jî wê bi xuyên wan re wê nasbikê. Minaq me, herî hindik di nava jîyane xwe de gelek caren bihîstiya ku mirov bahsa hevdû dikê wê, yan bi başî wê jî hevdû wê bahs bikê û yan jî wê bi xirabî wê bahs bikê. Di wê çerçoveyê de ev bahskirinên bi başî û xirabî wê aliyekê wan ê bi fahmkirina xuyan ve girêdayî wê hebê.

Mirov wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê xuyekê wê bide nîşandin wê bi wê re wê mirov wê weke ku wê keseyetîya xwe jî wê pêşkêşî nerîna mirov bikê wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê mirov wê di jîyane xwe de wê ji aliyekê ve wê weke ku mirov di demên hemdem de dibînê wê ew çawa wê were dîtîn ji aliyê kesên dervî wê ve wê, hertimî di nava hewldana fahmkirin û sererastkirina wê de jî bê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê kirinek me wê bi xirabî û ankû ne başî wê were dîtîn û fahmkirin wê mirov wê bikeve nava hewldana wê sererastkirina wê de. Mirov wê hêncetên bibînê û wê bîrên ser ziman ku ew wê kirinê ji fahmkirinek nebaş a ku ew bi wê di mejîyan de bicih bibê û ew bi wê bi wê rengê were naskirin dûrbikê wê di nava kêferata wê de bê.

Di dewama wê de wê, mijare rengê fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de wê ji aliyê xuyî ve jî wê aliyekê wê ku mirov wê fahmbikê wê hebê. Di nava kurdên berê de wê hertimî wê laqab û ankû navan wê li hevdû bikin. Wê ew laqab û ankû nav jî wê ji kirinên mirov ên baş û ankû nebaş wê bihetan derhanîn. Di dewama wê de wê, mirov wê bi wê re wê biheta ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê hertimî wê mirovan jî ew tahb bide nîşandin ku ew kirinên başbikin û ew di çavên kesên dervî xwe de bi başî werina dîtîn û ankû wê nîşanakê û ankû întîbayê berdin.

Di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rewşê de wê, di nava jîyanê de wê were dîtîn ku wê bi xuyî dîtbarîya ku wê bi mirov re wê biafirênê wê weke aliyekê me yê ku ew bi çav dihê dîtîn bê. Di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rewşê de wê ev wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê di serî de wê fahmbikê bê. Hewldanên weke bi gotinên weke berdana întîbayek baş di derbarê xwe di mejiyê kesê dervî xwe de wê, weke aliyekê giring ê fahmkirina bi têgîna xuyê re jî bê. Di wê rewşê de wê, di nava ya baş û nebaş de wê çûnûhatina mirov wê, weke aliyekê jîyane mirov jî wê bi xwe re wê bide nîşandin bin.

Mirov wê dema ku mirov wê li hewirdora xwe binerê wê, bi wê re wê li hewirdorê wê binerê û wê li wê bihizirê û wê fahmbikê ku ew hewirdorek çawa ya. Di çavdêrîya xwe de wê mirov wê, nerîn, çavdêrî û

nîşanaka ku ew gihiştiyê de wê, di mejiyê mirov de wê cihbigirê. Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê giring ê mijarê wê di serî de wê werênê ser ziman bê.

Pêşketinên di jîyane mirov de wê di wê warê de wê bi dîmenî ku ew dihên berçav wê, di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê di serî de wê weke aliyekê giring wê fahmbikê. Di nava jîyanê de wê, biqasî ya ku mirov dibînê wê wilqasî jî ya ku ew nehatî dîtî wê hebê. Du rewş wê çendî ku wê temenê nerîna me ya li dunyê wê biafirênin wê wilqasî wê sînorê me yên bi dîtî wê biafirênin. Ew jî wê rengê dîtî û ankû nerînê û ya ku mirov li wê dihoşê û wê dibînê bê. Di wê demê de wê dibê ku ew întîba bi mirov çêbibê ku dunya ji ya ku em dibînin ji wê tenê diafirê ya. Lê di aslê xwe de wê ne ji wê neafirê. Dervî ya ku mirov wê dibînê jî wê dunyeyek dervî wê ku ew dijî wê hebê. Em wê dibînin û ankû em wê nabênin wê nebê nîşanaka hebûn û nebûna wê.

Ya ku wê di nava jîyane me de wê temenê darazên me wê biafirênin wê hinekî jî wê car bi car wê rengên fahmkirinên me bin. Di wê çerçoveyê de wê, fahmkirina me ya di derbarê kes û jîyane dervî me de wê, hinekî wê mirov dikarê wê bi gotinê berê heya xwe bide li wê.

Mînaq wê gelek caran wê were gotin ku wê dema ku mirov têkilidanî wê pêşdarazan wê bişikênê, çavdêrîn pêşî giring in, yên dijberî hevdu ew hevdu dikişênin li hevdu, çendî ku kesek tevî aktiviteyekê bû wê zêdetirî wê li xoşa wê herê û hwd wê weke van wê têgînên ku ew dibin wê weke têgîna pêşdarazî jî bin. Di wê çerçoveyê de wê, di wê warê de wê ev weke têgîna ku wê di nava jîyanê de wê werina ser ziman bin.

Mirov di nava jîyanê de dijî û wê weke rêyên derkirin û bi azmûnkirinê wê şîrovekirin, derkkirin, dîtî/nerîn, bîrkirin û hwd bin. Wê, di wê çerçoveyê de wê mirov wê di nava jîyane civaknasi de wê, xêva civaknasî ku wê bihizirê, şîrovebikê, derkbikê, bîrbikê û wê werênê ser ziman. Têgîna xêva civakî û ankû civaknasî wê, di çerçoveya têgîna jîyane civakî de wê weke aliyekê wê yê giring ê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re ku wê bi temenê û wê mirov dikarê wê fahmbikê bê.

Ji aliyê jîyane komî ve komî ve ku mirov wê hilde li dest wê kom wê weke hevgiirtinekê wê derkeve hemberî me. Wê rêgezên wê yên jîyanî, destûr, zagon, kevneşopî, orf û adetên wê yên ku ew bi wan dijî wê hebin. Wê di wê çerçoveyê de wê weke kirin, xuy û hwd ku ew weke hatina jiberkirin û di mejî de dihên zanîn wê hebin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman wê ev wê weke aliyekê wê têgîna xêva civaknasî jî wê mirov dikarê wê fahmbikê.

Di warê fahmkirinê de wê, civaknasvan wê dema ku wê rewşên civakî wê fahmbikê wê ji aliyekê ve wê nerîn, hizir û ihtimalên ku ew dibin wan bi hevdû re ku ew şîrove dikin ji wê dikin ku ew bigihijina şîroveyna. Di wê dewama wê de wê hîpotezên weke bi taxmînî bi hanîna rex hevdû re wê, bikê ku wê rêyên ceribandînê re wê rastbûn û ne rastbûna wê bikê ku wê bikê. Wê jî wê, bi rêyên çavdêrî û hwd re wê bikê.

Ku mirov ji aliyê têgîna derûnîya civaknasiyê a bi têgîna xuyan ve wê hilde li dest wê, di çerçoveya têgîna sedem û encamê de wê, weke hetimî wê sedemek ku ew wê dide kirin ku ew heya wê ji aliyekê ve wê li wê bihizirê. Ev hizirkirina demên derûnîyacivaknasiyê a klasik de ku wê werina ser ziman wê di demên hemdem de wê cihê xwe ji têgînên weke bi pêşxistinê, bi çavdêriyê fahmkirinê û hwd re wê werênê ser ziman.

Di rewşa fahmkirinê de wê di wê warê de wê herkirin ku ew hat jîyankirin wê vegotinkirina wê jî wê bi derfet bê. Ya ku ew hat û bûyî wê hertimî wê karibê bi vegotinekê were ser ziman. Ji xwe temenê derûnîyacivaknasiyê wê ji aliyekê ve wê bi kirinîyê ve wê girêdayî bê. Ji aliyê din ve jî wê ji wê gihiştina têgihiştinan, zanîn û hişmendiyan bê.

Li vir aliyekê din ê bi têgînî ku wê were ser ziman û wê bi wê bahsa 'dîtîna dunyayê bi kirdeyî' û ankû 'dîtîna kirdeyî' bê. Dunya ku ew dervî me hebê mirov çawa wê bi awayekê kirdeyî wê fahmbikê? Di aslê xwe de wê weke aliyekê mijarê ê di serî de wê ji vê aliyê ve wê mirov dikarê mijarê wê hilde li dest û wê fahmbikê bê. Ber ku wê hemû têgînên ku wê derûnîyacivaknasiyê ku ew wan esasdigirê weke gotinê, şîrove, fahmkirinê, xuy, çavdêrî û hwd wê weke rewşna têgînî ên bi fahmkirinê bin wê weke ku ew tenê di mejiyê me de dibin întûbayê wê bidina çêkirin. Lê dunya derve ku em di wê de dijîn wê her tişt wê di wê de rûbide. Ya ku mirov di serê xwe de dijî wê bi fêrûazmûnên ji wê bin. Ku mirov wê ji wê aliyê ve binerê wê hingî mirov wê fahmbikê û bibînê ku wê hemû tişt ew tenê ji ya ku em hizirdiikin û pêde wê neafirê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di nava wê jîyane ku em dijîn de wê têgînên weke yên ol û bawerîyê, çandê û hwd wê, weke aliyna ku wê di wê çerçoveyê de wê, wê ji jîyanê qûtkirinê wê karibin bidina çêkirin bin. Lê ji aliyekê têgîna derûnîyacivaknasiyê ku ew ji temen ve ew li mijarê dinerê û bi ber ya giştî ve herê wê hingî wê di wê warê de wê temenê fahmkirinê li ser esasê ya fahmkirina bi jîyanê re wê bide afirandin û pêşxistin. Wê hingî wê şîroveyên me jî wê xwediyê temenekê ku ew bi wan lingên wan pêl ardê bikin bin.

Pêşketina zanîna derûnîyacivaknasîyê û fahmkirina wê

Di warê fahmkirina têgîna derûnîyacivaknasîyê de wê bi zêdeyî wê, mirov dibînê ku wê ji aliyê çavdêrîyek giştî ku wê were dîtin û ji aliyê xuyî ve ku wê were li wê nerîn ve wê were dîtin. Ji aliyê derûnî û civaknasîyê ve wê nerînen ku wê temenê têgîna derûnîyacivaknasî wê biafirênin wê, bi wê re wê, çerçoveya fahmkirinê wê biafirê.

Civaknasî wê li rewşa kombûnê heya xwe wê bide ser wê. Derûnî jî wê heya xwe bide ser ser kes. Di wê çerçoveyê de wê derûnîyacivaknasî wê rewşa kes a civakî wê bi çerçoveyên re wê hilde li dest. Di wê çerçoveyê de wê bi awayekê ontolojîkî wê temenê wê fahmbikê û wê bi epistemolojîkî wê bigihîjê çerçoveyek fahmkirinê.

Di nava civakê de wê, hebûna koman, çîn, aîdîyet, zayendî û hwd wê, weke aliyna ku mirov dikarê li wan bihizirê û bihizirê bê.

Civaknasî wê di nava rewşa xwe de wê bi fektor, şertûmerc û hewirdora civaknasî û hwd re wê temenekê fahmkirinê ê bi hêz wê biafirênê. Ji aliyê efekt û bandûra civaknasî ve wê, di çerçoveyekê de bi bandûrîya wê re wê bi hêz wê were dîtin. Civaknasî wê hêza wê yya gûharînê wê mirov dikarê wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê wê werênê ser ziman.

Bandûra derûnîya girseyê ku mirov wê ji kîjan aliyê ve wê hilde li dest wê, weke aliyekê giring ê kifşkar wê di rewşên jîyanî de wê, xwe bide dîyarkirin. Derûnîya girseyê wê, şertûmerc û fektorên kifşkirinê wê li xwe bi hoyandinî wê bide dîyarkirin. Minaq di nava komekê de wê dema ku wê kesek derve wê herê û tevî wê bibê wê, zora komê wê bi awayekê wê, bikê ku ew kes xwe weke wan bikê. Weke wan tevbigerihê.. Weke wan heta ku ew li rewş û tiştan binerê û xwe bi wê re bigihênê nerînekê.

Di wê çerçoveyê de wê rewşa komî wê, elementên weke yên çand, ziman û hwd ku wê temenekê kifşkirinê wê biafirênê wê bi wan re wê ew temenê kifşkirinê wê biafirênê. Hêsta ku wê mirov wê dema ku wê di fahmkirinê de wê ji watelêkirinekê û ankû wê ji gotinekê wê dem bi dem û cih bi cih wê bigirê wê ji ya bi jîyankirina bi çandî ku ew xwe di nava wê de bi hêz, şanaz û hwd hîs dikê wê nekêmtir bê.

Aliyê komê ê çandî wê bi pêvajayên wê bi dîrokî re wê temenekê wê biafirênê. Elementên nava derûnîyacivaknasîyê ku wê bi wê re wê werina hildan li dest wê, di wê çerçoveyê de wê, aliyekê fahmkirinê wê bi wê re wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, têgîna 'wekehevdû' bûyînê ku wê bi întûbayî wê bi mirov re wê çêbikê wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê yê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman. Wekehevdûbûyîn bi

derûnîya civaknasiyê jî bê û ankû bi aliyên din ên têngînê ên bi wê re jî bê ku mirov bi wan rebihizirê wê ne bi derfet bê ku ew mirov çendî ku ew ji heman çandê û herêmê werin û bi heman zimanê biaxifin jî. Ber ku wê rewşa cihêrengiyê wê aliyekê wê yê biofizyolojikî wê hebê û wê di temenê wê de wê ev wê weke aliyekê dîyarker bê. Wê li ser wê re wê ew wê xwe bide nîşandin.

Di warê çavdêrîyên mirov ên ji hevdû de wê, temenê gihiştina têngînekê a bi hevdû re wê biafirênê. Wê temenê li hemberî hevdû rehetbûnekê jî bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê din ê giring jî wê temenekê fahmkirinekê ku wê di dîmen de wê weke ku wê weke hevdû jî bê, wê bide çêkirin. Lê di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê, rewş wê mirov ku wê di têngîna 'wekhevdûbûyînê' de wê werênê ser ziman wê, di wê rewşê de wê, têngîne formelî bê. Wê, ev wê, ji rewşek civaknasî a azad dûr pêşketinek bi serê xwe ku ew jîya bê wê bide nîşandin.

Jîyane komî wê di aslê xwe de wê çerçoveyek giştî biafirênê. Ya ku wê temen biafirênê wê elementên weke yên çand û zimanê û hwd bin. Di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mirov wê di nava jîyane ku ew di wê de dijî wê mênîlên xwe wê bi derûnî wê bi şêwayên gûharînî ên bi civaknasiya xwe re wê bide nîşandin.

Car bi car wê gotina 'kesê civaknas' û 'kesê ne civaknas' wê were bikarhanîn. Ev gotin wê çî temenekê wan hebê ku mirov wê fahmbikê? Di aslê xwe de wê dema ku mirov ji aliyê hebûna mirov a zindîyî û jîyanî de bi hizirê wê temenê gotina civaknasnebûnê wê nebê. Ber ku wê wê her mirov wê zindî bê. Wê di nava cûreyê xwe de wê bijî. Wê pêwîstîya wan wê bi têkiliyê wê hebê. Wê di wê warê de wê bi wê re wê bijî. Di wê rewşê de wê, civaknasbûyîn wê weke xosletekê temenî ê zindîyî bê. Wê bi wê re wê, temenê bi wê gihiştina nerîn û dîtinên bi hevdû re jî bê.

Civaknasî û jîyane ku mirov wê dijî û element û fektorên ku ew navaroka wê didina dîyarkirin wê cûr bi cûr bin. Di wê rewşê de wê fektorên ku wê bidina dîyarkirin wê weke fektorên ku ew dervî me bin. Minaq wê dema ku wê zaroyek li malê bi dêûbavê xwe re wê pirr zêde wê bi tevger û çalak bê. Wê her tiştê wê bikê û bi serbestî wê hertiştî wê bêjê. Lê wê dema ku ew çû navendek din a weke ku wê ji wê re beyenî bê wê ne wusa bi tevger û çalak bê. Wê weke ku ew kes herê û yekî din were dewrê wê lê were. Bi heman rengê wê mirov dikarê minaqek din jî bide. Wê dema ku wê kesek wê tiştêkê bêjê mirov wê yan şa bê û yan jî wê bi hêrs bê. Dema ku mirov li ser gotinekê bi hêrsbû û piştî ku me rewş hinekî din fahmkir û ankû wê weke ku wê di nava gel de wê were gotin

ku wê hinekî dem bi ser ve wê herê wê, ew rewşa hêrsbûnê wê hin bi hin wê kêmbibê. Wê di wê rewşê de wê, ev rewş wê, mirov dikarê wê tenê wê bi hinek hêstên ku ew di wê kêlîkê de serdest dibin re wê bi tenê werênê ser ziman? Bêgûman wê hinek fektorên din ên bi fahmkirinê ên di nava wê jîyane civaknasî de ku mirov rastî wan dihê û ankû digihijê wan ve girêdayî hebê.

Di wê rewşê de wê xosletekê mejiyê me wê ew bê ku ew navenda ku ew çûyê de wê bixwezê ku ew wê fêrbibê, têbigihê û bialimê wê. Di dewama wê de wê, rewşên din ên ku ew berê jîyankirina wê weke ku wê ew li şûn bimênin. Wê di wê rewşê de wê herikîneka ku ew dijîyanê de dibê wê mejî wê li bayê xwe bibê û wê bi wê re wê, bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê mejî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa jîyanê wê di wê çerçoveyê de wê, derkkirinên me yên ku ew dibin wê aliyekê bi wê vw girêdayî wê hebê. Lê aliyê din wê, mijaerên weke adaptasyonê û hwd ku wê mejî wan bi hinek wate û fektorên xwe yên teybet re wê bijî wê di wê rewşê de wê giringîya wan xwe wê bide nîşandin.

Herîkîna jîyanê wê bi xwe re wê, tiştên nû wê bi jîyankirîna bê û ankû bi cihên weke mekanê û hwd ve wê derxê hemberî me. Wê di wê kêlîkê de wê heya me wê herê bi ser wan de. Wê hingî wê, ya ku wê heya me çû ser wê bale wê ji rewşên din ên berê wê bikişênê li ser wê. Di wê rewşê de wê rewşên berê ên ku ew hatina dîmenkirin wê xwe di rewşekê de wê weke ew ser wan hatî nûxûmandin wê berdina li rewşek binî a di mejî de. Wê di wê rewşê de wê, rewşên weke bîrkinê wê dema ku mirov li wê hizirî wê werê bîra me. Lê carna wê li deverêkê bê ku em di farqê de bin wê hin gotin, bêjê, îmakirin, tişt û hwd wê karibin bibina sedema bîrkinên wan jîyankirinên demên berê. Lê ew rewş, çendî ku ew weke bîrhanînekê jî bin di aslê xwe de wê xosletên mirov ê zindiyî ku ew di temenê xwe de bi çerçoveyek civaknasî dixwezê bijî wê, bi wê re wê, xwe bijî, ku em di farqê de jî bin û ne di farqe de jî bin. Em bi tenê jî bin em carna di mejiyê xwe de weke ku em di hizirin em ji xwe re dipeyivin. Gotina bi dengî û ankû bêdengî em ji xwe re weke ku kesekê din li hemberî me heya em dibêjin. Em di wê rewşê de wê, di xwe de wê hertimî wê bijîn. Di wê rewşê de ew, element, fektor, kes, tişt rewşên derve çendî ew dikarin heya me biikişênina ser xwe wê, heya me ji wê heya me ya li hundirê me wê herê ser wê. Lê wê piştî wê dîsa wê karibê wê li xwe veberihê. Di wê rewşê de wê ev wê weke xosletekê me yê zindiyî bê û wê nîşanaka wê bê ku em dijîn bê.

Di rewşa fahmkirina dîroka fahmkirinê wê dema ku mirov wê hinekî din li ser wê sekinê wê, mirov dibînê ku wê pêşketinên zihnî wê weke aliyekê din ên ku mirov dikarê wê werênê ser ziman bê John dewey wê, di rewşa fahmkirina têgîna xuyan de wê balê bikişênê li ser zêhnê û wê weke pêvajoyek civaketiye ji wê werênê li ser ziman. Di aslê xwe de wê pêvajoyên pêşketina zêhnê ku mirov wê werênê li ser ziman wê di nava jîyane civaknasî de wê weke aliyekê giring ên ku mirov dikarê wan werênê li ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di rewşa fahmkirina bi têgîna xuyan re wê, mirov wê bi xuyan naskirina hevdu û ankû weke aliyekê din ê giring wê, derxistina li holê bi fahmkirinê re wê di nava jîyane civaknasî de wê weke aliyekê fahmkirin û têgihiştina civaknasî ji wê biafirênê.

Mirov di nava pêvajoyên jîyane xwe ya civaknasî de wê dema ku mirov bahsa fêrbûna wan dikê wê hinekî ji wê bi dîtina hevdu bi xuy û nerînên hevdu, fahmkirin û naskirina hevdu wê, bi wê re wê weke aliyekê giring wê di wê rewşê de wê derkeve li pêş. Lev Vygotsky wê, balê bikişênê li ser fêrbûna nava jîyane civaknasî de. Wê di wê warê de wê werênê ser ziman ku wê, di çerçoveya fêrkirinê me de wê bibê. Vygotsky wê balê bikişênê li ser têgîna pêşketina bi pisporî'. Li gorî wê, minaq xwandavanek wê fêrkirinê ku ew bi wan bûya wê di xate pêşketina xwe de wê pêşketin û fêrbûna bi wê rew di nava jîyane civaknasî de wê, bi xwe re wê pêşbixê.

Di salên li dora 1947an de wê Julian Rotter wê balê bikişênê li ser fêrbûna civaknasî û bandûrê û qapatisteya fêrbûna wê bandûrê wê bisekinê. Rotter wê bîrê ser ziman û wê bîrê ku mirov wê weke zindiyekê bi jîr a û ew sîyane fêrbûna ji bandûrên xwe wê bi wê re wê hebê. Di wê warê de wê balê bikişênê li ser wan aliyan û wê di wê çerçoveyê de wê teorîyeka fahmkirina bandûrê û bi bandûrbûnê û derxistina wê ya li têgihiştinê wê pêşbixê.

Di warê fahmkirina û têgihiştina civaknasî de bi teorîkî wê Robert bandûra wê ji aliyê xuyaniyê ve wê hilde li dest. Wê mirov bo ku ew pêşketina xwe derxê li têgihiştinê, fahmbiikê û bîrê ser ziman wê ew wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku xuy wê aliyekê ku mirov wan dikarê weke têgîna ji wê ji aliyê wan ve wan fahmbikê. Xuy wê dema ku ew hat dayîn nîşandin wê bi çerçoveyek hevgirtî re wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Bandûra wê xêwê, bîrkirinê, hizirkirinê ziman û hwd re wê di çerçoveyekê de wê bi çerçoveya taxminkirinê de wê bikê ku wê

fahmkirina wê werênê ser ziman re. Di wê çerçoveyê de wê, di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, fahmkirina bandûra wê, pêvajoyên jîrî wê bi hildana li nava xwe re wê çerçoveya fahmkirina wê berfirehtir bikê.

Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, çerçoveya civaknasî wê çerçoveyek giştî a ku mirov wê dikarê wê di wê çerçoveyê de wê di destpêkê de wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de ji rewşa zaroktiyê heta ya ciwaniyê û mazinbûnê wê bi kortasî fahmkirina wan û hanîna li ser ziman di dewama mijarê de weke beşna wê fahmkirina me di çerçoveya fahmkirina civaknasiyî de wê baştirîn wê çerçoveyek fahmkirinê wê bide me.

.

DESTPÊK, ZAROKATÎ, PÊVAJOYÊN PÊŞKETINÊ Û ÇERÇEVEYA PÊŞKETINÊ A TEORIKI

Di çerçoveya pêvajoyên destpêkê ên pêşketinê de wê mirov dikarê bêjê ku wê pêşveçûn wê bi pêvajoyên jîyankirinê re wê temenê wê bîafirê. Lê dema ku em di çerçoveya zaroyê de wê hildina li dest wê, di wê çerçoveyê de wê, pêvajoyên pêşketinê wê, ji wan zêdetirî wê, di temenê fahmkirinê de wê hebê. Zaroyek hê ku ew di zikê dayika xwe de ya wê pêvajoyên pêşketinê wê ji gelek aliyan ve wê bidest jîyankirinê wê bikê. Î ro bi zanistî ew jî dihê kifşkirin û wê dema ku ew di zikê dayika xwe de ya wê dayika wê çî bi bihîzê, bixwê, têj û ankûş tahmbikê û hwd wê zaro jî wê wan weke bi tîgînî wê di xwe de wê hilde. Wê darêjka wan wê di xwe de wê bigirê.

Weke aliyekê din wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê zaro wê piştî ku ew hat dunyayê wê pêvajoyên ku ew bijî wê çendî ku wê di nava jîyane xwe ya civaknasî de wê ew wê jîyankirinê wê bijî lê wê di aslê xwe de wê, bi wê rengê temenekê wê yê ku ea heya û em nikarin wê înkarbikin wê bi zaroyê re wê di temenê wê pêşketina wê de wê temenê wê bîafirênê. Rasta ku wê zaro wê di pêvajoyên xwe de wê, ji roja ku ew hat dunyayê û pê de wê, dem bi dem ew wê pêvajoyê bi xwe re bi pêşketina xwe dijî. Ji navenda civaknasî û hewirdora wê ya ku ew di nava wê de dijî wê ji wê bigirê. Wekî din wê ji gelek aliyên din ve jî wê zaro wê bi wan re wê pêşketina xwe wê bi çerçova û temen bikê.

Wekî aliyekê din wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê zaro wê di wê demê de wê ne tenê wê, bi wan aliyan re wê pêşkeve, Di aslê xwe de wê di van demên wê de wê tîgîna xuyzaniyê ku mirov wê hilde li dest û weke temenê fêrbûna wê fahmbikê wê ne şaş bê. Di wê çerçoveyê de wê, zaro ji xuyên dêûbavê xwe wê girtinên ku ew digirê wê, bi wan re wê, hin bi hin wê, ew wan bi wan re wê pêşketina xwe wê bijî. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê bîenê ser ziman ku wê zaro wê, weke ku wê dervî hiş wê bijî wê, di awayekê de wê dîmenekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin li berçav. Lê di aslê xwe de wê bi hoyandinên wê yên

bolojikî û fizyolojikî ên li dayika xwe ku ew bi wê re dijî, ji hilma wê bigra heta bêhnstandinên wê ku ew di xwe de wan bi watedikê wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê, di serê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, çerçoveya zaroyê wê mirov dikarê wê di destpêkê de wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman.

Zarokati û pêvajoyên wê yên pêşketinê ên destpêkê

Zarokati pêvajoyên wê yên pêşketinê ên destpêkê wê di dewama pêşketina wê ya ku wê ji dayik û bavê xwe girtiya de wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê pêvajoyek pêşketinê wê bijî. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê aliyê genetîkî û hwd jî wê weke aliyna ku di serî de dikarin di wê temenê wan hildina li dest û wan werênina ser ziman bin.

Di aslê xwe de wê zaro wê dema ku mirov wê hilde li dest wê, di wê rewşê de wê, mijare pêşketina wê û fahmkirina wê, ser hemû têgîn û teoriyên ku ew bo fahmkirina wê re dihên ser ziman re wê xwediyê wateyekê û fahmkirinê û awayekê pêşketinê ê bi xwe re bê. Wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman. Zaro wê, di pêvajoya xwe ya pêşî de wê, dema ku ew wê bijî wê, di dewama wê de wê, bi girêdanîn biolojikî ên li dayika xwe re wê ew wê bijî. Wê, di wê çerçoveyê de wê, pêşî wê ew wan ji aliyê kirin, tevger, kirin xuyên wan û hwd re wê bixwênê. Wê li wan wê hoyandî bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, wan ji xwe re wê weke minaq wê bigirê. Wê di wê rewşê de wê di destpêkê de wê pêvajoyeka ku wê fizyolojiya wê di zanîna wê de ya li ser xuyan re lê ku ew bi hişê xwe hê ew ne di farqe wê de ya wê ew bijî. Lê bi demê re wê ew wê ne di farqe de bûyînê jî wê hin bi hin wê bi hişbikê û wê derxê li farqê. Di wê çerçoveyê de pêvajoya zaroyê a derxistina li farqê wê, weke pêvajoyek teybet a bi rengê pêşketina wê re bê. Di wê rewşê de wê, zaro wê, ew wê jî di nava hewirdora xwe de wê ew wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê pêvajoyên kifşkirina wê ya tiştan, hewirdora wê û hwd wê, weke aliyekê giring wê xwe di dewama wê de wê bide nîşandin. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê zaro wê pêvajoyê wê bi gelek awayan bi carekê wê di xwe de wê ew wê bijî. Wê di wê pêvajoyê de wê pêvajoyên pêşketinê wê bi xwe re wê bijî.

Zaro ew dema ku ew hat û gihişt dema xwe ya bi ber fahmkirinê ve ku ew herê wê di wê rewşê de wê, xuyên dê û girêdane zaroyê a bi wê ve wê weyn û rolek mazin wê di wê de wê bileyizê. Di wê çerçoveyê de wê,

zaro wê heta wê demê wê, bertekên xwe yên weke girînê û hwd wê bi wan wê weke ku wê xwe bënë ser ziman. Girînê mirov dikarê weke xuyek zaroyê a bi rengê axiftinê û ankû xwe hanîna ser ziman jî wê werênê ser ziman. Piştî yeksaliya xwe wê zaro wê bidest bidest derxistina dangan û bi wê re di ahengekê de wê hin bi hin wê gotinan wê bihişbikê di mejiyê xwe de. Zaro wê, piştî ku wê bi hişkir û pê de wê hinekî bi ser ve wê bide birin heta ku ew wê bikarbênê. Wê ev ne ji ber kêmesîyekê bê. Wê ji ber wê, xosletê pêşketina wê bê.

Zaro ku ew hat demên xwe yên weke yên sale duyem wê di wê de wê bidest fahmkirina dêûbavê xwe bikê. Wê mimîkên wan wê fahmbikê. Wê fêrî xwe hanîna ser ziman bi mîmîkan wê bikê wê ji wê aliyê ve jî wê, ev wê weke aliyekê wê yê pêşketinê bê. Lê zaro wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê naskirina rewşan wê bikê. Wê bidest derxistina gotinan wê bikê. Wê, di wê rewşê de wê, hin bi hin wê, fîzyolojiya wê û motorika wê, baştirin wê kar bikê.

Zaro di wê demê de wê pêvajoyek tercûmekirina xuyan wê bijî. Wê li ser wê re wê bi deng û gotin kirina wan re wê bidest axiftinê jî wê bikê. Ev pêvajo wê bi zaro re wê weke pêvajoyek jîrî bê. Di mejiyê zaro de wê, weke têngîn zêhnî ên dîyarker ku wê bi aliyekê ve wê bidina pêşxistin wê di wê demê de wê, nebin. Ev jî wê temenê pêşketinê mazin ên bi zarokê re ku wê di wê demê de wê bi xwe re wê bijî bê. Zaro wê, di wê demê de wê, piştî ku ew hinekî din mazin bû hat sale xwe ya sêyem de wê bidest kifşkirina xwe, dengê xwe dengê dêûbavê xwe û hwd bikê. Wê di wê çerçoveyê de wê bi pêvajoyek hişmendî re wê ew wê bikê. Heta wê demê ji xwe dengê dayika wê bi wê re wê, bi xuyî wê bi temen bê. Wê li wê hoyayî bê. Di wê çerçoveyê de wê zaro wê vê pêvajoyê wê bi xwe re wê bitêgîn û ankû bihişkirina wê re wê ew wê bijî.

Pêşketina zaroyê wê di wê demê de wê pirr zêde wê xwe bi awayekê bi hiş wê bide nîşandin. Lê zaro wê, di wê demê de wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, bi awayekê wê, bi kifşkirina derve re wê zaro wê di xwe de wê pêvajoyên derve wê bijî. Wê zaroyên din ên di temenê xwe de ku ew bi wan re hevdişinê dikê wê ji mazinan zêdetirî wê bi xuyî, dîtbarî û hwd re wê têkiliyek baş wê karibê dênê.

Pêşkertina zaroyê a vê demê wê, di wê çerçoveyê de wê bi tênginan wê hin bi hin wê pêşketina xwe wê bide domandin. Wê di dewama wê de wê hin bi hin wê gotinan wê bi wateyên wan re wê dest bifahmkirina wan bikê. Wê li gorî wê her wateya ku wê derkkir wê di mejiyê zaro de wê, pêşketinekê wê bi xwe re werênê li holê. Piaget wê, dema ku wê bahsa

pêşketina zaroyê bikê wê, dema hiskirinê a motorikî wê ji dema bûyînê heta dema li dora 2 saliya zaroyê bi têgînên hiskirinê û bihîstinê û di dewama wê de ku wê xwe naskirinê û fahmkirinê wê bi xwe re wê pêşbixê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di aslê xwe salixkirinê Piaget çendî ku em dikarin bêjin ku wê hinekî dikarin cihê nîqaşê jî bin wê di wê demê de wê, zaro wê, pêvajoyek teybet a bi têkiliyek bi hişmendî ku wê pêvajoya wê pêşî bi xuyan bê û wê piştî wê li ser wê re wê, bi jîrî wê pêvajoya pêşketinê wê bidomê wê bi zaro re wê xwe bide domandin. Di dewama wê de pêvajoya ku wê Piaget ji dema sale duyemîn heta ya sale heftem ku wê weke dema gotin, şekil û imgeyan ku wê pêşbixê wê demê em dikarin wê hinekî din wê nêzîktir wê bînin û wê salixbikin. Ber ku wê zaro wê di demên xwe yên zûtir de wê wan pêvajoyan wê karibê temem bikê. Çavkaniyên min ên di derbarê zaroyê de bi min didina nîşandin ku wê ev dem wê zêdetirê w karibê zûtirin werê jîyankirin.

Di aslê xwe de wê piştî wê pêvajoyê ji demên salên heftem û pê de wê pêvajoya pêşxistinê razber ku wê zaro wê bijî û Piaget ji demên salên 11 û piştî heta salên 15 dide destpêkirin wê mirov dikarê wê bînin ser ziman ku wê bijî. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, Piaget wê dema ku wê di hin şîroveyan xwe de wê bahsa ceribandinê xwe bikê û wê bînin ser ziman ku zaro hevnasînekê dikê û wê destpê pêşketina xwe bikê. Wê, di çerçoveya fahmkirinê wî de wê têgîna weke ku wê John Locke wê 'weke lewhayek vala' ku wê bellekê wê bibînin û wê werênê ser ziman wê werênê bîra mirov. Di aslê xwe de ku mirov hinekî li ser mijarê bihizirê wê mirov wê nikaribê wusa weke *lewhayek vala* wê bibînin û wê werênê ser ziman. Zaro dema ku ew dihê li dunyayê wê, bi rewşek amedeyî a pêşketî bi xwe re wê were li dunyayê. Di wê çerçoveyê de wê, çerçoveyek hebûnî a ku zaro bi wê dijî wê di aslê xwe de wê weke çerçoveyek ku wê temenê pêşketina xwe bi xwe re wê bijî. Wê beşên mejî ên girtinê, bihîstinê, dîtînê û hwd wê pêşketî bin. Wê di wê rewşê de wê, ev wê dema ku wê zaro wê were dunyayê wê, zaro bi wan re wê hevnasînekê wê bi dunya derve wê temenê wê bi wan re wê bide çêkirin.

Vygotsky wê dema ku wê bahsa vê dema pêşketina zaro wê bikê wê, gotina 'çand û bandûra civaknasî a li ser pêvajoya pêşketinê' re wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman. Li gorî Vygotsky wê, ji aliyekê din ve jî wê, bi têgîna pêşketin, ziman, pergala matematîkî û xêv wê bi dagerên di nava çandê re wê bi temen bin û wê pêşketina xwe wê bidina

çêkirin. Ivan pawlow wê bahsa *hoyandina lefleksi* wê bikê û wê bi wê re wê têngin û teoriyekê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bi xuyî wê werênina ser ziman. Pawlow wê ceribandina sa wê bide nîşandin ku wê dengê zîlê wê sa wê, çawa wê bihoyê. Wê dema ku wê sa dengê zîlê kir wê *gilîzê* wê bidest afirandina wê bikê. Têkiliya wê dengê zîlê û gilîzê ku wê hoyandinê wê bide çêkirin wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di dewama **pawlow** de wê Watson wê bi 'ceribandina albertê piçûk' de wê, dîsa wê balê bikişênê ser hoyandinê. Wê di dewama wê de wê bi betekê û şîyarîya bi bandûra wê bertekê re ku wê bibê wê, werênê ser ziman. Wê azmûna Watson wê di watê têkiliya mazinan a bi zaroyan û şîyarîyên ku ew bi wan re didê çêkirin wê bi giringiyekê wê were ser ziman.

Skinner wê di warê hoyanda xuyê de wê, bahsa têkiliya nava 'xelatkirin û cezakirinê' wê, werênê ser ziman. Li gorî wî kirinek ku ew hat xalat kirin wê dubarekirina wê zêdetir bê. Lê ku ew hat cezakirin wê zayif bê. Di wê çerçoveyê de wê, hizirkirinê Skinner wê, li şûna hizirkirinê û hêstê wê xuyê wê werênê ser ziman weke ya esas ku ew were girtin. Di wê warê de wê di dewama wê de ku mirov li gorî hizirkirina skinner bihizirê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê navaroka xuyê wê têngina xalatê û ceza dayinê wê bi awa bikê.

Ku mirov bahsa bandûra hewirdorê û fektora wê bikê wê, **Albert Bandura** wê bi teoriya xwe ya bi navê *xuy, hewirdor û jîr ku wê weke fektorna kifşkar bin* wê were berbîra me. Di wê warê de wê, têkiliya gûharîna bi xwezaya hewirdorê re wê dema ku mirov wê werênê ser ziman wê di aslê xwe de wê weke aliyekê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Lê di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, hewirdor biqasî ku ez fahmdikim wê di gelek rewşên ku min kifşkirina de wê, ne di awayekê dîrekt de wê, di pêşketinê de wê weynekê bileyizê. Di wê rewşê de wê çendî ku wê nikaribê dervî wê hewirdorê bijî lê wê di aslê xwe de wê şêwayên derkkirina zaroyê wê bi şêwayê xwe bê. Di wê çerçoveyê de ku mirov wê di temenê bandûra hewirdorê de wê weke fektorek tam wê werênê ser ziman wê ev wê karibê wê temenê heyî û dikarê weynek mazin bi pêşketinê re bileyizê di pêşketinê de wê weke jî nedîtî ve wê were bê. Di nava malekê de wê, dema ku wê weke malbatek kurd ku wê xwediyê pirr zaroyan bin wê, hemû zaro wê, di heman malbatê de ku wê bi awayekê giştî de wê heman pêvajoyê wê bi malbatê re wê bijîn jî wê, xwediyê pêşketinê jî hevdû cûda jî bin. Ev jî wê fahmkirina wê bi wê

şêwayê bê ku wê, hebûna temenî a bi mirov re wê, bandûra wê mirov wê nikaribê di pêşketinê de wê redbikê bê.

Di dewama wê de ku mirov werênê ser ziman wê têtîna xuyan wê weke aliyekê giring wê derkeve hemberî me. Lêkolînanên ku wê di çerçoveya derûnîyacivaknasiya derûnîyî de wê hildina li dest ên weke Albert bandura, John Bowlby û hwd wê, giringiyekê wê bidina xuyê. John Bowlby wê, dema ku wê bahsa xuyê bi etolojikî wê bikê û wê bixwezê ku ew bi wê vegotinekê bi mirov û tevgerên wî re bi xuyî werênê ser ziman wê balê bikişênê mēhldana li hevdû a weke zaro û dê û girêdana wan a bi hevdû re wê li ser wê bisekinê û wê bikê ku wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, bi fahmkirina têtîna pergale mezoyî ku wê di nava pergalên mîroyî de wê têtîliyê wê dênê, ya pergale ekolojikî ku wê, balê bi navenda civaknasî û pergale makroyî ku wê heyê bide ser nirxên çandî ên giştî û hwd re ku wê werênê ser ziman wê di wê çerçoveya wê de wê, bikê ku wê werênê ser ziman. Tabî ku em ji aliyê demê ve jî li mijarê bihizirin wê aliyê têtîna demi ku wê John Bowlby wê bi têtîna pergale kronoyî û ankû 'kronosistemê' re wê werênê ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê di hundirê pêvajoya jîyanê de wê balê bikişênê ji pêvajoyên gûharînê ên bi xuy, jîyan û bi têtîliya nava elementan re pêvajoyên gûharînê ku ew dibin re ku ew dikê ku wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de wê were ser ziman ku wê xuy wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê ku wê, bi pêvajoya wê ya bi demê a pêşketinê re ku wê werênê ser ziman wê, weke aliyekê din bê. Di aslê xwe de wê dema ku mirov ji demê di buhurê demek din wê çendî ku wê her dem wê bi rengê pêşketina xwe re wê xwediye awayên xweyên xuyî û pêşketinên wan jî bê wê, di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê giring wê, pêvajoya pêşketinê wê mirov karibê di awayekê peresendinê de wê di dewama dema wê ya berê de wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê navend û temenê çandî wê di wê warê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê li wê bihizirê. Ku mirov hinekî bi têtînek mîkroyî li wê binerê wê were dîtin ku wê pêvajoyên peresendinê ên bi çandê re wê, wan pêvajoyên gûharîner ên xuyî jî wê di xwe de wê ji gelek aliyan û bi awayan wê bihawênê. Di wê çerçoveyê de wê têtîliya çand û xuyan wê ne tenê wê bi awayekê salixkirina hevdû re wê bi tenê wê hebê. Ji aliyên weke pêvajoyên pêşketinê û xuyzaniyê ve ku mirov wê

hilde li dest wê weke aliyekê wê yê giring wê di temenê wê de wê bi vê aliyê ve jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di navende çandî de mazinbûn wê di wê çerçoveyê de wê mirov wê ji du aliyên ve wê, mirov dikarê wê bi temenî wê bi têngîna xuyî û têtikiliya wê ya bi çandê re wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê bi têngîna jîyanî bê. Aliyê din jî wê, bi çerçoveya giştî a hebûnî bê. Xuy wê, têtikiliyek wê ya teybet a dualîyî wê hebê. Aliyekê wê bi hebûna zindiyî re wê bi fîzyolojikî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Aliyê din jî wê bi girêdanên weke bi çandê û hwd re wê bi pêvajoyên gûharînê, peresendinê û hwd re wê di çerçoveya fahmkirinê de wê dikarê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê din ê giring wê mijare xuyê û têngîna wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê û temenê wê jî wê biafirênê. Em dema ku zanînê wê dikin ku wê fahmbikîn wê ji aliyekê ve wê bi xosletên wê re wê ew wê derkeve hemberî me. Ji aliyê din ve jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, di dewama wê de wê ew xoslet wê bi awayekê bi rengên hiş ên dihen kifşkirin re salixkirin û dîtina wan û ji aliyê din ve jî wê bi wê dîmenên duyem weke têtikiliyên wan ên bi hevdu re wê, temenekê fahmkirinê wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, aliyê xosletî wê ji aliyekê ve wê dema ku mirov li wê dihezirê wê têngîna xuyî wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê dihenê berbîra me.

Di wê çerçoveyê de wê, di nava jîyane xwezayê de ku mirov di çerçoveya hehr zindiyî de bihezirê wê, mirov bi xuyên wan ên jîyanî re wê wan kifşbikê. Ji xuyên bi rengên razênê, çûnûhatinê, xwarin xwarinê, têtikildanînê û hwd re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev awayê ku mirov wê dikarê wê weke aliyekê giring wê di serî de wê werênê ser ziman wê di derbarê têngîna xuyê û jîyane bi wê re wê têngînek baş wê karibê bide me. Di warê fahmkirina têtikiliya bi xwezayê re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê her awayê pêşketinê wê bi hebûna xwe re ku mirov wê bi awayekê li wê binerê wê awayekê xuyî wê bi xwe re wê bide nîşandin. Ev bi nebatekê û ankû şîneyekê re jî wê mirov dikarê wê fahmbikê. Awayên şînahiyê, pêvajoyên wê yên bi rengê şînbûn û mazinbûnê û hwd wê di warê de wê, awayê wê bi wê re wê bide nîşandin. Di dewama wê de wê weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa xuyê wê, weke aliyekê giring ê jîyanî wê xwe bide nîşandin. Xuy û jîyan wê têtikiliya wan a bi hevdu re wê di çerçoveyek bi pêşketinî a bi fahmkirina bi zanînê û

pêşketina wê re bê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Çerçoveya pêşketinê a teorîkî

Di mijare zanînê û fahmkirinê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa jîyane civakî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê dikarê wê bi têkiliyên wê yên nava wê, çûnûhatin, axiftin, mêyl, kirin, tevger, şêwayên xwarinê û hwd mirov dikarê bi gelek aliyên din re wê, di wê çerçoveyê de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Jîyane civakê wê bi awayekên wê yên biolojîkî, fizyolojîkî, zêhnî, jîrî, pêvajoyên dîrokî û hwd re ku wê di nava hevdu re wê derbas bibê de wê, mirov dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê pêvajoyên pêşkertinê wê, di wê rewşê de wê, di rewşa pêşketinê de wê, weke ku mirov bi mirov û bûyîna wî ya ji dayika wî re dibînê wê her bûyîn wê weke bûyîneka biolojîkî wê bi astekê û pîvanekê ji ya berî xwe baştir wê were û pêşkeve. Wê zêdetirî wê hinekî din wê awayekê wê bi xwe re wê bi pêşketinên biolojîkî wê, werênê ser ziman. Ku mirov bi têgîna motasyonê binerê wê dikerê bêjê ku wê ev wê weke pêvajoyek û xosletekê jîyanê ê bi wê rewşê re ku mirov dayimî dijî wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de ev rewşên biolojîkî wê dema ku mirov wê têkiliyeka wê bi fahmkirina bi xuyan re wê dênê wê di wê çerçoveyê de wê, bi awayekê wê, mirov karibê ji wê bigihijê fahmkirinekê. Di aslê xwe de wê fahmkirinên biolojîkî wê di wê çerçoveyê de wê weke fahmkirinna ku wê di wê çerçoveyê de wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê û peresendinê ku ew dibin re wê di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman. Ku em peresendinê weke xosletekê jîyanê ê dayimî ku em wê herêbikin wê demê em nikarin wê rewşa bi her bûyînê re a motasyonê jî redbikin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, bi awayekê asoya biolojîkî êdî ya ku ew li mirov dimênê ku mirov li wê bihizirê û wê fahmbikê.

Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê fahmbikê wê rewşa fahmkirina bi biolojiyê û pêşketina wê û pêvajoyên wê re fahmkirina têgîna xuyê wê, di wê çerçoveyê de wê weke pêvajoyekê wê xwe bide nîşandin. Di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa jîyane mirov wê di wê çerçoveyê de wê, ji aliyekê ve wê bi xuygirtinê re wê weke ku wê pêşketinên nû wê bi xwe re wê çêbikê wê

têgînek bi me re wê çêbibê û dîmenek wê were berçavê me. Ev dîmen rast a û ankû weke dîmenekê tenê bi hizirki ya? Di aslê xwe de wê, ew dîmen wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê ku mirov wê dikaerê wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê mijare fahmkirina xuyzaniyê wê, di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê ji aliyekê din ve jî wê di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê û wê fahmbikê. Fahmkirina xuyê wê aliyekê wê yê zanînê û çandî wê di nava hevdû re wê derbas bibê. Wê di wê çerçoveyê de wê zanîn û çand wê weke du dîmenên ku ew ji aliyê xwe ve ew werina bi hişkirî û bi wan aliyên hişkirî bi nerîna bi wan re ku ew were dîtin û fahmkirin bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ser ziman.

Ku mirov ji kijan aliyê ve wê hilde li dest wê çerçoveya civakî bi aliyên wê yên weke bi çandî û hwd wê, weke aliyekê giring û temenî û çerçoveya giştî wê xwe bidina nîşandin. Di wê di pêvajoya jîyankirinê de wê fêrûazmûnên me yên bi jîyanê re wê temenekê fahmkirinê wê bi wê re wê çêbikin. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku em ji têgîna xuyzaniyê gavê biavêjin û temenekê zanînê bi wê re wê fahmbikin wê, di wê çerçoveyê wê balkişandinên li ser azmûnên jîyanî û fêrên bi têgihiştinê wê bi awayekê giringî wê derkevina li pêşîya me. Di wê rewşê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê, di wê çerçoveyê de wê, bi pêvajoyên jîyanê re wê bi çûnûhatinên me yên bi hevdû re û bi serê xwe wê, wê aliyê wê biafirênin. Her kirinên me ku me kirin û li şûn xwe hiştin wê weke aliyê têgînê em xuyî û zanînê jî wê karibin werina dîtin, şîrovekirin û hanîn li ser ziman.

Em î ro dema ku em li şûn xwe dînerin em bi gotinên pêşîya bin, bi serborî û jîyangeriyên demên bûhûrî bin û hwd em bi wan şêwayekê fahmkirinê dihizirin. Em dibêjin ku 'wan wusa jîyankir'. Wê dema ku em dibêjin wan wusa jîyankir em hingî em balê weke ku em dikişênina li ser şêwayekê jîyanî ku wan jîyankir. Bi wê re em fahmkirinekê bi wan re bi xwe re pêşdixin. Wan çi kirin kir û bi wê kirinê re çi encam bi dest xist em li ser wê re dihizirin. Wê, em dikin wê fahmbikin û wê werênina ser ziman.

Di dewama wê de wê, di wê çerçoveyê de wê, xuyzanî wê, di aslê xwe de wê, weke ku em dibînin wê, ji vê aliyekê ve wê weke aliyekê fahmkirinê ê temenî bê. Di nava jîyanê de wê dema ku mirov bahsa fêrbûnê bi kirinê, têgihiştinê bi zanînê, alimînê bi xuyê re dikin em di wê warê de bahsa fahmkirinê bi aqilê xwe re dikin. Em di wê çerçoveyê de

wê ev rewş wê wele rewşna elementî ên ku em temenê wê fahmkirinê diafirênin jî bin. Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê werênê ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê, derkeve hemberî me.

Di fahmkirina me de wê, dema ku em zanînê wê bi teorikî wê, fahmdikin em 'bahsa 'rengên jîyanê' û ankû 'şêwayên jîyanê' dikin. Wê, ev gotin wê bi xwe re wê tiştekê bi têgîna xuyê û zanîna wê re wê ji me re wê bidina gotin. Di wê rewşê de wê ev wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê, di serî de wê dikarê wê fahmbikê û wê di serî de wê fahmbikê bê. Di rewşa jîyankirinê de wê mirov wê li hevdû wê binerê û wê ji hevdû wê bi kirinên hevdû re wê ji hevdû wê bigirê. Yekê ku wê kirinek kir wê, yekê din dît wê, balê mirov wê bikişênê. Weke wê kirinê nekê jî wê ew kirin wê weke fêrekê wê dimejî de wê cihbigirê. Wê di dewama wê de wê weke fêrûazmûnekê wê xwe bide dîyarkirin di temenê fahmkirina me de.

Di wê rewşa pêşketina zaroyê de wê, di aslê xwe de wê ev pêvajoyên pêşketinê ên bi xuyî wê çêtirin wê karibin çerçoveyek fahmkirinê bidina me. Di wê dewama wê de ya ku mirov fêrî wê bû (alimî wê) wê, ew wê weke aliyekê xuyî jî bê. Zaro wê alimîna wê ya li dayika xwe wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê minaq a giring ku mirov dikarê wê bibîrbikê bê.

Zaro wê, di wê pêvajoyê de wê, jîyane xwe wê bi xuyan re wê bi çerçova bikê. Wê bi têkiliya wan xuyan pêşxistinê û bi hişkirina wan a di meji de re wê temenê pêşketina xwe ya bi hizrî û zanînê jî wê hin bi hin wê bide pêşxistin. Di aslê xwe de wê bi zindiyekê weke mirov ku ew dihizirê bi mejiyê xwe wê ev pêvajo wê weke pêvajoyek hizirkirinê û pêşketina wê ku ew nikaribê xwe ji wê bide alikî û ravandin jî bê.

Di wê demê de wê fahmkirina xuyên zaroyê wê, di dewama wê de wê temenekê fahmkirinê wê bide çêkirin. Di wê çerçoveyê de wê xuy wê bi aliyê wan li hevdû hoyandî û hebûna wan a kompleksî re wê, di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê, pêşkevin. Xuy wê, xosletên hebûna zindiyî a dijî bin. Heta ku ew dijî wê ew wê hebin. Di nava jîyanê de çûnûhatinên me yên bi jîyankirinê û hwd re wê, xuyan wê bidina çêkirin û pêşxistin. Di wê çerçoveyê de wê, çerçoveya wan wê bi jîyanê re wê biafirê. Xuy wê ji aliyekê ve wê temenekê ku wê piştî mirov wê li xwe wê germîkê di jîyanê de bê. Di wê çerçoveyê de wê mirov wê xwe di wê de wê, weke ku wê 'rehet' wê hîsbikê wê li mirov wê werê. Wê derketina dervî wê jî wê zor bê.

Di mijare zaroyê de wê xuy wê di wê dema wê de wê rengê pêşketina wê ya bi hişmendî jî wê bîafîrênê. Heta dema ku ew wan xuyan derdixê li têgihiştinê. Zaro wê, di wê demê de wê bi xuyên dêûbav, kesên li dorê re wê naskirinê wê di mejiyê xwe de wê pêşbixê. Pêvajoya ku ew li ser wan xuyan re ew zanînê pêşdixê jî wê dema bi ber ya ciwaniyê û pêşketina wê re bê.

**DEMA CIWANIYÊ, PÊVAJOYÊN WÊ YÊN
PÊŞKETINÊ, GÛHARÎNÊN BIOLOJIKÎ Û TEMENÊ TEORÎKÎ Ê
FAHMKIRINÊ**

Dema ciwaniyê wê weke demek jîyanî a mirovî ku wê piştî ya zaroktiyê wê were û pêşkeve bê. Di wê demê de wê mirov wê pêvajoyên pêşketinê ên ku wê bijî wê tevlîhev bin. Wê di wê demê de wê demên fahmkirinê wê li rex yên xuyan wê bi zanînê û bi nerîna zanînê re wê bidest pêşketina xwe bikê. Wê di wê demê de wê xuy wê bi ciwaniyê de wê temenekê zanînê wê biafirênin. Zaro wê bi wê re wê xwe nasbikê. Lê wê bi zanînê û fahmkirina wê re wê derxê li têgihiştinê. Di aslê xwe de wê, dema ku mirov pêşketina zanînê wê, di wê çerçoveyê de wê hilde li dest wê, ji aliyekê ve wê weke ku em dibînin wê, bi aliyên hêstî, hîskirinê û hwd re wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Aqilê hêstîyar wê, bi awayekê wê bi zêdeyî wê, xwe bide nîşandin. Di demên bi xuyan jîyankirinê wê, di aslê xwe de wê ji wê zêdetirî wê dîtbarîya rewşan wê li pêş bê. Minaq wê weke ku wê zarok di zaroktiya xwe de wê, dîmenan wê weke ku wê di mejî de wê jîberbikê.

Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, di serî de wê werênê ser ziman ku wê zaro wê, pêvajoyên ku wê jîyankirina wê di wan de wê ezîtîya xwe bi awayekê bi destxistin û pêşxistina qarakterê û hwd re wê pêşbixê. Wê li ser wê re wê, gavê biavêjê li dema xwe ya ciwaniyê. Di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman.

Mijare pêşketina ciwaniyê wê xate wê ya ku ew ji zaroktiyê wê derbasbûnê bi wê dide kirin wê ezîtî, ajoya wê û aqilê hêstîyar û bi wê re hinekî jî pêşketina fahmkirinê a di wê çerçoveyê de bê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ciwaniyê wê zaro wê bidest pêşxistina darazên xwe wê bikê. Lê wê ji ber ku wê aqilê hêstîyar wê zêdetirî wê serdest bê wê,

xesasbûyîn, zîzbûnê û hwd wê bi wê re wê pirr zêde wê hebê. Zû wê têbigihê, zû bigihijê rengên derkkirinê ê fahmkirinê dervî ya ku ew di wê kêlikê de dihizirê, zû wê, ji çiqilekê li ya din wê gavê wê bi aqilê xwe wê biavêjê. Di wê demê de wê ber ku wê nûka wê bi jîyanê re wê hevnasinê bikê wê ciwan wê ciwaniya xwe de wê bi rûyê jîyanê ê rast re wê hin bi hin wê hevnasinê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê bi pêşxistina têgînên mantiqî û derkkirin û fahmkirina wan re wê di xwe de wê pergalên fahmkirinê wê hin bi hin wê pêşbixê. Wê ji dora û ankû ji hewirdora xwe wê bigihê aqilên nû. Wê di wê çerçoveyê de wê bi têgînên çandî, olî, zanînê û hwd re wê dest bi hevnasinê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê dema ciwaniyê wê di aslê xwe de wê di xwe de wê hin bi hin wê temenê pêşketinê nû ên mazin wê pêşbixê. Wê bi zimanê xwe yê civakî re wê hevnasinê wê bi rengên zanînê ên cûr bi cûr re wê bikê. Wê bi wan re wê, zanînê wê hilde. Têkiliya zanîn û ziman wê bi dagerên çandî ên civakî û çandî ên ku ew bi wan dijî re wê dênê.

Di dewama wê de mirov dikaerê wê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê werênê ser ziman ku wê dema ciwaniyê wê weke demek xesas a jîyane mirov bê. Wê xwediyê pêvajoyên pêşketinê ên teybet ku ew divê ku ew werina fahmkirin û bîrderxistin li têgihiştinê bê.

Dema ciwaniyê û pêvajoyên wê yên pêşketinê

Dema ciwaniyê wê di dewama pêşketina dema zaroktiyê de wê weke alî û demek giring a pêşketina mirov bê. Ji aliyê pêşketina mirov wê dema ku mirov salixkirinekê di destpêkê de bi wê re bikê wê mirov dikarê wê bi wê re wê bêjê ku wê li ser temenê zaroktiyê ew, temenê ku ew hatî bidest xistin û pêşxistin wê kûrbûna bi wê re ku wê mirov bijî jî wê mirov dikarê werênê ser ziman. Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman ku wê dema ciwaniyê wê weke serkevtina dema zaroktiyê a di jîyane mirov de jî bê. Wê, di serî de wê bi wê rengê wê biawayekê wê mirov dikarê wê di serî de wê salixbikê û wê werênê ser ziman. Weke aliyekê giring wê di serî de wê mirov dikarê wê fahmbikê wê dema ciwaniyê wê ew azîtiya ku wê di dema zaroktiyê heta demên şeşsalîya xwe û hwd wê bidest bixê wê bikê temenê jîyane xwe de. Wê ajoya ciwaniyê wê bi wê re wê pêşkeve. Wê, bi wê re wê, bi vejenek jîyanî wê têr wê bijî. Ciwan wê di wê demê de wê, di serî de wê bi awayekê wê bi pêvajoyên pêşketina xwe de wê bikêve pêvajoyên xwe kifşkirinê de. Wê, xwe bi pêşketinê xwe yên di jîyane xwe de wê

kifşbikê. Wê bi hewirdora xwe re wê dest bi danîna têkiliyan wê bikê. Wê dinava têkiliyên xwe yên civaknasî de wê, xwe bidest naskirinê wê bikê. Ev pêvajoyên naskirinê wê weke pêvajoyîna kirin bin. Wê di wê demê de wê zaro wê, karibê dem bi dem xwe têr ji bibînê û dem bi dem wê karibê xwe kêr ji bibînê. Wê di wê çerçoveyê de wê çûnûhatinên ku wê ciwan wê di xwe de wê bijî wê hinekî ji wê ev alî wê di temenê wê de bê.

Fektorên civaknasî wê, di wê çerçoveyê de wê pirr zêde wê bi awayekê kifşkar wê di temenê jîyane ciwan de wê cihbigirin. Wê, ciwan wê xwe têr, kêrhatî, jîr û bi çalak dîtina wê ji aliyê pêşketina wê ve wê di nava civaknasiya wê de wê, bi fektorên bandûrlêkirinê re jî wê bibê. Di aslê xwe de wê di wê demê de wê ciwan wê pêşketinek teybet wê bijî.

Xûyên dema ciwaniyê wê di serî de wê bi awayekê gûharînî wê bi pêşketina wê ya ji dema zaroktiyê û li dema ciwaniyê ku wê bibin wê, di wê çerçoveyê de wê werina kifşkirin. Di wê demê de wê, dema ku wê ciwan wê bertekan bi gotinên weke "ez êdî ne zaro ma" ku wê bide wê hinekî ji wê ev fahmkirin û pêvajoyên pêşketinê wê di temenê wê de wê hebin.

Di wê demê de wê zaro wê, fêrî pêşxistina empatidanînê wê bibê. Wê bi wê re wê bi zêdeyî wê li bendî fahmkirina hêst û ramanên xwe yên ku ew bi wan dihênê ser ziman û ankû yên ku ew di xwe de dijî ku ew bi xuyên xwe dide nîşandin ku ew werina fahmkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê dema ku ew hîsbikê ku ew dihê fahmkirin wê bandûra wê bi şanazî û hwd wê pirr zêde wê di jîyane wî de wê bi çalakkûn, jîrbûn, têgihiştinê, hişkirinê û hwd re wê bi wê re wê xwe bide nîşandin.

Zaro wê di pêşketina xwe de wê demek bêdaraz wê bi aqilbûnê wê bijî. Ji demên li dora sê-salî û heta demên li dora 12 û ankû 13-4 saliya xwe wê demek bi aqil a bêdaraz wê bijî. Di wê demê de wê sînorê pêşketinê wê di aslê xwe de wê li pêşîya zaroyê wê nebê. Ber ku wê, di wê demê de wê tenê wê bi derkkirinê û girtinê re wê bijî. Ber vê yekê wê, zaro wê weke ku wê bi darazên mazinan wê were dîtîn wê weke ku wê *"pêşketinên ne rast re jî wê vekirî bê."* Ev gotin wê ji vê aliyê ve wê temenekê wê hebê. Zaro wê, di çerçoveya ku ew dihizirê de wê bi mantiqê dema ciwaniyê wê bihizirê. Mantiqê bi hizir pêşketîya û xwediyê jîrek mirovî ya. Lê wê nexwediyê têgînên darazî ên weke bi fêrbûnê ku mirov bidest dixê ên weke fahmkirinên olî, rewistî û hwd. Wê wan wê bi demê re wê ji navenda civaknasî a ku ew dijî wê li xuy û kirinên dervî xwe wê binerê û wê ji wan wê bidest fêrbûnê wê bikê. Di

dewama wê de wê, piştî ku wî ew xuy kifşkirin wê hewldana fahmkirin û bi fahmkirina wê di mejiyê xwe de wê bikê. Ev wê di mejiyê ciwan de wê weke pêvajoyek fahmkirin, pêşketinê û derxistina li têgihîştinê wê bi xwe re wê ji nava jîyane wê civaknasî wê bi wê re wê bide pêşxistin.

Xuy wê temenekê pêşketinê wê di wê warê de wê bi vê pêvajoya pêşketinê a mirov de wê bileyizê. Di aslê xwe de wê dema zaroktiyê de ku me hanî ser ziman wê di wê demê de wê di awayekê objektiv de wê zaro wê bi xuyzaniyekê wê bi xwe re wê bijî. Di wê çerçoveyê de wê zaro wê dema objektiv wê di dema ciwaniya xwe de wê derxê li çerçoveya fahmkirinê a şubjektiv. Wê di wê çerçoveyê de wê bi awayekê wê di xwe de wê bijî. Pêvajoyên fahmkirinê ku wê zaro wê di xwe de wê bijî wê, di wê çerçoveyê de wê bi derxistina li têgihîştinê, fahmkirinê û gihiştina li zanînen nû re wê xwe bi wê re wê bi pêşketina wê re wê bide nîşandin.

Em dema ku wê ji vê aliyê ve zaro wê hildina li dest wê, di aslê xwe de wê ciwan wê di demê de wê, bi awayekê komplika wê hin xosletên dema zaroktiyê jî wê bi awayekê wê di xwe de wê bijî. Ev jî wê, ji kûderê mirov dikarê wê fahmbikê? Ciwan wê di wê demê de wê di nava xireta ku ew xwe mazin bide nîşandin û ew êdî ne zaroya ku ew bide nîşandin de wê ew di temenê wê de wê ber ku ew wê hîskirinê ew di xwe de dijî bê. Fektora bandûra kirin û nêzîkatîyên ji derve ên ku ew di wê çerçoveyê de 'weke ku ew wusa ciwan dibînin' jî wê zêdetirî wê, di wê warê de wê ciwan wê bikê nava bertekên dijber ên di wê çerçoveyê de. Ciwan vê demê wê di xwe de wê bi gelek hêstên di nava hevdu de û di zikhevdû de ku ew bi wan dijî re wê ew wan bijî. Di dewama wê de wê di wê rewşê de wê bandûra têkiliyê a bi zaro re wê zaro wê di wê çerçoveyê de wê li ser nêzîkatîyan û bi tercûmakirina nêzîkatîyan re wê hewlbide ku ew wê fahmbikê. Di wê demê de wê biqasî bi fahmkirina bi zanînen û aqil re wê ciwan wê di wê rengê de wê bi tercûma kirina nêzîkatîyan bi awayên cûr bi cûr bi wan gihiştina fahmkirina wan re wê temenekê fahmkirinê ê teybet wê bi xwe re wê biafirênê. Her wusa wê weke xuyekê dema zaroktiyê wê di mejî de wê çêkirina lehengan di mejiyê xwe de wê di wê demê de jî wê bikê. Wê ev leheng wê weke têgînna ajoyî ên ku wê di temenekê objeyî-şubjeyî bi hevdu re ku mirov dikarê fahmbikê bê.

Lê ciwanî wê weke dema gihiştina karîna fahmkirina nêzîkatîyan jî bê. Dema ku mirov gihişt wê dema karîna dema tercûmakirin û fahmkirina nêzîkatîyan wê êdî wê di xwe de wê bigihijê pêvajoyek din û wê ast û

pîvanekê wê derbas bikê. Wê di dewama wê de wê *nêzîkatîyên xwe* wê bidest pêşxistina wan bikê. Çendê ku ew *nêzîkatîyên* ku ew pêşdixê wê weke xwemal û ji wê bixwe jî bin lê wê di temen de wê hinek minaq girtin û têgihiştinên *nêzîkatîyî* wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê, di fahmkirina *nêzîkatîyan* de pîspor bûyîna mirov wê di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê ser ziman bê.

Di mijara ciwaniyê de wê, di wê çerçoveyê de wê ya ku wê were dîtin wê di serî de wê ew bê ku wê ciwanî wê di xwe de wê pêşketinê wê ji gelek aliyan ve wê bi wê rengê wê bijî. Wê ji gelek aliyan ve wê têgihên ku ew bigihijiyê de wê bibin. Dibê ku ew pêwîstîya alikariya fahmkirinê bide hîskirin lê ew wê bi gotinî bilêvnekê. Wê di wê rewşê de wê li bendê fahmkirinê bê.

Di wê demê de wê gelek aliyên din ên ku em bi têgînî di wê dema ciwaniyê de wan pêwîst dibê ku wan fahmbikin wê hebin. Aliyê bi têkiliyê ciwan bi derve û pêşxistina hevalan, têkiliya bi malbatê û endamên wê re, têkiliya bi kesên derve, gihiştina têgîna xwe naskirin û nasnema û pêşxistina wê hwd wê weke aliyên ku mirov wan di serî de weke mijarna giring û teybet di wan de bi fahmkirinê kûr bibê bin. Di wê demê de wê, dema ciwaniyê wê bi van aliyan re wê pêşkeve. Lê gelek aliyên din ên bi aliyên din ên weke xwe pêşxistinê weke bi perwerde ku wê di nava rewşên van têkiliyan de wê temenê serketin û serneketin wê bide dîyarkirin wê hebin. Di wê rewşê de wê hey û bal wê li kû bê û çawa wê were pêşxistin û sehête li ser wê çêbikê wê weke mijareka giring a ciwaniyê bê. Di wê çerçoveyê de gihiştina sehêta li heyûbalê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ê ku wê di wê çerçoveyê de wê bandûrê li jîyane ciwan a ciwaniyê wê bikê bê.

Hewirdor wê di wê demê de wê weke fektorek pirr zêde û giring bê. Ber ku wê piştî ji dewema zaroktiyê bûhûrîna li dema ciwaniyê wê bi heyûbale ciwan re wê ew jî wê êdî wê derkeve derve. Wê di nava jîyane derve a civaknasiyê de wê xwe bibînê û nasbikê. Wê kifşkirina wê di xwe de wê bikê. Wê ev jî wê, bi kijan aliyê ve bin wê di serî de wê bandûra wan wê di serî de wê pirr zêde wê li ser wê bibin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê werênê ser ziman ku wê ev dem û kifşkirin û ankû dema kifşkirinê wê bi pêvajoya gûharînên fîzyolojîkî û hwd re wê bi ciwan re wê xwe bide nîşandin.

Gûharînên biofîzyolojîkê û temenê teorîkî ê fahmkirinê

Di vê dema ciwaniyê de wê di serî de wê ciwan wê xwe nasbikê û wê pêvajoyên xwe naskirinê wê bijî. Wê bi wê re wê, di nava xwe û kesên din ên dervê xwe de wê farqiyê wê hin bi hin wê bibînê û wê kifşbikê. Wê bi wê re wê, ciwan wan gûharînan wê bi biofizyolojîkî jî wê bijî. Minaq wê, keçzaro wê, demên adetê û xwûnhatinê a bi wê re ku wê bidest jîyankirinê wê bikê wê ev wê demê wê çawa wê fahmbikê wê, bikê re wê bikeve pêvajoyek nû de. Ev pêvajoya bi keçzaroyan re wê weke pêvajoyek ku wê, temenê wê bi hebûna mirov a genetîkî bi DNA'yan re ku ew hatî û bûbê jî bê. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê warê de ev gûharînen biofizyolojîkî wê di nava jîyane mirov û bi teybetî di destpêka jîyane keçzaroyan de wê karibê bibê temenê tirs û rewşên din ên weke wê. Di dewama wê de wê, di wê demê de wê di derbarê jîyane xwe de wê bikeve nava dilwaswasîyan de. Wê bi wê re wê, ewê, çawa wê ciwaniya wê bi bandûrbikê wê, di serî de wê weke aliyekê din ê giring bê.

Pêvajoya adetê wê di wê rewşê de wê weke pêvajoyek teybet ku wê weke pêvajoyek ser re a demên ciwaniyê bê. Wê piştî wê re wê, ciwan wê xwe di awayekê din de wê hîsbikê. Wê di awayekê din de wê bibînê. Heta ku wê heya wê ji ser dema wê ya ciwaniyê wê karibê bo demekê bibê birin. Dema ku ciwan di wê demê de ku ew wê jîya ku ew alikariyê nebînê wê êdî wê piştî wê re karibê zor bibê ku ew li hêsta xwe ya ciwaniyê vegehihê jî.

Têkiliya nava fahmkirin, derxistina li têgihiştinê, hişmendîya hebûnê û pêvajoyên bi wê rengê ên biofizyolojîkî wê bi hevdû re wê di çerçoveyek kifşkar de wê bimeşin. Di wê çerçoveyê de wê, ev pêvajo wê weke pêvajoyîna giring ên ku ew bi mecbûrî di nava aqilê me de ku ew werina derxistin li têgihiştinê bin.

Di wê çerçoveyê de wê jî mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê bandûra îklîmê, deverên cûda ên jîyanê weke bi germ û sarbûnê û hwd re wê di rewşên rengên pêşketina mirov de wê kifşkarîyek wan wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê elementên weke yên di têhnên rojê de ên weke 'wîtamîna 'd' ku mirov ji wê digirê wê, giring bin. Wê, weke vê elementê wê hin elementên din jî ên ku mirov dikarê wan di serî de kifşbikê û wan werênê ser ziman wê hebin. Pêşketinên cuda ên biolojîkî û hwd wê di wê çerçoveyê de wê aliyekê wan ê giring ê bi fahmkirina biofizyolojîkî re wê di wê rewşê de wê hebê.

Li vir di aslê xwe de wê ev pêvajo wê gûharînen wê yên fîzîkî wê, ne tenê wê bi van aliyan ve wê bi sînor bê. Minaq wê demên zaroktiyê û

ciwantiyê û mazinbûnê wê weke demna ku wê rûdên û gelek aliyên din ên fizîkî weke bi mazinbûnê, dirêjbûnê û ankû kinbûnê û hwd re jî wê bibin. Wê di wê çerçoveyê de wê bi fizîkî wê ti tişt wê weke xwe wê nemênê. Mirov wê çawa wê di nava wan pêvajoyên gûharînê de wê di awayekê de wê, bijî wê, di serî de wê weke aliyekê giring ê din bê ku mirov wê di serî de wê fahmbikê bê.

Gûharînên fizîkî wê, di wê çerçoveyê de wê ji aliyê fahmkirinê ve jî wê çerçoveyek wê ya fahmkirinê wê hebê. Ji aliyê derûnîyacivaknasiyê ve wê, di wê çerçoveyê de wê ev wê di wê rewşê de wê bi derûnî jî wê pêwîstîya fahmkirinê bi wan wê hebê. Li vir wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava bandûrên derûnî û yên civaknasî bi têkiliyên nava wan re wê weke aliyekê din wê xwe bide nîşandin. Ji derûnîyê bi ber civaknasiyê ve wê fahmkirin wê di wê çerçoveyê de wê li ser gûharînên fizîkî re wê temenekê wê yê fahmkirinê jî wê hebê.

Wekî din wê dema ku mirov ji aliyê dîtbarîya xwe di nava têkiliyên xwe yên civaknasî de jî binerê wê mirov wê çawa wê were dîtîn wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê bi teybetî li wê bihizirê bê. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyê têgîna civaknasî ve fahmkirina rewşa derdikeve li holê û bi wê re bi pêvajoyên wê yên gûharînê re pêşveçûn û gûharînên di fahmkirina me ya bi wê re de jî wê, weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê fahmbikê bê.

Di nava têkiliyên civaknasî de wê dîtbarî wê, weke aliyekê ku wê temenê wê bi fîzîkê, bûjenê û hwd re wê biafirê bê. Wê gûharînên bi wan re wê temenê gûharînên bi nerînê re jî wê biafirênin. Gûharînên bi nerînê re wê weke gûharînên bi têkiliyan re jî wê xwe bidina nîşandin. Wê ew gûharîn wê di wê çerçoveyê de wê weke ku mirov bi wan re dibînê wê her gûharîn û demên gûharînê wê xuyên xwe wê biafirênin wê temenê wê pêşketinê wê di jîyanê de wê bidina çêkirin. Xuy wê di wê rewşê de wê du erkan wê bi xwe re wê bi serekayî wê werênina li cih. Aliyê pêşî wê bi dema nû re wê rengê wê bidina dîyarkirin. Ji aliyê din ê duyem ve jî wê temenê fahmkirinê wê bi wê re wê bidina çêkirin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Pêvajoyên pêşketina di jîyane mirov de wê di wê temenê de wê xwediyê bingihna giring ên bi hebûna mirov re bin. Mirov wê dema ku wê kirinekê pêşdixê, tevgerekê dikê, rabûnûrûniştinekê dikê û hwd wê bi wê re wê, têgîneka xuyî a li pişt wan û ankû ku wê di temenê wan de heyî û ew li wê li gorî wê werina kirina wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê, jî di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku

mirov carna di demên ciwaniya xwe weke ciwan wê rastî gotinên mazinên xwe were û wê ji me re wê bê gotin ku "ne win êdî ne zaro na, win mazin in, wusa tevbigerihi" wê, di wê rewşê de wê weke têtîneka ku wê temenê fahmkirinê wê karibê bi wê rengê re bi me re bide çêkirin bê.

Ev gotin wê bi xwe re wê tiştê wê bi zelalî wê bide dîyarkirin. Ew jî wê ji demê li demê wê gûharînên ku ew bi temene fîzîkî re ku wê bi dîtbarî wê bi mirov re wê bibin bê. Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna ciwaniyê wê bi wê re wê xwe bi xuyên xwe re wê bide nîşandin.

Di nava civake kurd de wê di wê warê de wê weke labratuwareka fahmkirinê a demdirêj bê. Wê, di wê warê de wê ji demên zaro bigirê heta demên ciwaniyê û piştê ên mazinbûnê wê kevneşopîyên dem bi dem ên pêşketina mirov wê hebin. Wê di warê yê kezaroyan de jî û yê kurzaroyan de jî wê ew wê wusa bê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov li wê, dema ku mirov dinerê wê weke aliyekê giring wê dibîne ku wê rewşa mirov wê bi pêvajoyên wê re wê werina salixkirin bin.

Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşên weke yê bi fahmkirina pêvajoyên pêşketinê re wê, di wê çerçoveyê de wê temenekê wê bi pêvajoyên fahmkirinê re wê bide çêkirin. Aliyên weke yê çandî, hûnerî, hizrî û ankû rewşenbîrî ên civakî û hwd wê van aliyan wê di xwe de wê bi awayekê wê salixbikin û wê werênina ser ziman. Di rewşa nivîsandinê de wê, di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov bipirsê ku wê çi bi wê re wê werê ser ziman wê ew bi wê re wê were dîtî û were ser ziman ku ew pêvajoyên me yê jîyanê bi civakî, çandî, rewşenbîrî, keseyetî û hwd re wê bi gelek aliyên din ên weke wan re wê werina ser ziman.

Fahmkirina civakî wê di wê çerçoveyê de wê çerçoveya wê bi wan aliyan wê biafirê. Wê pêvajoyên pêşketinê wê di wê awayê de wê pirralî wê bibin û wê biafirin. Wê çand, ziman û hwd wê weke aliyna ku wê hevdû wê di wê çerçoveyê de wê weke temen wê bidina dîyarkirin bin.

Mirov bi pêvajoyên xwe yê pêşketinê re wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê pêvajoyên wê bijî. Ciwanî wê pêvajoyek ku wê ji dema zaroktiyê jî wê bûhûrîna li wê û ji ciwaniyê bûhûrîna jî wê li ya mazinbûnê/balixbûnê bê. Di dewama wê de wê ev wê weke pêvajoyîna pêşketinê bin. Wê ev pêvajo wê hemû wê, xwediyê xuyên xwe yê jîyanî bin. Em dema ku bahsa kevneşopî, orf û adetên jîyanê dikin em di farqê

de bin û ne di farqê de jî bin em ji aliyekê ve weke ku em bahsa wê aliyê bi pêşketina xuyî jî dikin.

Bêgûman di temenê fahmkirina çerçoveya ‘*Gûharînên biofizyolojikê û temenê teorîkî ê fahmkirinê*’ de wê gelek aliyên wê yên ku mirov di çerçoveya wê demê de wê werênê ser ziman wê bi keseyetîya mirov a bi demên ciwaniyê bê û ankû bi awa û pêşketinên din ên civakî û hwd re bê mirov dikarê werênê ser ziman. Di dewema wê de mirov dikarê wê jî wê weke aliyekê din wê werênê ser ziman wê, aliyê din ên pêşketina civakê wê, ne tenê bi fahmkirina wan aliyan re bi tenê bê. Wê aliyên din ên ku wê mirov wê di van deman de wê bijî wê, pirsgerêkên jîyanî weke tengzerî, stres û trawmên ku ew bijî û ji wan dîtî û gihandina çareserîyan jî wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê di çerçoveya dewama wê û mijare fahmkirina têgîna derûnîyacivaknasiyê de ku mirov fahmbikê jî bê. ..

.

KRÎZ, STRES, Û TRAWMA

Di çerçoveya fahmkirina rewşa jîyane mirov de wê çendî ku wê pêşkeve û pêşve wê herê wê, di wê de wê aliyên nû wê pêşkevin. Wê mirov jî wê bi wê re wê di ahengekê de wê di nava hewldana fahmkirin, dîtina çareserîyan û hwd de bê. Di wê çerçoveyê de wê, di nava civakê de wê gotinên weke "têra xwe heyî", 'karîna dîtina çareserîyan', 'kesê bi qarakter', 'mirovê bi zane' û hwd wê weke gotinna ku wê mirov wê di jîyane xwe de wê bikarbênê bê. Her gotinên gotinên dawî wê mirov dikarê wateyên cuda ên dervî mijarê jî ji wan derxê. Lê ji aliyê bi karhanîn û watelêkirinên ku ew dihên kirin ve jî wê dem bi dem wê ji wê aliyê ve wê weke têngîna ku wê, bi wateyna di wê çerçoveyê de wê werina bikarhanîn jî bin.

Di dewama wê de wê mijare fahmkirinê wê çendî ku wê pêde wê herê wê, di wê rewşê de wê di aslê xwe de wê ji aliyekê ve wê zêdetirî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Lê di wê rewşê de wê, ji bilî fahmkirînê û hebûna wê hildana li dest weke têngînek objeyî wê, bi wê re wê weke aliyek kirdeyî wê, çawa wê bê hildan li dest wê bi reng û awayê wê yê hişmendî ve jî wê weke aliyekê ku mirov li wê bihizirê bê.

Di nava jîyanê de wê, mirovê zêde bi zanebûn wê weke mirovê ku ew dikarê zêdetirî bi aqilê xwe kifşkar bê, bi hişmendî û zane bê, karibê çareserîyan ji xwe û dora xwe re bibinê û hwd bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, di demên hemdem de wê bizêdeyî wê bendewariyek wê ji mirov jî wê were kirin. Di aslê xwe de wê aliyên ku mirov bi wê re wê fahmbikê wê ev bê ku wê têkiliya zanînê û bikarhanîna wê ya bi çerçoveya karîna dîtina çareserîyan bê. Wê di wê çerçoveyê de wê bizanebûn wê ne bes bê. Wê bi wê re wê çawa wê mirov wê karibê çareserîyan wê bibinê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê din ê giring wê xwe di wê çerçoveyê de wê bide dîyarkirin bê.

Di mijare fahmkirinê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê ser ziman ku wê aliyên weke aliyên zêdetirî fahmkirinê, zanînê û şêwayên bikarhanîna zanînê û hwd wê derkevina li pêş. Di demên nû ên hemdem de wê têngînan weke tengezerîya (krîz), stres, û rewşên trawmayî wê zêdetirî wê bi gelek pirsgerêkên weke yên psîsik û ankû derûnî,

civaknasî û hwd re wê xwe bidina nîşandin. Ev jî wê weke pirsgirêkna hemdem ên wê tenduristîya me ji temen ve wê bi bandûr bikin bin. Wê stres temenê nexweşiyên weke yên dil û gelek pirsgirêkên din jî wê biafirênê. Wekî din têgînên weke bûhranan (û ankû trawmayan) wê temenê gelek pirsgirêkên din bin. Di aslê xwe de wê dema ku mirov di wê çerçoveyê de mijarê hilde li dest wê gelek aliyên din ku mirov dikarê bi wê re wê werênê ser ziman wê hebin. Ev rewş hemû di zane min de di çerçoveyên cûr bi cûr de divê ku ew werina ser ziman jî. Ber ku ew jîyane me ji temen ve bi bandûr dikan. Lê emê li vir mijare xwe hinekî tang bigirin û di çerçoveya fahmkirina derûnîyacivaknasiyê de bi pêvajoyên pêşketina me ya di jîyanê de bi demên ciwaniyê û piştre û hwd re bi serekeyî emê hildina li dest. Wê di wê çerçoveyê de wê di wê çerçoveyê de wê nûha bo me guncaw bê wê ev bê di çerçoveya fahmkirinek civaknasî û pêvajoyên pêşketinê ên di hundirê wê de de.

Tengezerîyên ku mirov bijî di nava jîyane xwe de

Di nava jîyane xwe ya civakê de wê bêgûman wê her mirov wê weke ku wê xwediyê rewşek statûyî a bi xwe re bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, xwediyê pêşketinekê û herêkirinekê jî bê. Di wê çerçoveyê de wê pêvajoyên pêşketinê wê bi xwe re wê bijî. Di dewama wê de wê pêvajoyên pêşketinê wê di nava jîyane xwe de wê bijî. Di demên berê de di nava kurdan de wê bi civakî wê kesên ku ew hatina herêkirin wê weke kesên ku ew rûmetekê û rêzekê qizinc bikin wê li wan wê were nerîn. Ev di roja me de jî wê di aslê xwe de wê wusa bê. Weke rest û ristna civakî jî wê ev wê xwe bidina dîyarkirin. Di nava jîyane me de wê pêvajoyên me yên ji zaroktiyê û heta mazinbûnê wê di wê çerçoveyê de wê weke pêvajoyîna ku wê li berçav wê werina girtin bin. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa wê, xwe bi awayekê wê bide nîşandin. Li vir di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mirov wê dema ku wê bi van pêvajoyên wê re wê hilde li dest wê, ji van aliyan ve wê weke restna ku wê bi wan wê di nava civaknasîya xwe de wê çawa wê were herêkirin wê di nava hewldana wê de bê. Di wê çerçoveyê de wê herêkirin wê çandî ku wê mirov xweş û dilxweş bikê wê vajî wê redkirin wê temenê bûhûranên navxweyî û hwd jî bê.

Di wê warê de wê têgîna aîdîyetê, statû û hwd wê weke aliyna ku wê di wê çerçoveyê de wê bi qalibên ku ew bi civakî û çandî hena wê bi wan re wê xwe bide nîşandin. Wê di wê çerçoveyê de wê bikê ku wê bijî.

Qalibên civakî wê, çerçoveya wan a di nava civaknasiyê de bi têkiliyan û têkilîdanînê re ku mirov wê hilde li dest wê, weke aliyna temenê mirov wê biafirênin. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa jîyane civakî wê bi wê re wê weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wê di serî de wê werênê ser ziman bê.

Pêvajoyên herîkînê bi pêşketina jîyanê re wê gûharînên ku wê bi wê re wê bibin wê bandûrê wê ji temen ve wê li jîyane mirov wê bikin. Di nava civaketîya ku em bijîn de wê, di wê warê de wê restên me çi bin wê weke aliyna wê bin. Di wê warê de wê jêhatîbûn, jîrektî, jîrbûn û hwd wê weke aliyna ku wê mirov wê bi wan re wê were dîtin bê. Di nava jîyanê de wê bi wan aliyên re wê di demên hemdem de wê hertimî wê di nava mujulkirinekê de bê.

Ev jî wê bi xwe re wê ji du aliyên ve wê mirov dikarê wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê bi rewş û pirsgerêkên ku mirov bi wastîne, ji rewş ketinê, xirabînen derûnî û hwd re ku wê bijî wê bi wan re wê xwe bide nîşandin. Aliyê din jî wê, ji aliyekê ku wê mirov wê hertimî wê bi wê re wê di nava hewldanekê de bê. Ew jî wê, hewldana pêşketinê, girtina pozisyonekê bi xwe re a di nava jîyane civakê û hwd de bê. Di wê çerçoveyê de wê, kêferat û tahba ku mirov wê bikê û bide nîşandin wê di temenê de wê bo wê bê.

Mijarên weke qaliteya jîyanê, nexweşîyên ku ew mirov ji jîyanê dikin, dilzîzbûn, rewşên weke xwe parastina li hemberî rewşên weke yên stresan û hwd jî wê weke aliyna ku wê mirov karibê bi wan re rabê bê. Di wê çerçoveyê de wê, mirov di nava hewldanên baştirkirina jîyane xwe de bê. Lê ya baştirin wê hertimî ku mirov di kîjan astê û pîvane de jî bê wê hertimî wê gavekê li pêşîya me bê. Wê mirov wê bi wê re wê hertimî di nava hewldana gihiştina wê de bê. Ev wê çerçoveyek bi kêferatî û tekoşîna jîyanî re wê heta dawîya jîyanê wê bi me mirovan re wê xwe bide domandin bê.

Li vir di aslê xwe de wê, dema ku mirov pêvajoyên jîyanê ên ciwaniyê wê di dewama wê de wê bikê mijare fahmkirinê wê bi wê re wê mirov karibê bigihijê hinek encaman bi fahmkirinê. Ber ku wê ev dem wê di wê çerçoveyê de wê bi zêdeyî wê weke demek mirovan a ku wê bi wê re wê di nava çûnûhatinê bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê pirsgerêkên dema ciwaniyê ku wê bahsa wan wê were kirin wê di nava wan de wê bûhranên keseyetî, tengezerîyên jîyanê, civaknasî û civaknasî û derûnî û hwd re wê xwe bide nîşandin.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê fahmbikê wê ev wê, weke aliyna ku mirov wê di serî de wê bi wan re wê, hertimî wê di demên hemdem de wê bijî bê. Hêst û hizrên parastinê û carna pêşnedîtina pêşarojê û ankû wê weke ku wê di nava gel de wê were gotin 'pêşîya xwe nedîtîne' û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê temenê mitalekirinê û pîrsgirêkên gîyanî û ankû rûhî ên ku wê mirov di dewama wê de ku wê bijî jî bê.

Jîyane ciwaniyê ku ew mriov gihiştîyê de wê di serî de wê, weke ku wê bikeve nava dunyayek din de wê lê were. Wê di nava wê dunyayê de wê çawa wê tevbigerihê wê li hewirdora xwe wê binerê û wê carna wê gavên xwe biavêjê. Çendî ku wê carna wê rêyên weke rêyên çareserîyê wê bi hizrî û teorîkî wê bixwênê jî lê wê di kirinê de wê bi encamên wê re wê, dema ku ew dibînê wê bi kesên li dora xwe re wê li gorî wê, di xwe de wê pîretizekirinekê wê bide kirin. Wê di dewama wê de wê li ser wê re wê êdî wê, pêşketinê wê bi xwe re wê di wê demê de wê bikê. Hewirdor wê, çendî ku wê weke navendek ku mirov di wê de dijî bê wê ji aliyekê ve jî wê navenda ku wê mirov wê xwe di wê de wê bibînê û wê pêşbixê û wê jîyane xwe wê bi wê re wê li gorî wê biafirênê û wê pêşbixê bê. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyna ku wê di serî de wê mirov wê bi wê re wê, bijî bê. Wê xosletên ciwaniyê wê, di jîyane xwe de wê bi wan re wê bijî. Wê bi wê re wê, gavên xwe wê biavêjê. Wê fahmkirinên xwe wê li gorî derve ku ew dibînê wê bikê. Lê ev wê tenê wê aliyek bê. Aliyê din jî wê çerçoveya têginî a çandî, hûnerî, hizrî û hwd a civakî ku ew di nava wê de dijî jî wê bi kifşkirin, bandûr û hwd re wê di temenê jîyane mirov de wê xwe bidina nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê, mirov wê mejiyê mirov wê, hertimî wê musait bê ku ew tiştên nû di xwe de kifşbikê. Di wê rewşê de wê, tiştên nû wê dema ku ew kirin wê, di wê rewşê de wê, di nava navenda ku ew dijî de wê bîrê ser ziman. Di wê rewşê de wê dema ku mirov hanî ser ziman û ew hat herêkirin wê ew temenekê bi xwe wêrebûnê û dilxweşbûnê wê bi derûnî wê biafirênê. Lê ji aliyê din ve ku ew ne hatin wusa dîtin wê temenê ketin û tangezeriyan bê. Aliyekê din ê ku wê di nava jîyane civaknasî de wê, dema ku mirov dixwezê ku ew xwe bîrê ser ziman û wê demê hinek astengiyên fîzîkî bin, zêhnî bin û hwd ku ew li pêşîya mirov asteng in û mirov di rewşa mirov de zant dîkin bin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê werênê ser ziman bê.

Xwe rehet hîsnekirin, tafisandin û ankû ji aliyê hewirdor û zihniyeta serdest ve ku ew were çilmisandin wê, di wê çerçoveyê de wê encamên wê bi civaknasî û derûnî wê gelek giran û xirab bin. Wê di wê çerçoveyê

de wê mirov wê yan wê yan wê weke yê serdest bikê wê bo derketinê wê ji xwe re wê bibînê û yan jî wê di bin wê û giraniya wê de wê bitafisê û bê bêhn wê bimênê.

Ku mirov li xosletên mirov bihizirê wê weke zindiyekê wê bi derûnî û civaknasî wê hertimî wê mihtacê xwe hanîna li ser ziman bê. Ev xwe hanîna ser ziman wê ne tenê wê weke xwe hanînek ser ziman bê. Wê weki din wê weke terapîyek jîyanê a bi keseyetîya mirov re jî bê. Mirov wê terapiyê di hemû demên jîyane xwe de dijî. Her ku pêdeçû jî mirov wê pêwîstîya bi wê re wê di xwe de wê hîsdikê.

Aliyên weke xwe hanîna ser ziman ku ew bi kîjan aliyê bê wê dema ku me xwe hanî ser ziman û gihişt wê hêsta xwe hanîna ser ziman wê hingî wê ew temenê rehetîyek bi civaknasî û derûnî bê bi mirov re. Bandûra wê rehetiyê wê bi gîyanî û fîzîkî jî wê li ser mirov wê encamên wê ji gelek aliyên ve wê hebin.

Rehetîya civaknasî û ankû derûnî wê weke rehetîyek ku mirov wê divê ku wê bi encamên wê yê gîyanî û fîzîkî re wê bi wan re ji gelek aliyên ve wê dikarê wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê navenda civaknasî a civakê ku mirov xwe bi wê re û di wê de dihênê ser ziman wê weke aliyekê giring ê pêşketina me wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, di nava wê rewşa civaknasî de hewldana gihiştina astek bilind a baş wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê, di serî de wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê rewşa jîyane civaknasîyê wê di wê çerçoveyê de wê aliyên wê yê ku em xwe bi wê re di nava wê de dihênina ser ziman wê temenê me yê civakî wê biafirênê. Çendî wê xwe hanîna ser ziman wê bo keseyetîyê wê, weke terapîyekê derûmî û civaknasî bê wê bi heman rengê ewçendî jî wê bi giştîya civakê wê temenê pêşketinê ê nabê nabê jî bê.

Di wê rewşê de ya ku mirov wê dibînê wê ew bê ku wê têkiliyek civakî a bi ahengî ku ew xwe di wê çerçoveyê de wê bi dewrûdayimkirinê re wê, biafirênê wê di nava têkiliya wê rewşa civaknasî a bi kes û civakê re wê hebê. Xwe bi rehetî hanîna ser ziman wê weke ku wê gelek kesên aligirên rejimên roja me wê werênina ser ziman wê ne temenê pîrsgirêkan bê. Wê vajî wê temenê pêşketin, rehetbûn û pêşketinek wekhevdu a bi mirovatîyî bê. Pîrsgirêkên zihniyetî ên bi têgîna 'kirina weke hevdu' wê, temenê pîrsgirêkên hemû deman wê biafirênin. Pîrsgirêkên bi wê re ku wê mudahale li navaroka civakê wê bi

rêyên weke ramyarîyê û hwd bê ku wê werina kirin wê bi heman rengê wê temenê hemû pîrsgirêkên civakî jî wê biafirênê.

Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê werênê ser ziman ku wê pîrsgirêkên fahmkirinê wê, bi xwe ne hanîna li ser ziman re wê hertimî wê hebin. Hewirdor û navenda civaknasî wê, di her demê de wê temenê pêşketina nava civakê wê di wê çerçoveyê de wê biafirênê. Ev qada jîyanê wê hertimê wê temenê wê bi rehetiyekê û serbestiyekê wê hebê. Wê ew wê jî hertimî wê ji mirov wê bixwezê. Civaknasî wê di wê warê de wê xwezayîyekê wê hertimî wê ji mirov wê bixwezê.

Gotinên ku em di çerçoveya têgîna tengezerîyê û hwd de wan werênina ser ziman wê biqasî ku wê di her demê de wê karibi wateyên nû bistênin wê bi heman rengê wê her demê de wê li gorî kesan cûr bi cûr jî wê karibin wateyên nû bistênin. Ev wê weke aliyekê fahmkirina me. Yan jî wê ew ku mirov çi jî wê fahmdikê bê.

Pêvajoyên mirov ên ciwaniyê wê di wê çerçoveyê de wê, di literatura derûnîyê de wê dem bi dem wê bi gotina jîyankirina tengezerîyan û ji wan derketinê wê weke aliyekê ku wê mirov wê di nava jîyanê de wê bi fêrûazmûn jî wê bikê bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, demên ciwaniyê wê bi wê re wê werina ser ziman.

Stres û pêvajoyên jîyankirinê

Berî ku mirov hinekî li ser rewşa fahmkirina têgînên weke yên stresê, depresyonê û hwd bisekinê hinekê mirov dikarê bahsa wê bikê ku mirov mirovekê çawa ya? An jî mirov kesên dervî xwe çawa dibînin, çawa têkiliyê didênê, çawa fahmdikê û hwd wê, weke aliyna ku mirov dikarê di serî de li wê bihizirê û wê fahmbikê.

Mirov wê, di nava jîyane xwe de wê, weke ku em mirov wê di demên hemdem de wê bibînin wê pirr zêde wê zîz û xesas bê ku ew bikeve depresyonê, stres wê bigirê û hwd. Wê, di wê çerçoveyê de wê, ev jî wê weke aliyna ku wê dema ku mirov ket van rewşan wê xwe ji jîyanê wê dûrbikê û wê nekeve nava têkiliyê bi kesên dervî xwe re. Wê weke ku wê di nava xalkê de wê were gotin 'wê xwe ji têkiliyê re wê bigirê.' Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê fahmbikê.

Ev rewş wê, bi zêdeyî wê weke rewşna psîsik û civaknasî bin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, di nava jîyanê de wê, di wê rewşê de wê ev hinekî jî wê têkiliya wan wê bi tiştên ku em dibînin û ankû dijîn û an jî ku em rastî wan dihên ku em çi rengê wateyê li wê dikin. Di wê rewşê de wê, mirovê

ku ew weke hertimî ji aliyê nexweş û xirab ve dihilde li dest wê li mirov wê werê.

Di aqilê xwe de wê ev têngînên weke 'ji aliyê xirab ve hertimî hildana li dest' û 'ji aliyê baş ve hertimî hildana li dest' wê weke ku em dikarin bi têngîna empatiyê re wê werênina ser ziman wê weke hûnerna fahmkirinê ku em bi wan pêşkevin wê ji em bixwezîn. Mirov pozitiv ku ew di rewşên xirab de jî wê weke hêncetekê wê bibînê ku ew bi başî bihizirê û di wê rewşê de ku ew çendî bêhêvîtiyê jî bide çêkirin ku ew xwe bi hêvî bikê. Wê ev carna di nava xalkê de wê weke *xwe xapandinê* jî wê were ser ziman. Lê di aslê xwe de wê ne wusa bê. Bi heman rengê mirov dikarê ji aliyê din ve jî wê werênê ser ziman. Çendî ku rewş bi hêvî û baş bê wê dîsa wê bi hêncetên ku ew di meji de bi xiyalî û hwd çêbikê û negativ bi hizirê û bigihijê encamê di mejiyê xwe de.

Ev rewş wê, di aslê xwe de wê, weke aliyna ku mirov kêma zêde wê di jîyane xwe de wê mirov wê bikê bê. Di wê rewşê de wê, mirov wê bihişkirinê xwe re wê, dema ku wê taxmînan wê çêbikê û wê di çerçoveyek sazûmanî de wê bikê ku çerçoveyek hevgirtî a fahmkirinê wê ji wê derxê wê bi wê ve jî wê girêdayî bê. Di roja me de wê hinek lêkolînên biofizyolojîkî ku wê bi mirov re wê werina kirin wê ev xosletên weke mirovê pozitiv û ankû mirovê negativ wê, weke xosletna ku wê di temenê wan de wê hinek fektorên biolojîkî jî wê weyn û rol bileyzin bin. Negativîti wê, ji gelek aliyan ve wê temenê xirabûnê xêvê û pêşketina nexweşiyên weke *elzaymêrê* jî bin. Ji wê mirov fahmdikê wê bi başî hizirkirin wê weke xosletekê jîyane mirov a bi tendûrst jî bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê û ankû rengê fahmkirinê û hizirkirinê wê di wê de wê weyneka wê hebê. Di wê rewşê de wê mirov çawa wê destpêbikê bi hizirkirinê wê bikê û wê dewama wê werênê wê bi wê re wê weke aliyekê biofizyolojîkî jî bê. Î ro di nava têngînên derûnîyê de wê ew wê were dîtin ku mirov weke keseyekê negativ bê wê dema ku ew bi başî jî dest bi hizirkirinê bikê wê bi xirabî û ankû negativ wê dawîyê li wê werênê. Vajî wê jî wê rast bê mirov pozitiv bi xirab jî destpêbikê wê hêncetekê wê çêbikê û wê bi wê re wê biqawizê li aliyê pozitiv û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Ji wê ev dihe fahmkirin ku wê aliyekê wê rengê hizirkirinê xuyî wê hebê. Ku em xuyê bi genetîkê bi temen bikin û temenekê wê yê bi wê rengê hebê wê demê wê ew rewş wê dibê ku ew temenê wan ê bi wê rengê ew hebin.

Gûharîna van rewşan çendî ku ew bi wê rengê bê bi derfet a pêşxistina wê bi awayekê pozîtîv û ankû herênî? Bêgûman wê ev bi derfet bê. Lê ev wê di derî de wê ji aliyekê ve wê huner û hêzek hizirkirinê bi hişmendî ku ew bi temene wê ji wê re wê pêwîst bê.

Di warê ketinên nava stresê de wê awayên wê yên cûr bi cûr wê hebin. Di wê rewşê de wê dema ku mirov bahsa derketina ji wê û ankû serwerîya li wê bo derketina li wê, di serî de wê, çerçoveyek xort a hizirkirinê a bi bernema, plan û stretejî wê pêwîst bê. Di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê ji aliyekê ve wê hêza bi hizirkirinê û ankû ya bi aqil re ku mirov wê li wê bihizirê wê di wê çerçoveyê de wê ji gelek aliyên ve wê mirov dikarê wê kifşbikê.

Weke aliyekê din wê di serî de wê, hizirkirin wê çerçoveya wê ku em wê dihizirin wê di serî de wê mirov dikarê wê weke hêzekê jî wê li wê bihizirê. Hizirkirin û hêz wê di çerçoveyek fahmkirinê û serwerîya bi wateyê re wê xwe bi awayekê wê bide nîşandin.

Bêgûman wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê hizirkirin wê dema ku ew hat ser ziman wê bandûra wê ya li me û kesê dervî me jî wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, rewşa fahmkirinê û têgihiştinê wê weke aliyê ku wê temenê wê gotina 'hêzê' a bi aqil û ankû hizirkirinê re wê biafirênin bin.

Mijare fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de ku mirov wê hilde li dest wê, di serî de wê bi serê xwe wê, weke fahmkirinekê wê nemênê. Wê fahmkirin wê dema ku mirov 'rast dît', 'fahmkir', 'yaqîn kir', 'bawer pê kir' û hwd wê ev wê temenê gûharînên hizirî ên bi me re jî wê ji aliyekê ve wê ji temen ve wê biafirênin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov bi stresê re bi wê bihizirê wê çendî ku wê hinek hizirkirin û hwd wê karibin wê mirov wê bi wê rengê bikina stresê de wê, bi heman rengê wê hinek hizir jî wê karibin mirov derxin. Ew hizirkirina ku wê hêza wê heya ku mirov wê karibê bikê stresê wê di wê çerçoveyê de wê ew wê nîşanaka hêzîya hizirkirinê û hwd jî bê. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyê hêza hizirkirinê ve wê di wê çerçoveyê de wê di serî de mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di mijare fahmkirinê de wê, ev wê weke aliyekê giring wê xwe bide nîşandin. Di nava jîyane civaknasîyê de wê aqil û hizirkirin wê, bi ramanên ku ew dihên ser ziman re wê, çerçoveyekê biafirênin. Derkkirinên me yên ji wê navendê wê me ji aliyekê ve jî wê, bi wê re wê bi aqilê me re wê bikina têkiliyê de. Fahmkirina wê navenda civaknasî

wê aliyekê tevlîbûnê bê. Di dewama wê de wê xwe hanîna ser ziman jî. Lê aliyê herêkirina di wê navendê de wê, weke aliyekê ku wê gîyane mirov wê bi çosbikê û wê mirov wê di wê de wê bikê ku mirov hêz ji gelek tişt û rewşan re werênê ku mirov wan pêşbixê û bide sêrî.

Di nava wê têkiliya civaknasiyê de wê hêza hizirkirinê wê weke aliyekê ku wê bi gîyanî û hwd ku ew me bi rêve dibê jî bê. Wê, di serî de wê ji wê aliyê ve wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşên weke yên stresê û hwd jî wê, di wê çerçoveyê de wê temenê bi ser wan ve hatinê jî wê bi mirov re wê ew navend wê bi wê re wê karibê biafirênê.

Tevlîbûyînên li nava wê di aslê xwe de wê weke aliyekê din ku em nikarin wê bi hesanî wê werênina ser ziman bê. Di serî de wê weke aliyekê din wê mirov dikarê wê fahmbikê ku wê rewşa jîyane wê weke ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman wê bi ser ve hatina xwe tevlî li navê kirinê wê, di serî de wê di temenê xwe de wê hevnasîna bi aqilê civaknas re wê pêwîstîya hevnasîna me ya bi wê re wê hebê. Di dewama wê de hevnasîna bi objektên di nava wê jîyane civaknasiyê ku ew kes bê, xuy bê, têgînekê û hwd wê weke aliyê temen wê biafirênin bin. Hevnasîn û naskirin wê weke aliyekê ku wê temenê wê biafirênê ku mirov xwe tevlî li navêbikê bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman wê pêwîstî wê, têjgirtina ji rewşa têkiliyê jî wê hebê. Aliyekê din wê ew bê ku mirov dikarê wê bi gotina rehetiyê re wê werênê ser ziman. Rehetî wê temenê wê di nava jîyane civaknasiyê de wê xwezayîyekê re wê were ser ziman. Wê di wê temenê de wê gotina rehetiyê wê temenê pêşketineka civaknasiyê jî bê. Lê ew rehetî wê rehetiyek ku ew xwe ji xûf, gûman, tirs û hwd xilasbikê bê. Ev rewşên weke xûf, gûman, tirs û hwd wê weke nexweşiyê ku wê karibin pêşîya mirov jî bigirin bin ji tevlîbûnê.

Ji aliyê zanîna bingihînî ve krîz, stres û trawma

Ji aliyê zanîna temenî ve wê dema ku mirov têgîna tengezerîyê, stres û trawmayê wê hilde li dest wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê di serî de wê, bi çerçoveyek hizirkirinê a bi fahmkirinê re wê dikarê wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê dema ku wê derûnvan wê dest bi axiftina bi kesekê ku ew pirsgerêkên wê yê derûnî hena wê di serî de wê, rewşên wê yên ku ew ji wan gileh dikê wê bikê û wê wan fahmbikê. Piştî jî wê li ser wê re wê, bahsa fahmkirina wan bikê. Ji aliyekê ve wê li gorî

têgîmna derûnîyê wê rewşên ku wê temenê pîrsgirêkên derûnî de na wê aliyekê wan ê ne fahmkirinê jî wê hebê.

Di wê rewşê de wê, demê wê fahmkirin û derxistina li têgihiştinê wê serwerîyê wê li gorî wê bi mirov re wê biafirênê. Ev hizirkirin wê çendî ku wê ne şaş jî bê lê wê di roja me de wê bi lêkolîn û ceribandinên bi têgîmna derûnîyê û hwd re ku wê werina kirin re wê were dîtîn û fahmkirin ku wê ev jî wê zêdetirî wê bi mejiyê mirov re wê bi mirov re wê hebê.

Di mejiyê mirov de wê beşên girtinê ên weke yên 'amigdala' û hwd wê, hemû dîtîn, serborî û hwd wê di wan de wê berhevbibin. Wê, di wê rewşê de wê, ew rewş wê hemû derkkirinên me yên di wan beşên xêvî de wê, di çerçoveyek makanismaya mejî de wê cihên xwe bigirin. Minaq wê, dema ku mirov destê xwe da ser êgir û destê mirov şawitî wê carek din ku mirov agir dît wê ew rewşa şawatê wê weke kodkirineka bi me re bê ku mirov bi wê xwe jî wê destdanîna li ser êgir jî wê dûrbikê.

Kesekê ku ew dema ku ew psikiletê diajoyê û ku ew hinekî çû û tekelekê psikiletê li kevîrekê aliqî ew ket û deverên wî êşîyan û xwûn jê hat. Piştê ku ew mirov baş bû û demek têve çû weke ku ew rewş jî xwe jî bîrkir. Êdî ew ne bîra wî de ya. Wê bi rehetî wê êdî wê bides tajotina psikiletê xwe wê bikê. Lê bi carekê re ku ew heta wê devera ku wê lê ket û ankû deverê ku ew dişibihê wê deverê û wê deverê di mejiyê wê de divêjênê wê, hingî wê ew mirov wê bi tirs bibê. Wê xwe bi vaciniqênê. Wê rêya xwe wê jî wir wê bi gûharênê. Wê nexwezê ku ew jî wir ve herê.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê makanisma, lefleks û kompleksên biofizikî ku ew di mejî de hena wê, di wê çerçoveya hebûna zindiyê de wê bikevina dewrê. Dema ku wê devera ku mirovê ku ew psikiletê diajoyê ku ew hat devera ku ew lê bi psikiletê ketî ku wê were bîra wî û wê xwe jî wê bi şûnve bide û wê hêsta xwe parastinê wê di cih de wê di wê rewşê de wê bikeve dewrê de wê ev wê, bi wan makanisma, lefleks û kompleksên mejî ve wê girêdayî bin. Wê, mejî wê, di wê rewşê de wê hertimî wê di nava rewşek xwe parastinê de bê. Wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman.

Di dewama wê de tiştêkê din jî mirov diakrê wê werênê ser ziman. Ew jî bi fizyolojikî ku ew reşa ketinê ku wê mejî wê bi têngîna telukeyê re wê ew wê, bikodbikê di mejî de bê. Wê, di rewşê de wê laş wê di rewşên xwe parastinê de wê bi wê re wê bikeve wê pozisyona xwe paraastinê.

Makanismayên xwe parastinê wê bi hemû rewşên zindiyî re wê bi awayekê wê hebin. Minaq wê, bi gulekê re wê sitiriyên wê hebin. Bi şerekê re wê lapên wê hebin. Weke van bi hemû zindiyên re mirov dikarê rewşên xwe paraastinê werênê ser ziman. Wê di temenê wê hêsta xwe parastinê de wê hêsta jîyanê wê hebê. Wê, bixwezê ku ew bijî û jîyane xwe bide domandin. Di dewama wê de mirov ku wê hinekî din li wê bihizirê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa xwe parastinê wê weke aliyekê giring wê xwe bi wê re wê bide nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku wê mirov wê bikeve rewşên xwe parastinê de wê, ev mekanisma wê xwe di cih de wê bidina dîyarkirin.

Çerçoveya hebûnê a zindiyî ku ew heya wê, ji hevdû wê heyîdarîya wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê dema ku wê minaq wê wirûsek wê bikeve laş de wê, ew wê ahenge wê xirabikê. Wê di wê rewşê de wê gûharînên ku ew dibin bi rewşên birîndarî bin û ankû rewşên din bin wê mejî wê bi wan re wê, lefleksê wê bide nîşandin. Rewşên trawma wê di aslê xwe de wê ji aliyekê ve jî wê ev aliyên wan jî wê hebin. Minaq wê dema ku mirov wê, bikeve rewşek xirab de wê laş wê nexwezê ku ew wê rewşê dûbare bijî. Wê laş wê di derbarê wê de wê xwediyê têgihiştina xwe ya fîzîkî bê.

Mirov di nava rewşên civaknasî de wê rewşa çawa dikarê wê bixwênê û ankû wêê fahmbikê? Di serî de wê di wê rewşê de wê rewşên ku wê weke ku wê mirov wê biêşênin wê mirov wê xwe ji wê dûrbikê. Wê rewşên nebaş ên ku ew dihên jînkirin wê karibin bibina temenê xwe bi sînorkirinê. Lê çerçoveya navenda têkiliyên civaknasî ku ew heya wê, weke organîzmayek zindî wê di wê rewşê de wê, regekê pêşketinê jî wê bi rewşên têkiliyê û hwd re wê karibê bide nîşandin. Di wê rewşê de wê, rewşên weke bi xuyan têkilidanîn û hevdû fahmkirin, bi gotinê axiftin û xwe hanîna ser ziman û hwd wê, di wê rewşê de wê, weke aliyna wê xwe hanîna ser ziman a wê navendê bin. Di rewşa ahengî de wê mirov wê, rewşên weke yên tengezerîyan (krîz), stres û trawmayan bi fahmkirinê wê karibê wan ji ser xwe biavêjê. Di wê çerçoveyê de wê rengê fahmkirinê û hildana li dest û girêdanên wê yên encamî wê di wê çerçoveyê de wê tayinker bin.

Di rewşên fahmkirinê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa zindiyî wê weke temenekê dînamîk a xwe parastinê wê bi xwe re wê biafirênê. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê werênê ser ziman ku wê rewşên jîyanî wê xwe di nava wê rewşê de wê, rewşa zindiyî wê weke organîzmayekê wê

çerçova û mekanismaya xwe ya têkilîdanînê wê bi xwe re wê biafirênê. Wê di dewama wê de wê rewşa jîyanê wê mirov dikarê wê bi wê re wê fahmbikê.

Navenda civaknasî wê di wê rewşê de wê, xatên jîyanî wê biafirin. Herkesek wê di wê navendê de wê xwediyê xateya xwe ya jîyanî bê. Mirov wê di nava wê de wê, bi wê re wê weree nasîn. Wê bi wê re wê aîdîyeta mirov a civaknasî wê biafirê. Wê bi wê wê re wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê fahmbikê bê.

Mirov di nava jîyane ku ew dijî de wê, xwediyê rewşek têkilîdanînê a bi hevdû re bê. Ew têkiliya bi ew bi hevdû re danîn ji aliyekê zêdetirî wê aliyên wê hebin. Wê ew rewşa têkiliyê û navenda wê herkesekê ku ew di çerçoveya wê têkiliyê de ya wê ji aliyê wan ve ku wê hilde li dest wê, ji aliyê wan ve wê xwediyê temenekê fahmkirinê jî ku ew diafirênê bê. Di wê rewşê de wê kirin wê watelêkirinênbi darazî wê di wê çerçoveyê de wê pêşkevin. Mirov wê dema ku wê ji kirinekê wê li gorî wê rengê fahmkirinê wê karibê yan xweş bibê û yan jî wê red û şermazarbikê. Wê, di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê bi fahmkirina nava wê re bê.

Mirov wê bi keseyetîya xwe re wê di nava wê têkiliyê de wê, cihê xwe wê bigirê. Wê, bi wê re wê, xwe wê werênê ser ziman. Wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Wê weke ku ew dibînê wê werênê ser ziman. Wê di dewama wê de wê keseyetîya xwe wê bi wê çerçoveya ku wê hanî ser ziman re wê bide nîşandin. Her tiştê ku me hanî ser ziman wê wê ji aliyekê ve wê hebûna me wê bi helwest û klîşe û ankû qalibên me yên fahmkirinê re wê were dîtin.

.

QALIB(ÊN XUYÊ) Û HELWEST

Di aslê xwe de wê rewşa fahmkirinê a ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman wê, weke aliyekê giring bê. Dema ku em bahsa *qalib û helestê* bikin wê mirov dikarê wê ji gelek aliyên ve wê hilde li dest û wê bixwênê. Di wê çerçoveyê de wê, di nava gel de gotinên weke 'ez wusa dihezirim', 'ya ku ez bi nerîna xwe dibînim ev a', 'ev weha rast dibînim' û hwd wê weke aliyên ku wê hertimî wê werina vegotin û ser ziman bin. Mirov divê ku wê di serî de wê werênê ser ziman ku wê ya ku mirov wê bi nerîna dibîne wê dîtbar bê. Wê hertimî wê derfeta gûharîna wê hebê. Di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di mijare fahmkirinê de wê, di rewşa fahmkirina qalibên hizirkirinê de wê, di wê rewşê de wê weke temenna diyarkirin wê di nava jîyanê de wê têgînên bawerîya olî, çandî, û hwd wê hebin. Weke van wê hizirkirinên bi qalibî êmn nava civakê û komên wê jî mirov dikarê wan bi navbikê û wan werênê ser ziman.

Minaq di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava jîyanê de wê ev têgînên qalibî wê weke aliyekê kifşkar ên jîyane me bin. Minaq di roja me de wê civakên rojhilat wê di nava wan de wê girtina jinê wê hebê. Ev wê weke klîşeyeka têgînî a bi navê olê ku wê were pêşxistin bê. Wekî din minaq wê, di rewşa xabatkirina jinê de wê di gelek waran de wê destûr ji wê re wê newê nîşandin ku ew bixabîtê û mafê xwe pêşxistina biaborî pêşbixê bidestbixê. Ev jî wê bê temenê wê ku ew di nava jîyanê de ew tenê li destê mêr binerê û bi wê re tenê ew jîyane xwe bi wê re ew bide jîyankirin. Ew bi rengê di bin gotina mêr de bê. Di wê rewşê de ev klîşe wê di wê rewşê de wê bina temenê ne wekhevîyên di jîyanê de ên di nava jin û mêrê de jî. Ev rewş di nava platformekê ku wê jin wê bi nerîna xwe bi dengî wê xwe werênê ser ziman de jî wê wusa bê. Wê ew derfet wê, zêde wê ji wê re wê newê dayîn nîşandin. Minaq di salên dawî de wê hin bi hin wê, jin wê van qaliban wê bişikênê wê derkeve li pêş. Lê wê li ser wê re jî wê gotinên weke «jin a, bila li male xwe rûnihe, çi karê wê heya ku ew herê nava wanqas mêran û biaxifê.» Wê, bi wê rengê wê weke ku wê tiştêkê ayibkiribê wê li wê were nerîn. Lê di aslê xwe de wê ne ew a ya ku ew ayib a. Ya ku ew ayib a ew rewşa ku ew ne wekhevîyê di nava jin û mêrê de bi wan gotinan wê bide domandin bê.

Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa nava civakê a

civaknasî de wê, di wê rewşê de wê, rewşên xwe hanîna ser ziman ên weke 'hatina bi pergalkirin' û ankû wê, weke ku ew wê were gotin ku 'ew hatina sererastkirin' wê di wê çerçoveyê de wê, di çerçoveya xwe bi aliyekê ve de hanîna ser ziman de wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare fahmkirina van qaliban û kifşkirina bi wan a helwest û rengê jîyane me wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ku wê pêşîya pêşketina jîyane me wê ji gelek aliyan ve wê bidina girtin bin. Di wê rewşê de wê, rewşên civaknasî ên hatina *pêşniyarkirin* wê, di wê rewşê de wê, weke rewşna xwe tafisandinê û bi sînorkirinê ku wê bi wan re wê hatina kirin bin. Di dewama wê de wê mirov diakrê wê weke aliyekê giring wê di serî de wê jiv ê aliyê têgîna qalib û helwestê ve wê hinekî wê di wê çerçoveyê de mirov dikarê wê bi wê kûr bibê û wê hinekî din wê werênê ser ziman.

Nerînên darazî, klîşe û qalibên fahmkirinê û helwestên li hemberî wan

Di nava jîyanê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşên weke yên xwe hanîna ser ziman wê di wê çerçoveyê yên çandî, û olî û hwd de wê weke temenna wan ên kifşkar wê hebin. Wê di wê çerçoveyê de wê di roja me de wê platformên axiftinê wê di wê çerçoveyê de wê bi nerînên pêşdîtî, pêşkifşkirî û darazên di çerçoveya wê de ku wê werina pêşxistin bin. Wê weke rewşna bêhîtî ên xwe bixwe rast derxistinê jî mirov dikarê wan werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê sînorê wê ku ew hatiya kifşkirin wê derketina dervî wê, di aslê xwe de wê, weke ku mirov tiştekê gûnahkiribê û ankû tiştekê xirabkiribê wê mirov di bin nerînên kesên bi wê têgînê re wê hîsbikê. Di alsê xwe de ev wê weke rewşna ku wê, rastîya pêşketina civaknasiyê jî wê ji aliyekê ve wê weke bi sînorbikin bin. Di dewama wê de wê heta ku wê bi awayekê bi sînor û bi alî ku ew dihên pêşxistin bin. Di nava wê navendê de wê, dema ku wê kesên ku ew xwe hanîna ser ziman wê xwediyê çî hizirê bin wê, bi wê re wê rewşa wan û rewşa herêkirin û redkirina wan jî wê di wê çerçoveyê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê rewşa ku mirov wê dikarê wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê fahmbikê wê werênê sr ziman a civaknasiyê wê ji wê aliyê ve wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê bi têgîna xuy û çandê ve girêdayî jî wê dikarê wê werênê ser ziman. Rewşên ku mirov dúbare wan diji wê weke klîşe wê li wan were. Wê di wê çerçoveyê de

wê mejiyê mirov wê li xwe bidina hoyandin. Wê temenê hizirkirinê dervî wan wê yan ji holê rabikin û yan jî wê, bisînorkirinê re wê werina dîtin.

Di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê di nava navendek ku wê minaq wê hemû kes wê, bawerîya îslam bê wê kesekê xiristiyan xwe werênê ser ziman wê çawa wê were pêşwazî kirin? Bê yê nî hevdû wê têtikiliyê wê bi xweşî wê bi hevdû re wê dênin. Wê yê weke 'ne ji wan wê dervî wan wê bimênê di têtikilî û axiftinê û hwd de. Wê ew mirov wê karibê ew têtikiliyên bi wê re jî werina berrîn. Wê hem rewş wê vajî wê jî wê di awayekê de wê rast bê. Rewşên civaknasiyê ên xwe hanîna ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê di nava pêşkifşkirinê ku ew hatina kirin de wê wê were bûhûrandin. Di wê rewşê de wê, pêşkifşkirinê bi olî, çînî, netewî, zêhnî û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, xwe bidina nîşandin. Wê, di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyê ku mirov wan dikarê wan di serî de wan werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê *yên ji hevdû* wê bi hevdû re wê baş derbasbikin û wê têtikiliyek weke şansaqrak wê derbas bikin. Lê yê ne wan wê dervî wan wê bimênin. Yan jî ew wê bi wê rengê dervî wan wê werina hiştin. Têgînê nîjadperestî wê di serî de wê bi wê armancê wê di roja me de wê, weke temenê pêşxistina qûtûbna ku wê di nava mirovan û komên civakî de wê pêşbixin bin. Wê, di wê rewşê de wê, bo ku ew hatina cem hevdû nebê, ji dijminatîyê û nefrete bigra wê gelek argûmanên bi wê rengê wê di wan de wê were bicihkirin.

Di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev aliyên ku me hanîna ser ziman wê weke gelek aliyên din ên ku mirov dikarê werênê ser ziman wê hebin. Ev jî wê weke aliyê qûtûbî ên nava jîyane mirov bin.

Di wê rewşê de wê, pêşneketina bi awayekê rast têtikiliya nava civakî û civaknasî û têtikiliyên bi hevdû re wê, di aslê xwe de wê bi wê aliyê ve wê têtikiliyek wê hebê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têgînê ku ew xwe dihênina li cih wê, bi wê re wê werina pêşxistin. Wê di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wê werênê ser ziman bê.

Têgînê weke pêşdarazî, hevdû redkirin, li dijî hevdû bi helwest bûyîn, şermazarkirin û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê temenê wan de wê ev alî wê hebin. Wê di wê temenê de wê bi hevdû re ne di heman hizrêde bûyîn wê di wê rewşê de wê weke temenekê redkirinê jî wê karibê were dîtin. Wê heta ku wê bi fîzîkî wê newina cem hevdû wê bi hevdû re wê

neaxifin jî. Wê, di wê rengê û awayê de wê awayekê xarib wê xwe bi rengê jîyanê re wê bi wan komên ji hevdû cûda re wê xwe bide nîşandin.

Di wê rewşê de mirov dikarê wê jî wê weke aliyekê din wê werênê ser ziman ku wê rewşên têkiliyên civaknasî wê, di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyna din êmn giring bin ku mirov wan fahmbikê werênê ser ziman bê.

Di nava rewşên têkiliyê de wê carna wê devê mirov wê deyneke. Wê gotinê nebêjê. Lê ji aliyê mimîkên me, awirên me û hwd wê gelek tiştan wê bêjin. Kesekê ku wê, dema ku wê bi wê re wê were axiftin bi ser gotinan re qawiztin, rûnedayîn, li navê çavê ne nerîn, heya xwe birina li deverêk din, li tiştêkê hizirkirin di dema ku wê li ser tiştêkê de wê biaxifin û hwd wê weke aliyna ku wê bi wan wê mirov wê helwesta xwe wê bide nîşandin bin. Yan jî weke ne hildana li cidiyetê, weke ne hatî fahmkirin tevgerîn, di wê rengê de gotinên ji hevdû dûr bilêvkirin û hwd wê, weke van wê gelek rewş û helwest wê bi tevgerî û nêzîkatî wê werina pêşxistin. Weke van rewşan wê gelek rewşên ku mirov dikarê wan werênê ser ziman wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê ev rewş wê weke rewşên ku wê bi hevdû re wê ne pêşxistina têkiliyê jî bin.

Mirov wê weke zindiyekê ku ew ji nava xwezayê dihê. Wê pêşî wê ew weke zindiyekê û ankû heywanekê wê bijî. Wê bi xuyên wê bijî. Piştî ku wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê pêşkeve wê, wan xuyên wan wê bi gûharênê. Minaq bi aqilbûyîn wê weke xuyekê mirov ê teybet ku wê wê ji nava zindîyên din bide cûdakirin bê. Wê, bi wê re wê bi aqil re wê xuyên nû ên bi aqil wê pêşbixê. Wê di dewama wê de wê pêşketinê wê bi wan re wê, bijî.

Çendî ku wê pêvajoyên pêşketina xuyên mirovî ku wê weke bi aqil wê bijî û pêşbixê jî lê wê di aslê xwe de wê, ji gelek aliyan ve wê, ji wan xuyan wê dûrnekeve. Wê bi ajoyî wê hertimî wê heywanîyek wê bi mirov re wê xwe bide nîşandin. Ev wê bi rewşên pêşxistina tûndûtûjîyê bê, bi rewşên din ên li dijberî hevdû bê û hwd wê weke van wê bi gelek rewşên din re wê xwe bide nîşandin. Mirovê bi aqil wê, bi xuyên heywanî wê xwe di aqilê xwe de jî wê bi awayekê wê bi wê rengê wê bide nîşandin. Aqil ew dema ku wê, weke qarakter wê pêşnekeve wê nikaribê ajoyê bikê binsehêta xwe de. Ya ku wê bi wê re wê, were dîtîn jî wê ev bê. Çendî ku wê bahsa bi aqilbûnê wê bikê jî lê wê rewş wê ev bê.

Di wê rewşê de wê, di rewşa nîşandina bertekan li hemberî hevdû de wê ev wê bi mirov re wê were nîşandin. Di rewşa berteknîşandina li hemberî hevdû de wê ev bi mirov re wê xwe bide nîşandin. Mirovê bi

aqil wê, di wê rewşê de wê aqilê xwe yê ku ew gihiştîyê û pêşxiya wê bo tundûtûjîyê û cûreyên wê ku ew li hemberî hevdû pêşbixê wê bikarbênê. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, xwe bide nîşandin. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman.

Di mijare fahmkirinê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê bêjê ku wê, ji aliyekê ve wê bê temenê helwest û kirinên me yên li hemberî hevdû û ankû bi serê xwe ku em dikin. Aqil û kirin wê di wê çerçoveyê de wê xwe bi wê rengê wê bi rengekê dînamîkî ê bi hevdû re wê xwe bide nîşandin.

Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê weke aliyekê din jî wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê, wê li vir wê mirov dikarê wê weke aliyekê temen wê werênê ser ziman. Me li jor di deverêkê bahsa hizirkirinê û bi hêzbûna bi wê re kir. Di wê çerçoveyê de em dikarin li vir hinekî wê têgînê û rengê fahmkirinê di bîra xwe de wê bihêlin û hinekî li ser aqil û fahmkirinê û bûyîna temenê çalakiyê wê hinekî li wê bihizirin.

Li vir di aslê xwe de wê fahmkirin û bi wê re pêşxistina çalakiyê û ankû awayê çalakiyê wê weke aliyekê ku wê bi kirinîya wê re wê were ser ziman bê, Bi têgînekê de bêhasab mirov dikarê awayên çalaki bi kirinî bi wê re pêşbixê. Ber ku wê di wê çerçoveyê de wê, aqil û kirinî wê di jîyanê de wê bi wê re wê, karibê wê xwe bide nîşandin. Dema ku mirov wê aqil û kirinê wê bi hevdû re wê fahmbikê wê bi wê re wê mirov karibê wê bi wê rengê ji gelek aliyan ve wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, di rewşa helbestê û rengên hizirkirinê de jî wê di wê çerçoveyê de wê mirov diakrê wê bi cudahî wê di wê rengê de wê werênê ser ziman.

Fahmkirin û kirin û ankû aqil û çalaki wê, çendî ku wê hevdû wê werênina li holê wê, bi hevdû re jî wê mirov karibê fahmbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê dikarê wê fahmbikê bê. Di vê çerçoveyê de wê hinekî jî ku mirov bi fahmkirinê di hizirê bi wê re dikarê mijare gûharînê bi helwestê û têkiliya xuy a bi bandûra wê ya bi wê re mirov dikarê wê hilde li dest. ..

Gûharîna helwestan û bandûra xuyan bi helwestan re ..

Xuy wê weke aliyna mirovî ên bi zindiyî ku mirov dikarê bi temenî werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê hemû rewşên me yên ku em dikin em dikarin hem bi wan re û hem jî di temenê wan de xwse bigihênina fahmkirineka bi xuyan. Xuy wê, di wê çerçoveyê de wê,

fahmkirina wê bi çawa nêzîkatî hat dayîn nîşandin, helwest hat pêşxistin û hwd re wê, xwe bide nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê têkiliya xuyê û helwestê wê, di wê çerçoveyê de wê, di temenekê ku wê xuy wê bandûrê li wê bikê û wê bi wê re wê karibê gûharînan bi wê re bide çêkirin jî wê weke aliyekê ku mirov dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê xuy wê di awayekê zêhnî de jî wê mirov dikarê bi rewşên me yên ku em fêrbûna û ji xwe re kirina weke xuy bi wê re mirov dikarê wê fahmbikê.

Ya ku mirov alimî wê mirov wê bixwezê ku wê hertimî wê bikê. Çendî ku me kir wê, bi wê re wê, bixwezê zêdetirî wê bikê. Ev wê weke aliyekê xuyê bê. Wê xuy wê, di wê rewşê de wê weke rewşek zêhnî a ku wê bi xwe re wê zantbikê bê.

Di rewşa fahmkirina xuyê de wê weke aliyekê ku wê mirov dikarê wê weke temenekê wê yê gûharîner wê werênê ser ziman wê hişmendiya xuyê bixwe jî bê. Bi wê re wê weke fektorên derve ku mirov di nava jîyane civaknasî de rastî wan dihê wê bandûrê li wê bikin. Lê di wê çerçoveyê de wê hişmendî wê, temenê hizirkirina bi wê re ku wê karibê ji wê zêdetirî hinekî din bide hizirkirin û pêşxistin û bi wê re hin bi hin peresendinekê bide çêkirin û bi wê re gûharîne werênê li holê bê. Di wê rewşê de wê xuy û alimîn wê weke hevdû temem dikin bin. Alimîn wê aliyekê fêrbûnê ê bi fîzîkî bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Wê li ser rewşên fîzîkî re wê bi fêrbûna li wan re ku wê bikê re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Alimîn wê, çendî ku wê gotina fêrbûnê wê hilde li nava xwe wê, weke ku em di kurdî de ji wateya wê fahmdikin wê ji wê zêdetirî wê di wê de mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Alimîn wê aliyekê fêzîkî ya û weke ku mirov wê bi ahlkirin û kedîkirina sawalan re wê dibînê wê dervî fahma bi aqil re jî wê karibê weke aliyekê fêrbûnê ê ku mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Sawalek wê dema ku ew dihê fêrkirin wê weke ne xwediye aqil bê weke me mirovan. Dema ku haspek wê were ahlkirin wê ne xwediye aqilekê bê. Lê hasp wê xwediye hîsek xort ku ew dikarê wê biqasî mirov ku ew aqil bikardihê ew jî wê bi wê rengê wê bikarbênê bê. Di wê çerçoveyê de rewşa filan, balînyan û hwd jî wê ew bi wan re wê hebê.

Di wê çerçoveyê de wê, alimîn wê weke zanîn û fêrbûna bi xuyê bê. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring ê wê re wê werênê ser ziman. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirina bi xuyan wê di wê çerçoveyê de wê weke

rewşek fizîkî bê. Wê bi fêrbûna (alimîna) bi fizîkê bê. Fêrbûn wê gotina aqil bê. Wê bi wê re wê, alimîna fizîkê jî wê weke azmûnekê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê rewşa fêrbûna bi fêzîkî wê bi wê re wê, weke aliyekê ku wê fizîkê jî wê bi xwe re wê weke ku wê bide gûharandin. Minaq wê di rewşa fêrbûna bi zimanê cûr bi cûr de wê, qirika mirov wê li gorî dengan wê çawa wê gûharînê wê bi wê re wê bibê wê mirov dikarê wê weke minaqek wê bide nîşandin. Qirik wê ji musklaturan wê biaxifê. Awayê ku wê bi wê biafirê wê bi wê re wê dengan bidest derxistinê wê bikê. Ew jî wê awayênn dengan wê biafirênê. Wê di dewama wê de wê li gorî rewşan wê rewşa fizîkê wê li gorî rewşan wê bi refaransên mejî re wê ew wê di çerçoveya hebûna zindiyî de wê, bi wê re wê di ahengekê de wê ew wê, bide çêkirin. Her awa wê xuyên xwe wê bide afirandin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, ev wê bi rewşên fizîkî ên zindiyî re jî wê wusa bê. Her zindiyek ku ew afirî wê xwediyê xuyên xwe yên ku ew bi hebûna wê zindiyê re hena bin. Bi demê re wê xuyê wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê bi fizîkê re jî wê biafirin. Lê xuyên ku em bi alimînê di nava rewşa civaknasiyê de ku wê fahmdikin wê ew jî wê dema ku wê li hevdû nerînê û bi dîtina xuyên nû re jî wê ji aliyekê ve wê temenê gûharînê wê bi xwe re wê bide çêkirin. Di wê çerçoveyê de wê, xuya û gûharîna wê bi wê re wê xwe bide nîşandin.

Di rewşa pêvajoyên gûharîna xuyan de wê mirov dikarê gûhartina xuyan li dibistanê jî wê bide nîşandin. Minaq wê di nava hevdû de wê gelek xwandavan wê hebin û wê weke ku wê di nava gel de wê were gotin wê çavhevdû bikin. Ji aliyekê din ve jî wê dema ku wê gûharîn wê werê kirin wê di wê rewşê de wê xuyên ku wê esasbigirê û yên ku wê ji wan xwe dûrbigirê wê bi minaqan û zêde pêşxistina wan re wê bê danîn li pêşîya zaroyê. Zaroyek ku ew dema ku ew kirinek kir wê, bi başî were pêşwazî kirin. Wê fêrî dayîna lêborînê were kirin. Minaq wê dema ku wê ji ser sofra xwarinê rabê wê fêrî spaskirinê wê were kirin. Dema ku wê, mafê axiftinê wê bigirê wê fêrî rakirina teliya xwe wê bikê. Ev rewş wê weke mirov karê weke rewşna xuyî jî wan werênê ser ziman. Lê di wê rewşê de wê, dema ku wê di wan de wê gûharîn wê were kirin wê, minaq dema teliya xwe hilda ji wê pêşnîyarkirina rakirina dûvîkê pêênûsa xwe û ankû stêrê wê, weke aliyekê ku wê xuygûharênê bide nîşandin bê.

Aliyê din jî wê, xuyan wê weke yên baş û nebaş ji hevdû cûdakirina wan bê. Wê di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê zêdetirikirina minaqên

'baş' û bi wê re pêşxistina minaqên jîyanî bê. Zaro dema ku ew fêr bi jîyankirina bi wê re jîyankir wê ew wê bi wê re wê êdî wê bi temen bibê. Wê di dewama wê de wê piştî wê karibê wê dûbare wê bikê. Ev wê weke aliyna temenê gûhartinê ên bi xuyan jî re jî wê mirov dikarê werênê ser ziman bê.

Aliyekê din ê weke temenê gûharînê bi têngîna heyûbalê a kişandinê re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Wê di wê rewşê de wê ya ku heyûbal çû ser wê, wê, temenê gûharînê wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê rewşê de wê, bi wê heyûbalê re wê tiştên nû wê mirov wê piştî di dewama wê de ku me dît wê ew jî wê aliyekê gûharîner wê bi xwe re wê bi xuyî wê bide pêşxistin..

Bêgûman wê aliyekê gûharîner ê bi xuyan re ku mirov bi wê re bihizirê wê mirov dikarê wê bêtê ku wê bi çarekê wê nebin. Dema ku mirov bi carekê re wê xwest ku wê bide gûharandin bi minaq bi zaroyekê re wê, ew wê bi carekê wê nebê. Gûharîn demên gûharînê bi xwe re wê dixwezê. Minaq em di nava hevdû de wê fêrî axiftinê bin. Hinek ji me bi dengên bilind diaxifin, hinek bi dengên nizm. Minaq wê hinek wê hêj filmekê bikin ber ku ew di wê de zêde tirs heya. Hinek wê hêj filmekê bikin ber ku ew zêde romantism di wê de heya. Hinek wê hêj filmekê bikin ku wê zêde rewşên 'aksiyonî' di wê de hebin. Tiştê ku yekê hêjê kir wê pêwîst nebê ku yê din weke wê/wî hêj wê bikê. Ev wê weke aliyna xuyî jî bin.

Di wê rewşê de wê dema ku em wan rewşan şîrove dikin em weke fahmkirina xuyan bi wê re wê dikin. Fahmkirina xuyan wê weke aliyekê din ê ku wê karibê çerçoveya wê bi fahmkirina wê re wê bi ser wê ve wê were û wê bi wê re wê karibê xwe bigihênê têngîneka ji wê zêdetirî jî. Di wê çerçoveyê de wê zanîna xuyê wê ji aliyekê ve wê temenê gûharîna wê biafirênê.

Di dewama wê de mirov dikarê hinekî di zanîna xuyê de wê bi fahmkirina xuy û helwestê de wê bi wê re wê bi fahmkirina wê re pêde herê. Di aslê xwe de wê her qalibên me yên bi xuyî wê dema ku me fahmkir wê bi wê re wê temenekê fahmkirin wê bi wê re wê bide me.

Çerçoveya zanîna qalibên xuyê û helwestê.

Di mijare fahmkirina zanîna xuyê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê weke aliyna me yên ku em dikarin weke di rengê musklaturên keseyetîyê de jî wan werênê ser ziman bê. Wê

mirov wê bi xuyên xwe re wê rengê keseyetîya xwe wê bide nîşandin. Keseyet û xuy wê hevdû wê ji aliyekê ve wê temem bikin.

Mirov dema ku helwestekê li dijî tiştekê û kesekê dide nîşandin wê di temenê wê de wê aliyna zêhnî û bi wê re xuyî wê hebê. Xuy bi xwe jî wê têgîna zêhnî bin. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Xuy wê weke aliyekê ku em bi wê dihên naskirin bê. Heta ku wê danîşandina wê weke nasnema mirov wê ji mirov re wê xwe bide nîşandin. Di wê warê de wê mirov hetimî li pey pêşxistina xuyên baş a. Maxwell wê bîrê ser ziman û bêjê ku wê, "xuyek baş wê ji hemû gotinên baş ên dunyayê wê bi bandûrtir bê." Wê bi wê rengê wê ew wê werênê ser ziman.

Di nava jîyane civake kurd de wê minaq wê têgîna keçika xuybaş wê hebê. Wê ev wê weke aliyekê ku wê dema ku wê li wê werê nerîn wê hewlbê nîşandin ku ew bi wê re were dîtîn û fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê temenê nêzîkatîyê jî wê were dîtîn.

Xuyên mirov wê ne tenê wê bi me re wê bi sînor bin, çendî ku ew xuyên me jî bin. Ber ku ew em dema ku wan didina nîşandin em bi wan re temenê bertekên li hemberî xwe û pêşxistina helwestan û hwd jî em bi wan re didina nîşandin. Bi heman rengê wê kesê duyem ê li hemberê me jî wê bi heman rengê wê mirov dikarê bi wê re wê werênê ser ziman. Wê demê wê xuy wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wê di serî de wê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman bê.

Zanîna xuyê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê di jîyanê de wê têbigihê û wê fahmbikê bê. Xuy wê dema ku wê were dayin nîşandin wê weke çerçoveya ya zindiyê a bi dayin nîşandin û li dijî wê pêşxistina bertekê wê hebê. Ev bertek wê carna wê bi awa û aliyê baş ve wê were dîtîn. Carna jî wê bi aliyê xirab ve wê dikarê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê, di serî de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Zanîna xuyê wê di wê warê de wê, çerçoveyek dîyarker a ku mirov wê di nava jîyanê de wê rêyê me jî wê karibê bi xwe re wê bide dîyarkirin bê. Bandûra xuyê wê di wê rengê de wê di aslê xwe de wê bi hebûna jîyanê re wê pirr zêde wê hebê. Xuy wê, dema ku mirov wê di farqê de bê û ne di farqê de ku mirov wê dide nîşandin wê bi wê re wê mirov wê were berçavê mirovan. Mirovekê bi hêrs ku ew hertimî bi wê rengê hat berçav wê bi wê rengê wê were naskirin. Mirovekê baş û bi aqil ku ew bi

wê rengê hat nîşandin wê ew weke navê wê ji wê re bê nav. Wê di wê çerçoveyê de wê, xuy wê wateyek wan a kifşkar wê di jîyane me de wê hebê.

Minaq du mirov hevdû nasdikin û ew diçina bûtîkê. Her du di demên cuda de diçina butikê. Li wir rastî hevdû dihên. Wê dema ku wan hevdû dît wê yek wê yê din farqbikê û yê din wê farq nekê. Wê demê yê farq kirî wê silevê wê bidê. Lê yê din ber ku wî nedî wê sileve wê ne hilde. Wê hingî wê ew wê, bi wê re wê, bê sedema dûketinê. Care duyem ku ew rast hevdû hatin wê dibê ku ew bêî ku ew silevê bidina hevdû û derbas bibin. Wê demê yê ku wê pêşî farqnekir wê dema ku wê dît ku yê ku wê nasdikir bêî ku silev bidê wê û derbas bû wê hingî wê ew jî wê mereq bikê ku wê ber çî wê ew kir. Wê bi wê re wê di mejiyê xwe de wê bigihê gelek hizran weke ku ew 'naxwezê bi wê re biaxifê' û hwd.

Di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê din wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê wê, di wê rewşê de wê awayekê wê yê hoyandî ê bi me re bê û ankû bi kesê li dora me re bê wê bi xuyan ve girêdayî wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, di nava xalkê de gotinê de wê her tişt wê beremberê wê heya wê, di alsê xwe de wê di wê rewşê de wê, were fahmkirin. Di nava zerdeştîyê û bûdismê de wê têngînên weke yên bi 'karma' ku ew dihên gotin "tu tişteke baş bikê tuyê rastî tişteke baş were" wê di wê çerçoveyê de wê têngînekê wê di derbarê heybûna li hevdû wê bi xuyî re wê karibê bide me. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyekê din ve jî wê bi hişbûn û şîyarîya bi hişî a li xuyên xwe re wê temenekê têngihiştinî wê bi me re wê karibê biafirênê.

Di dewama wê de mirov dikarê xuyê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman ku wê aliyekê temenî jî wê di nava rewşên civaknasî de wê bi wê re wê mirov karibê kifş bikê. Mirov di nava têngiliyên xwe yên civaknasî de wê bi wê re wê dikarê wê fahmbikê. Minaq di nava têngiliyên civaknasî de dûrketina ji hevdû û ankû nêzîkbûna ji hevdû wê hinekî jî wê ev aliyên ku wê bi fahmkirina ji xuyên hevdû wê di temenê wê de wê hebê. Li jêr di beşa *pergalên civaknasî û bingihê wan* de emê hinekî din di dewama wê de wê li ser wê bisekin in. Lê li vir weke aliyekê giring bi wê re mirov dikarê bi wê re wê bêtê ku wê di wê rewşê de wê xuynîşandin wê çerçoveyek giştî û teybetî a bi pêşketina wê re wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê di serî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê bi wê re wê fahmbikê. ..

PERGALÊN CIVAKNASÎ Û BINGEHÊN CIVAKNASÎ

Ku mirov ji aliye pergale civaknasî ve bihizirê û wê di dewama mijarê de wê werênê ser ziman wê weke aliyekê giring ê temenî ê bi fahmkirina civaknasiyê û temenê re wê weke ku mirov li ser wê bisekinê bê wê were dîtîn. Pergalên civaknasî wê temenekê giring ên civaknasî û çerçoveya wê biafirênin. Di wê çerçoveyê de wê di nava jîyanê de wê ew temen wê temenê pêşketinên me yên civaknasîyî û hwd re wê dikarê wê werênê ser ziman.

Bingihên civaknasîyî wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wê li ser wê bisekinê bê. Bingihên civaknasî wê di wê rewşê de wê çerçoveya civakî û di nava wê de wê weyn û rola mirov a bi hebûna mirov re jî wê bide nîşandin. Çûnûhatinên me yên wê bi wê re wê, bi awayekê weynkarî wê di nava jîyane civaknasî de wê wateyek wê hebê.

Di wê çerçoveyê de wê di serî de wê têgîna civaknasê bi temen û bingihê wê re fahmkirina wê di aslê xwe de wê weke aliyekê yê giring ê ku mirov dikarê wê di serî de wê di dewama wê de wê fahmbikê bê.

Em di nava jîyane xwe de em di nava têkiliyên civakî de dijîn. Civak wê di aslê xwe de wê çerçoveyek pergale a civaknasiyê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Wê dema ku mirov çerçoveya wê bingihînî jî wê fahmbikê wê çerçoveya komên civakî û hwd ên ku ew bi wê re hatina salixkirin û wê çawa wê ew hebê û çerçoveya wê çawa wê were dîtîn û salixkirin û hwd wê bi wê re wê mirov dikarê wê fahmbikê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê çerçoveya civakî a pergale wê temen, bingih û çerçoveya têkiliyan jî bi civaknasî wê biafirênê.

Mirov di nava civakê de bi zimanên hevbeş, têgînên hevbeş, nixrên hevbeş û hwd re dijî. Wê ev wê çerçoveyek çandî a civakî ku wê weke temenekê civaknasî û rengê wê were dîtîn jî wê biafirênê.

Di wê rewşê de wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa têkiliyên civaknasî wê, di wê rengê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di nava jîyane xwe de mirov wê, bi pêşketin û pêvajoyên wê re wê bijî. Wê ev pêşketin û pêvajoyên wê temenekê têgînî, aqilî û têgihiştinî wê bi hişmendî wê bi afirênê. Wê civakê wê di çerçoveyek organismî de wê werênê li berçav. Di wê çerçoveyê de wê, weke çerçoveyek giştî de wê, were dîtin. Lê di nava têgîna civaknasiyê de wê kes wê weke têgînek serbixwe a di nava wê de ku ew bi têkili û xuyên xwe re ew bi wê re were salixkirin re wê dikarê wê werênê ser ziman û fahmbikê. Di wê çerçoveyê de di dewama wê de mijare pergala civaknasî em hinekî divê ku em li wê bi tawihin û bîponijin.

Pergalên civaknasî

Civaknasî wê weke temenekê jîyanê ê ku mirov di wê de dijî bê. Bi wê re mirov dijî. Di nava civakê de ku mirov bahsa reşwên civakê bi pergal bikê wê, rewşên weke bi girseyî û gelemperî ku mirov dikarê werênê ser ziman wê dibistan, nexweşxane, karsazî, organizasyonên civakî û komelî, tûrên civaknasî ên têkiliyê û hwd mirov dikarê wê çerçoveyê de wan bikirpênê û werênê ser ziman.

Ev alî wê weke aliyê ku mirov dikarê wan di serî de weke aliyekê giring wê di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di nava pergalên civaknasî de wê kirpandina civakê bi beşên wê re wê werê ser ziman. Di nava wê de nêzîkatîya ekolojîkî jî wê, kirpandinê li keseyetîyê, serbixwebûnê, têkilî û bandûrên wan ên li hevdû û hwd re wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê weke aliyekê giring wê nêzîkatîya ekolojîkî wê, di serî de wê, çerçoveya civakê wê bi hûrgilên wê re wê fahmbikê. Beşên civakê wê bi reng û awayên wan re wê fahmbikê. Bi wê re têkiliyên nava wan ên bi civakî ku wê werina ser ziman wê bikeve nava hewldana fahmkirina wan.de

Di warê pêşxistina nêzîkatîyek ekolojîkî a li pergalên civakî de wê hizrên Alex Gitterman û Carel Germain wê, di wê warê de wê karibin têgînekê bidina me. Alex Gitterman û Carel Germain wê di warê fahmkirina pergalên civaknasî de wê ji aliyê nêzîkatîya xîmetê ve wê hildina li dest. Wê termînolojiya ku ew bi teybetî diafirênin wê bi têgînên weke 'ahengê', 'xîmetê' 'pêşxistina ahengê' û hwd re wê werênina ser ziman. Wê di wê warê de wê di dewama wê de wê, li şûna li ser kokê bi sekin in wê li ser nêzîkatîya fîzîkî a têkiliyê û pêşketinên bi ziman û nêzîkatîyên mirov û hwd re wê bikin ku ew temen û çerçoveyek fahmkirinê bidina çêkirin.

Di dewama wê de wê çawa wê çerçoveyek pergâlî a civakî wê biafirênin wê bihizirin. Hizrên weke ” pergale herî baş ji qatkên hatina hanîn ber hevdû (cem hevdû) û ku ew ji wan diafirê” bê wê werênina ser ziman.

Di wê warê de wê hizrên li ser têngîna pergâlê wê bêgûman wê ji gelek aliyan ve wê werina ser ziman. Di wê çerçoveyê de bi giştî mirov dikarê hizrên ku wê di wê çerçoveyê de wê werina ser ziman di bin du serekan de berhevbikê û werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê bi afirîna pergâlê ji qatkan û çêkirina temenekê fahmkirinê di wê çerçoveyê de bi teybetî û giştî bê. Aliyê din jî wê li ser karkirin û ankû xabatkirina wê bê. Di wê çerçoveyê de wê were ser ziman ku wê çawa wê bi hemû qatên pergâlê re wê di ahengekê de wê kar bikê wê li ser wê bisekin in.

Di wê warê de wê, hizrên di warê vê nûqteyê de ku wê werina ser ziman wê çawa wê pergâlê bi awayekê afrîner û hilberîner wê bi hemû beşên wê yên ku ew hatina hanîn cem hevdû re wê bide çêkirin re wê li ser wê bisekinê. Di aslê xwe de wê ev alî wê di roja me de wê, weke aliyekê giring wê di çerçoveya fahmkirina pergâlî civaknasî de wê karibê xwe bide nîşandin bê.

Wê li ser wê temenê wê salixkirinê wê ji aliyê civaknasî, derûnî, fizyolojîkî û hwd ve wê were kirin. Di wê çerçoveyê de wê hebûna kes, malbatê, têkiliyên nava malbatê, keçzaro, kurzaro, bav, dê, dapîr û bapîr û hwd wê di wê çerçoveyê de wê bi salixkirinê wan re wê werina dîtî û ser ziman bin.

Di wê warê de her rewş, tişt û kes wê di wê warê de wê weke kirdeyek fahmkirinê a di çerçoveya giştî û teybetîya pergâlê de ku wê werina fahmkirin bin. Di wê çerçoveyê de wê fahmkirina wan dîyardeyan û bi wan fahmkirina pergâlê wê weke aliyekê ku wê ser wê were sekin in bê. Minaq wê weke têngînê temenî ku wê temenê wê biafirênin malbat wê dikarê wê werênê ser ziman. Wê di nava malbatê de wê bi pergâlê rewşên jîyanê , têkiliyê, fahmkirina wê pêvajoyên wê yên pêşketinê û hwd wê weke aliya ku mirov di wê çerçoveyê de wan fahmbikê û werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê weke mene bingihînî a pergâlê ku wê temenê wê biafirênin û wê weke dîyaerdeyek wê ya temenê a afrîner jî wê were dîtî. Wê ji temen ve wê giştîya wê temem bikê. Wê temenê wê yê giştî wê bi wê re wê, bi salixkirinê wê re wê bandûra li jor di giştîya wê de wê bide nîşandin.

Di wê warê de wê dema ku mirov bahsa wê bikê wê weke aliyekê wê yê giring wê di derbarê têngîna pergale vekirî û pergale girtî de jî wê

mirov dikarê di dewama wê de wê gotinekê bibêjê. Di demên berê de wê weke ku em bi erkolojiya civakê di nava civake kurd û beşên wê yên weke êzîdî, yarsanî û hwd re dibînin wê xwe ji bbeşên din re wê weke girtî bin. Yê din jî wê ji wan re wê weke ku wê girtî bin wê dîmenekê wê bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, ev girtîbûn wê di çerçoveya pêşketina civakê û mekanismaya wê ya pêşketinê de wê, weke aliyekê bandûra wê, bi qûtbûna ji hevdû re wê xwe bide nîşandin.

Di warê fahmkirina pergali a civakî de wê di çerçoveya xwe ya giştî de wê, çerçoveya wê nîrxên wê yên weke çandî, zimanî û hwd wê biafirênin. Li ser wê re xwe li hevdû girtin wê, temenê pêşketina wê ya herênî wê biafirênê. Têgînên weke xwe girtina ji bandûrên derve wê, temenê 'pêşketina pozîtîv wê biafirênê' jî wê weke hizreka pergale ji serî ve ku ew didina dîyarkirin bin. Wê ev wê encamên wê weke xwe girtina ji civakê û dengên nava wê re wê bide nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê, bi bernemaya giştî ku ew hati pêşxistin wê li şûna ku wê ji temen ve wê li wê were hisandin û wê temenê pêşketinê wê bi wê re wê were salixkirin û hanîn ser ziman wê, vajî wê, rewşek weke ji serî ve bi kifşkirinên weke bi destûrî û rêgez û restên din ên pergali re wê, bikê ku wê bide meşandin. Ev jî wê, civakê wê, hertimî wê, weke temenekê hatina berhevdû jî wê biafirênê bê.

Di wê rewşê de bi awayekê azad û serbixwe bahsa pêşketinek civaknasî di nava civakê de kirin jî wê ne bi derfet bê. Wê di wê rewşê de wê di rewşek bixwezayî a tafisandinê de wê were girtin. Wê, di wê çerçoveyê de wê hertimî wê bi taqînên nava civakê û hewldanên tafisandin û ankû birrîna dengî wê ji serî ve wê rewş wê xwe di pêvajoyên wê pêşketinê de wê bide nîşandin.

Bingihên civaknasî

Di dewama mijarê de divê ku mirov hinekî balê bikişênê li ser temen û bigihên civaknasî ên civakê. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê ev wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê bê ku mirov wê di serî de wê hilde li dest û wê fahmbikê bê. Bingihên civaknasî wê di destpêkê de wê ji aliyê tîkiliya nava beşên civakê û hwd re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê. Di serî de wê aliyê ku wê temenê wê yê pêşketinê û bandûra giştî bi pêvajoyên pêşketin û gûharînê re wê bide çêkirin jî wê ev alî bê.

Di nava beşên civakê, qatên ku ew pergal ji wan diafirê wê, tîkiliya nava wan wê çerçoveya temenê bigihînî wê bi xwe re wê biafirênê. Ji

aliyekê din ve wê dema ku mirov bahsa bingihê bikê wê çawa ew temenê wê hatiya avakirin û pêşxistin û çawa hatiya salixkirin wê weke aliyna ku mirov dikarê di serî de bi giringiya mijarê re wê di çerçoveya fahmkirina têngîna pergale civaknasî de wê hilde li dest û wê fahmbikê.

Minaq wê dibistanak wê di wê de wê temenê wê li ser saziyên navaroka wê ên weke memoste, rektor û hwd wê ava bê. Wê bi wê re wê temenê wê biafirê. Dibistan wê perwerdekirinê wê bikê û wê zanînê wê pêşbixê. Di wê çerçoveyê de ku lingek ji wan kêmbê wê weke ku ew têngîna dibistanê weke ji aliyekê ve ne hatibê li cih bê. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê were dîtîn ku wê salixkirin wê weke aliyekê mijarê wê karibê xwe bide nîşandin bê.

Di dewama mijarê de wê mirov dikarê wê bitêngîna temenê wê re wê werênê ser ziman ku wê, temen û ankû bingeh ew çawa hatiya pêşxistin wê bandûra wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê xwe bide nîşandin. Ya ku wê van pêvajoyên pêşketinê diafirênê jî wê têkiliyên nava wê, rewşên wên pêşketî û hwd bin.

Temen ji aliyekê din ve jî wê wateya wê ew bê ku wê qatên ku ew pergale bi giştî bi têngîna bingihînî di afirênin ew çawa bi hevdû re di nava têkiliyekê de na û hevdû çawa dibînin têkiliyê bi hevdû re didênin jî bin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyna ku wê rengê pêşketinê jî wê bi wê re wê bidina nîşandin û dîyarkirin bin. Di wê çerçoveyê de wê, di nava pêvajoyên pêşketinê de wê çendî ku em dikarin bahsa aheng û wekheviyekê bi têkiliya nava qatkan werênina ser ziman jî wê li gorî pêvajoyên pêşketinê wê dem bi dem wê karibin li gorî pêwîstîya wê pêşketinê qatkn derkevina li pêşîya yê din. Ew zêdetirî werina ser ziman. Lê ev nayê wê wateyê ku ew ji yê din çêtir û hêjatir in.

Ya ku wê bi hûrgilê ji bingeh wê temen û çerçoveya pergale giştî a civaknasîyê wê biafirênê jî wê ew temen bê. Wê di wê çerçoveyê de wê hûrgilên wê çerçoveya pergale civaknasîyê wê bi xwe re wê salixkirina wê werênin li holê. Wê rengê wê bidina dîyarkirin. Qatkên bingihînî û ankû rengên têkiliyên bingihînî dikarin ji wateyekê û rewşekê zêdetirî bi gelek awa, rewş û rengên têkiliyî û heyînî xwe bidina dîyarkirin. Ev weke aliyna giring ên ku mirov dikarê wê bi wê re wê di serî de wê weke aliyekê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Minaq wê di nava pergale civaknasîyê de wê tûrên têkiliyê ên civaknasî ên bi pergal wê ji yekê û awayekê zêdetir bin. Wê di wê çerçoveyê de wê salixkirin û fahmkirin wê di wê çerçoveyê de wê giring bê ku mirov wê di serî de wê fahmbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê hebûna fahmkirinê zanîna qatkan û

ankû beşan a temenî wê di asta giştî de wê çerçoveya giştî wê bi xwe re wê bi awa û reng û fahm bikin. Di dewama wê de wê, weke aliyekê giring wê di serî de mirov dikarê wê fahmbikê ku wê têkiliya nava kom û beşên bingihînî wê di wê çerçoveyê de wê ji aliyê fahmkirinê ve wê temen û çerçoveyek fahmkirinê a epistemolojikî jî bi fahmkirina pergale civaknasiyê re wê bide pêşxistin. Fahmkirina pergale civaknasiyê wê di wê çerçoveyê de wê weke çerçoveyek ku ew jî wan beşan hemûyan diafirê û pêşdikeve bê.

Çerçoveya zanîn, fahmkirina pergale civaknasiyê û bingehê civaknasiyê

Di aslê xwe de wê çerçoveya wê ya fahmkirinê a ku me di beşên li jor ên pergale civaknasiyê û bingehê civaknasiyê de ku wê hanî ser ziman wê di wê warê de wê ji xwe temen û çerçoveyek fahmkirinê wê karibê bide me. Lê li vir wê hinek aliyên din wê hebin ku em bi giştî bi gotinekê jî wan divê ku wan bikirpênin bin.

Minaq aliyê xabat û karkirina pergale bi awayekê rêkûpêk ku wê bibê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê din ku wê di çerçoveya wê hevigrîniya wê ya giştî ku wê li wê were hizirkirin bê. Di nava têkiliya hebûn û erkûxabatê de wê pergale wê çawa wê kar bikê û wê hilberîner bê wê di wê çerçoveyê de wê li wê were hizirkirin.

Di aslê xwe de wê di serî de wê salixkirin û fahmkirinên li dora wê çerçoveya giştî wê di wê çerçoveyê de wê ji temen ve wê karibin wê aliyê jî bi xwe re wê bidina diyarkirin. Mekanismayên xabitadinê wê tenê wê weke aliyna ku wê bi restî wê çerçoveya wê kifşbikin bin. Wê di wê çerçoveyê de ku mirov van aliyên jî li berçav bigirê wê demê bi awayekê pirr alî wê têgîna pergale mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê gelek kesên ku wê pergalan şîrovebikin wê ji hinek aliyên ve wê bi şibihênina li organîsmayên zindî. Wê di wê çerçoveyê de wê bi hebûn, bertek nîşandan û rewşên ku ew jî temen ve bi wan diafirê û ew heya wê bi awayekê pirr dûmenî wê ew wê bîna ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê di çerçoveya gotinê wê yê bingehê de wê hebûna civakê, jîyan, têkilî, gûharîn, salixkirinê bi komî û hwd wê weke aliyna giring ên ku mirov dikarê wê di serî de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê bi wê re mirov dikarê wê werênê ser ziman ser ziman ku wê pergale wê di wê çerçoveyê de wê di çerçoveya gotinê wê ên bingehînî wê temen û çerçoveya û

rengê pêşketina wê jî wê bi wê re wê bê dayîn dîyar kirin û rengê pêşketina wê were dayîn diyarkirin.

Talcott Persons wê di derbarê tevgerîna pergalê de wê, dema ku ew dihênê ser ziman wê bi têngîna 'nîyetên mirovan ên bi wate û hanîna wan nîyetan li cih' re wê, temenê tevgerînê ku ew bi gotina 'aksiyonê' dihê ser ziman wê vebêjê di pirtûka xwe ya bi navê " *The Social System*" de. Niklas Luhmann wê li ser rewşa giştî a pergalê wê bihizirê û wê bahsa rewşa mirov a ku ew bi weyn dileyizê de wê bahsa kesê weke 'aktor' bi gotina 'weke kesê ku nirxa (nîtelîka) civakê qizînckiriya' wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê di pirtûka xwe ya bi navê "social system" û ankû bi navê wê yê xwemal " Soziale systeme: grundriß einer allgemeinen theorie" de wê, di wê warê de wê bahsa wê bikê.

Jorgen hebermas wê di berhema xwe ya bi navê " *The future of human nature*" de wê bahsa tevgerîya civakî û pergalê wê bi gotinên " Çalakiya mirovî di warê pergalên sembolîk ên li dora civakên mirovî yên gerdûnî, ziman, navendî "çandî" yî na. Hemû çalakî, çalakiyên mirovan in. Hem organisma hem jî pergala çandî hêmanên bingehîn hene ku ne tenê di asta kesane de tene dîtin in bin." wê bikê.

Pergalên civakî wê di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê xwediyê çerçoveyek xwe ya giştî a ku wê bi pêvajoyên dîrokê re wê bi pêşketinên weke yên çandî û hwd wê pêşkeve û wê wate bistênê jî bê. Ev alî wê weke aliyekê ku wê pergalê wê weke aliyekê organismayî wê di têngîne zindiyî wê bide nîşandin bê. Lê ya ku wê zindî bê wê ne ew bê. Wê mirov û bi wê re jîyan bê. Di wê çerçoveyê de wê, divê ku mirov wê fahmbikê. Wê hemû kirin û tevger jî wê ji mirov bin. Hemû pêşketin jî. ..

CIVAKNASÎBÛN, WEYN (ROL) Û FARQ

Mijare civaknasiyê wê di çerçoveya têgîna wê ya pergali û temenî de ku mirov wê li wê dinerê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê bide dîyarkirin. Civaknasî wê pêşketina wê û pêvajoyên wên pêşketinê wê weke aliyekê giring bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mirov wê di nava wê civaknasitîyê de wê, weyn û rol wê bigirê ser xwe û ankû wê bi xwe re wê pêşbixê. Wê, bi wê re di dewama wê de wê were fahmkirin.

Ya ku mirov di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê werênê ser ziman wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê, pêşketina di nava civakê de wê bi têkiliyên wê re bê. Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê di çerçoveya pêşketina demên hemdem de wê hilde li dest û wê fahmbikê wê, weke aliyekê giring wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê rewşa civakê bi pêşketina kesên nava wê re wê reng û awa wê bistênê. Di wê çerçoveyê de kes û civak wê hevdû wê di awayekê de wê bi hevdû re wê bidina pêşxistin. Civak di asta dawî de wê ji hatina cem hevdû a mirovan wê pêkwerê Civakbûn wê encama wê pêvajoyên pêşketina keseyetîya wan bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di nava civakê de wê pêvajoyên civaknasîbûnê wê di temenê xwe de wê pêvajoyên pêşketinê bi pêvajoyên pêşketinên çandî, rewşenbîrî, nîrx û pîvanên restî ên weke felsefeyê dadê û hwd re wê xwe bide nîşandin. Ev wê weke aliyna temenî ên ku mirov dikarê bi temenê wan re wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê werênê ser ziman ku wê rewşên pêşketinên jîyanî wê bi wê re wê di çerçoveyê de wê ne tenê bi têkiliyên nava mirovan re lê bi fahmkirinên di çerçoveya wan nîrxên ku ew temenê wê diafirênin re jî wê xwe bide dîyarkirin û pêşxistin.

Pêvajoyên pêşketinê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyna ku wê bi afirandina nava civakê re wê xwe bidina nîşandin jî bin. Pêvajoyên fahmkirina bi pêvajoyên pêşketina civakê re wê, di wê warê de wê

temenê wê yê afrîner ê di demên pêşde jî wê karibê biafirênê. Têgîna fêr û azmûnê bi temenê mejuyê re wê mirov dikarê wê li vir wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê li ser wê bisekinê û wê fahmbikê.

Di roja me de wê dema ku wê bahsa civaknasîbûnê wê were kirin wê bi têngînên weke bi tevlîbûnên li nava jîyanê, danîna têkiliyê û pêşxistina fahmkirina hevdû û xwe de bicihkirina wê û hwd re wê were ser ziman. Giştina fahma hevdû wê weke aliyekê hevnasîna civaknasîbûyê jî biafirênê. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring wê bi wê re wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Temenê civaknasîbûnê û pêvajoyên wê yên pêşketinê

Pêvajoyên pêşketina civaknasîbûnê wê ji aliyekê ve wê weke pêvajoyên pêşketina civakîbûnê jî bin. Lê li vir wê gotina civakîbûnê û civaknasîbûnê wê weke gotinna ku em divê ku wan cûda û cûda wan li ser temenê wan ê fahmkirinê re wan hilde li dest û fahmbikê bin.

Civaknasîbûn wê aliyekê wê yê giring wê bi têkiliyên nava civakê ên beşên wê re ku ew bi hevdû re didênin re wê xwe bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê ew têkilî wê bi wê re wê temenekê hevdû fahmkirinê wê bi xwe re wê biafirênê. Ew bendên têkiliyê wê zanîna ku ew ji hevdû barî li hevdû dîkin wê, temenê wê rewşa civaknasîbûnê jî wê bi xwe re wê biafirênê. Di aslê xwe de wê dema ku mirov bahsa civaknasîbûnê bikê wê gelek aliyên ku mirov di wê çerçoveyê de wan li ser wan bisekinê û wan fahmbikê wê hebin.

Ji aliyekê din ve jî wê aliyên çandî û hwd wê weke aliyna ku wê temenê wê biafirênin bin. Çerçoveya civakê a bi ziman, çand û nirxên wê yên din re wê bi pêvajoyên dîrokê re ku ew pêşdikeve wê di wê rewşê de wê divê ku mirov wê fahmbikê Di aslê xwe de wê, ev wê weke awayekê têkiliyê û rengê wê bi xwe re wê karibin bidina dîyarkirin. Di dewama wê de wê, awayekê bi sînor jî wê di çerçoveya bijartûtîya sînorê civakê bi hev girtiniya wê ya hatî afirandin re wê bê pêşxistin. Di wê rewşê de wê mirov diakrê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya civaknasîbûnê wê weke pêvajoyek giring a çerçoveya civakê jî ku wê bi xwe re wê biafirênê bê.

Di çerçoveya pêvajoyek perwerdeyê de wê mirov dikarê wê hilde li dest û wê fahmbikê. Wê di wê pêvajoyê de wê gelek kes ji deverên cûr bi cûr wê bigihijina li hevdû û wê bi hevdû re wê di awayekê de têkiliyê

dênin û an jî ku wê bijîn. Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê ev kom wê bi hevdû re wê, çerçoveyek ku wê hin bi hin li hevdû û rengê hizirkirina hevdû wê bi serbestbûyîna li hevdû re wê bide nîşandin. Mirov wê di nava wê tûra têkiliyê de wê gelek tiştan wê bi têgînî û hwd wê ji hevdû wê bigirê.

Wê di dewama wê de wê, ew çerçoveya komî a perwerdeyê wê bi wê re wê pêvajoyel xwandinê a bi amûrên xwandinê ên weke pirtûkan û hwd ku ew dixwênin wê bi wê re wê têkiliyek zêhnî jî wê bihevdû re wê dênin. Wê bi hevdû re wê li ser wê re wê bidin û bistênin. Wê rewşên axiftinê ên cûda wê bi hevdû re wê pêşbixin. Ev rewşên axiftinê ên cûda wê, di derbarê mijarên axiftinê û dem bi dem jî wan de bin. Lê di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev wê wekw aliyekê giring wê xwe bi wê re wê bide nîşandin.

Di wê rewşê de wê têkiliya xwandakaran a bi hevdû re û bi wê re têkiliya wan a bi memoste û amûrên xwandinê re wê temenekê danûstandinê ê bi hizrî jî wê di nava wan de wê biafirênê. Xwandavan wê demê wê bi pêvajoyên fahmkirinê ên pirr alî hem ji hevdû û hem jî ji amûrên xwandinê û memoste wê bi girtinê re wê bidomênê. Ev jî wê weke aliyekê têkiliyî ê pirralî wê bi wê re wê bide afirandin. Xwandavan wê pêvajoyê wê di wê çerçoveyê de wê, ji wê sûd bigirê bi pêvajoyên xwe yên xwandinê re.

Di wê rewşê de wê, xuyên nû wê ji wan têkiliyên xwe yên hewirdorê û yên xwandinê wê bigirê. Wê naskirinên nû wê bi kes û xuyên wan re wê bikê. Ev wê tenê wê weke fahmkirinê ku wê xwanda van wê ji gelek aliyên ve wê bi xwe re wê bide çêkirin bê.

Pêvajoyên xwandina xwandavan wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, ji gelek aliyên ve wê weke awayekê têkiliyî ê perwerdeyê jî bê ji wê re. Hem ji hewirdorê û hem jî ji amûrên xwandinê. Wê çawa wê têkiliyên xwe yên bi hewirdorê re wê wergerênê li zanîna di mejiyê xwe de? Wê ev jî wê di temenê wê de wê ev pêvajoyên perwerdeyê ên bi amûran re jî wê têkiliyek wê jî wê bi kirdeyî wê di temenê wê fahmkirîna de wê weyn û rol wê bileyizê.

Di aslê xwe de wê hemû rêyên me yên têkilidanîna wê weke rêyna fêrbûnê jî bin. Di wê rewşê de wê civaknasî wê bi rêya têkiliyan wê bi hevdû re wê hevnasîna wê çêbikê. Wê aliyên me yên ku me bi xwe re pêşxistina wê bide nîşandin li berçavên kesên dervî me. Wê bi heman rengê ji aliyê me jî ve wê wusa bê.

Di pêvajoyên xwandinê de wê, ev wê bi awayekê vekirî wê weke ku me li jor hanîna ser ziman wê werina dîtin. Lê ji aliyê kesên nava civakê ên din ve jî wê wusa bê. Wusa em xiyalbikin û wê werênina berçav xwe ku wê kesek wê herê kargehekê ku wê di wê de wê hin kes wê, kar bikin. Di wê kargehê kesê çavdêr wê bibînê ku ew kes çi karê dikin. Wê, bi nerîn û aqilê xwe re wê têkiliyek bi hişmendî wê bi wan re wê dênê. Wê di wê rewşê, fêrbûnê wê ji wan wê çê bibê. Kesekê ku ew çend caran dibînê ku wê mirovek wê çawa wê sawalekê kedîbikê wê, piştî wê ew jî wê fêrî kedîkirina sawalan wê bibê. Wê ew wê, weke ku wê dîtîya wê bikê. Wê bi wê re wê bixwezê ku ew xwe bigihênê heman encamê.

Di dewama wê de wê, mirovê ku ew dixwênê jî wê em cardin li rewşa wê vegerihin. Wê di hola xwandinê wê bi hevalên xwe yê dixwênin re wê rûnihê. Wê ew bi hevdû re wê dema ku ew li ser mijarekê didin û distênin wê ew danûstandin wê di mejiyê hemûyan de wê kêma zêde wê bê temenê fêrbûnekê. Wê di wê çerçoveyê de wê, ev wê bi wan re wê bibê. Xwe hanîna ser ziman, hanîna ser ziman a tiştêkê, mijarekê û ankû hizirekê wê bi heman rengê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Me ji ber çi di destpêkê de mijare xwandavan bijart bo fahmkirinê. Ber ku ew dixwênê û bi wê re ew çawa bi têkiliyên xwe fêrbûnê dikê wê werênina berçav. Lê bi wê re asil armanca me ew bû ku em bidina nîşandin wê di nava jîyane xwezayî de jî wê bi heman rengê û ankû bi şewayên din ku mirov têkiliyê didênin wê bi wê re wê çawa wê temenekê fêrbûnê wê bi wê tûra têkiliyan û awayên wan re wê bi xwe re wê bide çêkirin.

Aliyekê fahmkirina me wê bi salixkirina awa û rengê têkiliyên me re wê, temenekê hizirkirinê wê bide çêkirin. Di nava jîyane civaknasî de wê têgînên ku ew rê şanî me didin wê têgînên ku ew di nava jîyane me ya asayî de ku ew me bi gotin kirina bin. Dema ku ez dibêjim 'ezê herima bûtikê û tiştêkê bikirim.', 'ezê çima malê', 'ez çima cem hevalên xwe', 'ezê bi malbate xwe re demê derbas bikim', 'ez kim e', 'ew kî ya', 'hun kî na' û hwd wê, weke aliyna gotinê ên ku wê bi têgînên wan re wê têgînna di wê çerçoveya mijarê de wê di meji de wê bidina çêkirin. Di têgîna civaknasîbûyî de wê lêkera têgîna *kirinê* wê weke aliyekê ku mirov wê balê bikişênê li ser wê bê. Tiştêkê ku mirov wê bikê wê bi bi lêkera *kirinê* re wê xwediyê armanc, plan stretejî û hwd bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku ez kirina çalakiyekê ji xwe re bikima armanc wê, ew wê weke kirineka ku ez wê di wê çerçoveyê de gotinê bi lêkerîya *kirinê* ez dikim re wê, bi temen bikim û wê werênima ser ziman.

Di wê rewşê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna civaknasîbûyîne wê bi lêkerîya kirina çalakîyê, pêkhatina wê û çerçoveya pêkhatina wê re wê, di pêvajoyên wê yên afirînê de wê mirov dikarê wê li wê bihizirê.

Mijare pêkhanîne a rewşekê wê di wê çerçoveyê de wê di temenê xwe de wê hêst û aqilekê kirinê ku wê mêyl û armanca wê dîyarkirî di meji de wê bi wê kirina temen re wê bê kirin. Civaknasîbûyîn wê di wê rewşê de wê weke aliyekê têngîne ku mirov dikarê wê di di dewama wê de wê fahmbikê bê.

Têngîna di temenê fahmkirina wê de wê weke hizrekê bi kirdeyî a ku mirov wê dihizirê û wê pêkdihênê bê. Di wê rewşê de wê, dema ku me ew pêkhanîn pêkhat û pê de wê weke aliyekê şenberkirin û weke objeyekê pêşxistina wê têngîne jî wê bibê bê.

Civaknasî û farq

Di nava jîyane civakê de wê gelek komên ji hevdû cûda wê hebin. Hemû kom jî wê bi aîdîyet û rengên xwe re wê hebin û wê xwediyê şewayekê pêşketinê bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê farqîtî wê weke xosletekê pêşketin û fahmkirina têngîna civakê jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di nava civaknasiyê de wê temenekê pêşketinê jî ew cihrengîyên ku ew bi rengê xwe re hena ku ew xwe werênina ser ziman bin. Di nava civakê de ji komên ciwan, çînî, zayendî, hemzayendî û hwd wê heta gelek komên din ên bi têngîne ew weke bi olî, felsefeyî, ramyarî, kêmetewî û hwd wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê ev kom wê weke komna ku wê, dema ku wê ew werina ser ziman wê weke renekê wê werina ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, civaknasî wê ji aliyekê ve wê, weke têngîneka ku wê di nava hizirkirina xwe de wê van koman jî wê bi reng û awayên wan ên jîyanî re wê salixbikê û fahmbikê. Wê, di dewama wê de wê fahmkirinê ku wê girtîya wê derxê li astek cihê rengî.

Herêkirina hebûna hevdû wê weke xosletekê civaknasîbûnê jî bê. Di serî de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê binê wê xatbikê. Mejiyekê civaknas wê di serî de wê di wê warê de wê, xwediyê fahmkirinekê bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, di wê çerçoveyê de wê, karibê bi hevdû re bijî.

Di aslê xwe de wê mejiyê ne civaknas wê di nava malbate xwe bixwe de jî wê xwe ji wan dûr bigirê. Wê bi tenê bihêlê. Ber ku ew bi wê rengê ne xwediyê fahmkirinekê ya. Nebûna pêşketina mejiyekê civaknas wê,

mirov dikarê wê tenê bi nebûna têkiliyekê bi sînore re wê werênê ser ziman? Di zane min de wê hinek awayên pêşketina mejî û hwd jî wê di temenê wê de wê weuyn bileyizin. Meji dema ku ew xwûn çû şer wê felç bibê. Wê, nikaribê weke berê bikê. Wê bi wê re wê laş jî wê bi qayimî û wê, bê tevger wê bimênê. Wê musklatur wê hişkbibin û wê, ji hevdû wê bi vezilihin. Ev wê bi rengekê din wê weke ku em dikarin wê kifşbkin wê, bi rewşa mejî re wê, di wê çerçoveyê de wê bi têngîna tenêtiyê re jî wê awayekê wê yê bi wê rengê lê bi xolsetê û cûda wê hebê. Di wê rewşê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman.

.

Rol û farq

Di nava jîyanê de wê herkesek wê ne weke hevdû bê. Wê di nava wê jîyanê de wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê komên ji hevdû cûda wê hebin. Wê aîdîyetên cûda wê hebin. Wê bi wê re wê rengên nû ên pêşketinê wê hebin. Ev wê weke kirdeyna objeyî ên temenê fahmkirina civaknasiyê jî wê biafirênin.

Ji aliyekê din ve wê, mirov dikarê wê bêjê ku wê her dem wê xwediyê xosletên xwe yên cûda wê hebê. Minaq wê, di demên hemdem de wê têngîna pîşeyan wê pêşkeve. Wê di wê çerçoveyê de wê her mirov wê bixwênê û wê bi wê re wê bibê memoste, dozger, awokat, bijîşk, endazyar, aborîvan, ramyarîvan û hwd. Wê weke van wê gelek aliyên din ên bi pîşeyî jî ku mirov dikarê wê werênê ser ziman wê hebin.

Di wê rewşê de wê di aslê xwe de wê ev wê ne tenê wê weke farqna di nava jîyanê de ku wê xwe bidina li der bin. Wekî din wê bi wê rengê wê her kesek wê di nava civakê de wê bi awayekê wê ji aliyê xwe ve wê weke rolekê wê ji xwe re wê bigirê û wê pêşbixê. Wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê hem jîyane xwe wê bijî û hem jî wê bi wê re wê di nava civakê de wê bê xwediyê weynekê di pêşketina wê de.

Minaq wê memoste wê weke perwerdevan bê. Wê ew ji dibistanên bingihîn heta yên seretayî ên asta bilind wele zanko û universiteyan wê ew wê di wê de wê hebin. Wê mirov wê di ber destê memosteyekê de dê di jîyane xwe de wê perwerdeya xwe wê bibînê.

Ev rewşên ku em dikarin wan ji gelek aliyên ve wan bi wê rengê hûrgil û bi gelek hûrgilan jî wan ji gelek aliyên ve wan werênina ser ziman wê, weke çand û rengekê jîyane demên hemdem jî wê pêşkeve. Wê di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê di serî de wan werênê ser ziman.

Di nava civaknasîya civakê de wê ev alî wê hemû xwe werênina ser ziman. Her ku wan xwe hanîna ser ziman wê ji aliyê xwe ve wê bandûra wan wê di nava civakê de wê biawayekê wê xwe bidê nîşandin.

Di warê fahmkirina hebûna civakê û van aliyên wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev alê wê tiştekê din jî wê bi xwe re wê bidina nîşandin. Ew jî wê sazûmana civakî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê di ahengekê de wê şêwayekê pêşketinê wê xwe bide nîşandin. Di nava pergale civaknasîyê de wê wateya van aliyên ku me hanîna ser ziman wê ji aliyên wan û bi hebûna wan re wê hebê.

Rol û farq wê weke du aliyên ku wê di wê çerçoveyê de wê, weke çerçoveyek civaknasîyê wê bi xwe re wê werênina ser ziman. Di nava civakê de wê, di wê çerçoveyê de wê, farq weke ku me hanî ser ziman wê bi gelek awayên wê re mirov dikarê wê werênê ser ziman. Her dem û donem wê xwediyê farqitiyên bi xwe re ku ew pêşdikevin û serwerî jîyane civaknas dibin bê. Di wê çerçoveyê de wê ew jî wê li gorî dem û asta xwe û bi pîvanên xwe yên demî wê weyna xwe wê bileyizin.

Di wê çerçoveyê de wê rol, farq û hwd wê bixwezê nexwezê jî wê, temenekê ahengî wê di nava jîyane civakê de bi sazûmanî wê bidina nîşandin bi xwe re. Wê, di wê çerçoveyê de wê, di awayekê civakî de wê hevdû temem bikin.

Vekirîbûn, girtîbûn û têgihên cûda ên çandî ên ji hev cûda

Di warê fahmkirina vekirîbûnê de wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê di dewama mijarê de wê li ser wê bisekinê. Di wê rewşê de wê, vekirîbûn û ankû girtîbûn wê weke xosletekê keseyetîyê wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê kesê vekirî wê, weke kesê ku ew bi rehetî ew xwe dihênê ser ziman, hizrê xwe dibêjê, ji ti kesekê bi şûn ve gavê navêjê û hwd wê were dîtin. Vajî wê, xosletên keseyetên girtî wê, di xwe de girtî bin. Wê têkiliyê zêde bideverve ne dênin. Wê ji derve û têkiliyên derve wê girtî bin. Wê, mēyla bi tenêbûnê weke ku ‘ew dixwezî’ wê bidina nîşandin li berçav.

Ev wê weke xosletna wê yên ku mirov dikarê werênê ser ziman bê, Ji aliyekê di ve jî wê dem bi dem ev wê weke xosletên çandî û ankû keseyetî û civakî jî wê werina dîtin. Di wê çerçoveyê de minaq kesê bêdeng ê weke zêde neaxîfê wê weke bi xosletekê bi wê rengê ku ew dihê hanîn ser ziman bê. Kesê ku ew pirr zêde di her firsendê de jî diaxîfê û gotinê dibêjê wê, weke kesê vekirî û bê asteng ku ew wê were dîtin.

Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku ew wê ji aliyê girseyê û ankû kesên nava civakê ve jî wê çawa wê were dîtin? Ew jî wê, weke xosletên keseyetîyê wê, werina dîtin. Wê, di wê çerçoveyê de wê bîn hildan li dest û werina dîtin.

Aliyekê din wê dema ku mirov bahsa van aliyan bi têgihên ezîtîyê re wê fahmbikê wê, ew di rewşa xwe de wê weke xosletên keseyetîyê ê bi xwe wêre û ankû xwe ne wêra jî wê were dîtin. Wê di wê rengê û awayê de wê were hanîn li ser ziman.

Di dewama wê de wê mirov dikarê bi ezîtîyê re wê werênê ser ziman ku wê ezîtî wê, temenekê wê yê çandî jî wê di wê warê de wê hebê. Dema ku mirov wê hilde li dest wê çendî ku wê weke têtîneka ku wê di nava têtîna derûnî û civaknasiyê de wê pêşkeve û wê were hildan li dest jî lê wê di nava têtîna çandê jî wê salixkirinê ku ew bi wê dihên kirin wê bi bandûr û têsîra wan jî wê rengê pêşketinê wê karibê xwe bide nîşandin.

Minaq em dikarin xosletên keseyetîyê ên weke bi fihêtîyê, şermbûnê û hwd dikarin werênina ser ziman. Ev wê dema ku wê, minaq di rewşên xwe hanîna ser ziman de wê werina dîtin. Civakên asya dur wê, dema ku wê bikenin wê devê xwe bigirin. Li kurdistanê jî ew bi awayekê wê were dîtin. Wekî din wê, di warê têtîliyên zayendî de wê dema ku wê ji wan re wê were bahskirin wê pirr zêde wê fihêtîbiikin. Ev wê weke xuyna ku mirov dikarê bi van hêstan re wan fahmbikê bin.

Hêstên fihêtîyê, şermbûnê, ayibîtîyê û hwd wê weke hêstna di wê çerçoveyê de mirov dikarê wê weke rengê xwe hanîna ser ziman jî wan bibînê bê. Wan di wê çerçoveyê de dikarê werênê ser ziman. Minaq wê di rewşa têtîliyên zayendî û girêdaniya bi hevdû re a piştî wê re wê bi reşa jin û mêr re ku mirov wê were fahmbikê wê bê gotin ku wê girêdan wê bi jinê re wê zêdetirî wê were dîtin.

Di warê naskirinê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ji du aliyan ve wê mirov dikarê wê hilde li dest. Aliyekê wê di nerîna fahmkirinê me bixwe de bê. Aliyê din jî wê bi nerîna di çerçoveya gotinê ku ew weke klîşe ku ew ji me re dihên gotin û weke 'navê me' ku ew dihên naskirin bin. Di wê çerçoveyê de wê, di wê çerçoveyê de wê mirov karibê bigihê têtîhek fahmkirinê a di derbarê xwe de. Wê di wê çerçoveyê de wê, di hundirê xwe de wê, li xwe wê bihizirê. Wê li hundirê xwe û dervî xwe wê bînerê û wê bi wê re wê bikê ku ew xwe fahmbikê.

Di wê warê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman û bêjê ku wê bi nerîna derve hewldanê fahmkirina xwe wê di

serdemên hemdem de wê zêdetirî wê bibê. Minaq bi tv'yan, film, pirtûkan û hwd re wê, bi xwandina re wê têgihên ku ew bidest dixê wê bi wan re wê zêdetirê wê xwe bigihênê zanînê. Wê bi wê re wê fahmbikê. Wê aliyên xwe yên keseyetî, zêhnî û hwd wê nasbikê.

Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê 'rêzafilmeke' tamaşabikê wê ew gekekê li xoşa mirov herê û mirov wê girêdanekê jî wê heta ku wê bi wê re wê çêbikê. Di dewama wê de wê ew wê bijî. Wê bi wê re wê, di wê filmê de wê ya ku ew dibê temenê wê girêdanê wê çi bê? Wê aliyekê wê yê naskirin û danîna têkiliyek zêhnî a bi wan qarakteran bê. Di wê çerçoveyê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Mirov wê bi wê rengê wê xwe bi hêst, tegin û hwd re wê bi gelek aliyên xwe re wê xwe nasbikê. Xwe naskirin wê bi gelek awayan wê karibê were pêşxistin. Bi xwandinê bê. Bi dîtina di çerçoveya gotinên ku ew dihên gotin bê, bi naskirina qarakterekê bê, dana xwe berhevdû bi kesekê din re bê û hwd mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di temenê wê rewşê de wê hinek aliyên ku mirov dikarê wan di serî de fahmbikê ên weke ezîtiyê û sehêtkirina wê jî mirov dikarê balê bikişênê ser wê. Mirov di rewşên civaknasî de wê, di nava wê de wê karibê xwe bigihênê rewş bi wê rengê.

Di aslê xwe de wê, di gelek rewşan ku em ne di farqê de jî bin wê rewşên weke sehêtkirin ezîtiyê wê bi mirov re wê hebê. Minaq wê dema ku mirov bi hinek kesan re diaxifê û mirov dixwezê gotinekê bêjê û mirov xwe sehêtkirî û wê gotinê nabêjê. Ew wê weke sehêtkirî ezîtkirî bê. Carna mirovek li cem me diaxifê û pirr zêde diaxifê û nesekina. Mirov di dilê xwe de dixwezê bêjiyê êdî bisekinê. Lê mirov dihizirê ku mirov wê bêjê wê, ew bişikihê. Di wê demê de wê hêstên me girtinê wê dema ku em bi wê êdî wê nekin wê ew weke rewşek xwe sehêtkirinê bê. Ev di gelek rewşên jîyanî de wê, were dîtin. Di nava gel de wê bi gotina 'karîna xwe' re wê were bi temenkirin û hanîn ser ziman.

Di warê fahmkirina navaroka tevgerên mirov de wê mirov dikarê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê hertimî wê, gelek tiştên ku wê mirov karibê bi wê fahmbikê wê hebin. Di nava jîyanê de wê, rewşên ku wê werina dîtin wê hebin. Mirov di nava hewirdorê de wê, bi wê re wê bigihijê tîgîna 'başî' û 'nebaşîyê'. Di wê darazê de darazên me yên bi tîgîna başî û nebaşîyê re ku wê dibin wê ji aliyekê ve wê, bandûra hewirdorê jî wê di wê de wê hebê. Minaq mirov wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku wê, li gorî me wê xwe rûtkirin û ketina nava avê sobakirin ku wê çendî ku wê rast bê wê li gorî hinek kesên ên li dora me

wê şaş bê. Wê di wê warê de wê ev rewş wê di mejî de wê, êdî wê bina sedema dualiteya bi kirinan. Wê mirov wê bixwezê û nexwezê jî wê di wê demê de wê, di mejiyê xwe de wê dest bihizirkirinê wê bikê û wê li wê bihizirê ku ew kîjan ji wan aliyan wê rast bê. Wê, di wê çerçoveyê de ku ew, bi aliyekê berê wê demê û rewşê di mejiyê xwe de 'zelal' jî bê lê wê di aslê xwe de wê bi wê re wê, bikeve gûmanê de. Ya ku wê di aslê xwe de wê temenê lêpîrsînê wê bide çêkirin jî wê di aslê xwe de wê ev rewş bê. Wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê, ya ku mirov dervî xwe dibînê wê çendî wê mirov karibê xwe bigirê li hemberê wê? Minaq wê, kesekê ku ew bi mirov re axift û qabliyeta wî ya îknakirinê wê pirr zêde wê baş bê. Wê demê çawa wê mirov wê li hemberî wê qabilyeta îknakirinê xwe bi hevdû re di yekîtîyekê bigirê? Di wê demê û rewşê de wê ya ku mirov bi wê bawer dikê wê gotinên yên îknaker wê, rastarast wê, xitabî wê bikin û wê di wê rewşê de wê hizrên nû wê bikê serê mirov de wê, di wê rewşê de wê mirov wê, di wê rewşê de wê, bikeve rewşek cûda de. Di wê rewşê de wê, mirov wê, êdî wê di nava du aliyan de wê çûn û hatinê wê weke ku wê bijî.

Di rewşên gûharîna helbestan û hwd de wê, ev alî wê weke aliyna giring ên ku mirov dikarê di temenê wan de hilde li dest û werênê ser ziman. Di temenê gûharîna helwestan de wê di aslê xwe d eêw gelek fektorên nava jîyanê wê karibin derkevina hemberî me. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê werênê werênê ser ziman ku wê ev jî wê di wê rewşê de wê, weke aliyna giring bin. Axiftinên îknakirinê wê rastarast wê xîtabî hizrên baweriyên me û argûmanên me yên di temenê wan de ku ew hena wê bikin.

Bandûrên nava jîyane civaknasî wê di aslê xwe de wê di dewama wê de wê weke aliyna ku mirov dikarê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê fektorên gûharînê wê, bandûra hebûna girseyê, nerînên hevpar ên ji nava girseyê û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, hebê. Di wê rewşê de wê, rewşên jîyanê wê biqaşî wê bi bandûrbikê wê di dewama wê de wê, weke aliyekê zorê ê bi hewldana kirina weke xwe jî wê xwe bide nîşandin bê. Ev alî û gelek aliyên din di dewama mijarê de mirov dikarê di bin nav û têgiha çandê de jî wê hilde li dest.

ÇAND, HEVDÎTINÊN ÇANDÎ, ÇANDÊN CUDA Û GIHIŞTINA WAN A LI HEVDÛ

Mijare çandê bi gelemperî wê mirov dikarê wê weke mijarek bi çerçoveya a jîyanê, fahmkiirnê û pêşketina mirov a di jîyanê de jî wê werênê ser ziman. Mijare fahmkirina çandê wê ku mirov wê bi gotinekê salixbikê wê çand wê weke çerçoveya hemû pêşketinên me yên demên bûhûrî ên bi jîyanî jî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê di nava wê de wê, hemû rewş û awayên me yên jîyanî wê hebê.

Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê din jî wê werênê ser ziman ku wê rewşa jîyane çandî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê giring ê fahmkirina me jî wê bi temenî wê biafirênê. Ku mirov ji aliyê çerçoveya fahmkirina civaknasiyê ve wê hilde li dest wê, di wê çerçoveyê de wê darazên wê yên ku em wê dikarin wê fahmbikin wê, weke aliyna dîyarker di helwest, kirin û rengê jîyane me de wê xwe bide nîşandin. Çand û ziman wê hevdû wê, bi rengekê fahmkirin û têgihiştinê re wê salixbikin û wê werênina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, ew fahmkirin wê di dema fahmkirinê de wê weke aliyekê kifşkar ê ku em bi wê dikarin wê binerin, fahmbikin, têgbigihin, wrênina ser ziman, darazên xwe pêşbixin û hwd re wê, bidina nîşandin. .

Di dewama wê de wê weke aliyekê din ê di dewama wê de wê, mijare çandê wê weke têgînek hevpar a jîyanê bê. Di wê çerçoveyê de wê çand û ziman wê çerçoveya me ya jîyanê û têkiliyê wê bide nîşandin. Ziman çendî temenê têkiliyê û pêşxistina wê bê wê çand jî wê reng û awayê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de ew, di serî de wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê û jîyanî wê werênê ser ziman.

Mijare çandê wê, di wê rewşê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê fahmbikê bê. Mijare fahmkirinê wê dema ku mirov ji aliyê çandê ve wê fahmbikê wê weke bi kevneşopî, orf û adet û hwd re wê mirov dikarê bi awayekê jîyanî ê bi sazûmanî wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, çand wê ne tenê wê çerçoveya pêşketina me bê. Wê

wekî din wê bi hebûna xwe re wê weke ku em di çerçoveya fahmkirina mijare xwe di wê çerçoveyê de wê weke çerçoveyek dîyarker a bi pêşxistina rengê nerînê re jî wê were dîtîn û xwe bide nîşandin.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirina çand wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê wê xwe bi wê re wê bide nîşandin. Di dewama wê de mirov dikarê wê weke aliyekê giring ê kifşkar ji temen ve wê werênê ser ziman.

Çand û fahmkirinên me yên bi keseyetî û komî

Çand wê çerçoveyek bi komî a rengê jîyanê bê. Wê di nava wê de wê mirov wê bi wê re wê çawa wê têkiliyê dênê, tevbigerihê, têkiliyê bi kesên din re dênê, wan fahmbikê û hilde li dest jî wê bi darazî û nerînî wê karibê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê ê di wê çerçoveyê de bê ku mirov dikarê wê fahmbikê bê.

Emile durkheim wê dema ku wê bahsa civaknasiyê bikê wê ji aliyekê ve wê weke çerçoveyek ku wê di temenê kifşkirinê de wê xwe bide dîyarkirin wê bi awayekê wê werênê ser ziman. Weki din têngîna ku mirov ji wê digihê wê wê têngîna 'çanda civaknasî' wê weke aliyekê din ê fahmkirinê wê bi xwe re wê karibê di mejîyê me de bide şaqqirin.

Di wê rewşê de wê, dema ku mirov bahsa komê û jîyane komê bikê wê di wê çerçoveyê de wê çand wê weke aliyekê hevgirtî ê civakî jî wê xwe di wê çerçoveyê de wê karibê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Di nava civakê de wê, çendî ku wê keseyet wê bi xwe wê karibê bibê xwediyê nerîna xwe ya keseyetî wê, di wê çerçoveya giştî de jî wê bibê xwediyê herêkirin û redkirinên têngînî. Di wê çerçoveyê de wê pejirendin û ne pejirendinên xwe wê bide dîyarkirin. Di nava jîyane komê de wê, çerçoveya çandî wê weke ku me li jor got wê ji gelek aliyan ve wê karibê dîyarker bê. Di nava wê de wê xwe hanîna ser ziman a kes wê weke di wê çerçoveyê de bê. Di wê rewşê de wê kes wê dema ku ew xwe di çerçoveya wê de ne hanî ser ziman wê weke ku ew 'derketî dervî wê' bikeve rewşekê de. Wê wusa wê were dîtîn. Zora girseyê wê di nava civakê de wê di çerçoveyê de wê hertimî wê xwe ji aliyekê ve wê di mejîyê kes wê de wê temenê gûharînên xuyî, têngînî, nerînî û hwd jî bê.

Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê weke aliyekê din wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê kes wê, di wê çerçoveyê de wê, weke ku ew 'bû xwediyê herêkirinên civakî' wê di wê rewşê de wê weke ku wê weke 'yekî ji wan' wê di wê çerçoveyê de wê bibê.

Destpêka wê bi axiftina bi ziman re destpêdikê. Em ziman nikarin weke fektorek ji rêzê wê bînina sser ziman. Wê di temenê dîyarkirinên me de wê weke temenê axiftinê bê wê, temenê rengên fahmkirinên me jî bê. Ber ku wê rengên salixkirinên gotinan wê bi xwe re wê ew wê temenê wê bide dîyarkirin.

Rengê salixkirina wê di temenê fahmkirinên me de bê, Di heman zimanê de jî wê dema ku minaq em weke ji bakûrê kurdistanê diçina başûrê kurdistanê û ankû rojhilatê kurdistanê wê cûdahiyê bi salixkirina heman gotinê re dibînin. Wê heman gotinê wêbi wateyên din re wê werênina ser ziman. Minaq wê li bakûrê kurdistanê em dema ku ji herêma botanê diçina herêmên serhadê wê, gotin wê di wê rengê de wê gûharên wê bi wateyên wan re wê werê dîtin. Ev watelêkirin wê weke aliyna giring ên dîyarker di fahmkirina me û temenê wê de jî bin.

Di dewama wê de ez dikarim wê jî wê weke aliyekê din wê werênima ser ziman ku wê fahmkirinên çandî wê, di wê çerçoveyê de wê, temenê darazên me ên bi 'baş dîtin' û ankû nebaş dîtinê' re jî wê bide dîyarkirin. Tişteke ku wê, li gorî kesekê wê xirab were wê karibê li gorî kesê din xirab newê. Yan jî wê tişteke ku ew rast bibînê yê din rast nebînê. Wê di wê rengê de wê ew wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê di serî de wê werênê ser ziman bê.

Hevdîtinên çandî

Hevdîtinên çandî wê dema ku mirov wê ji deverê herê deverê din û li wir rastî regehekê din ê jîyanê bi ziman, rengê jîyanê û hwd re were wê hingê wê mirov karibê wê bahsa wê bikê bê. Di wê çerçoveyê de wê ew jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê, di serî de wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê hevdîtinên çandî wê di wê dema ku ew bûn de wê, di warê fahmkirin, rengê fahmkirinê û hwd de wê karibin cudahiyê bi xwe re bidina nîşandin. Di warê dîtinên ji hevdû cudakirinê bi dualiteya başî û nebaşîyê re ew hebin. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê bêtê ku wê, dema ku wê ji rojhilata navîn wê kesek wê were li ewropa wê bi çandî, bawerîyê û rengê jîyanê re wê ew bi wan re wê were dîtin. Minaq wê, jinên rojhilatî wê girtî bin. Wê nekevina avê de bi mayo û sutyanan. Wê ew wê şaş bibinin li gorî bawerîya xwe.

Wekî din wê dema ku mirov wê bi heman rengê ji rojava yek çû rojhilat wê bi heman rengê wê rastî rewşên bi wê rengê wê werê. Di

gelek rewşên weke yên ku mirov di çapameniyê de dibînê wê minaq wê jinên weke rojnemager ku wê herina deverê ji rojhilat ku wê heypeyvînê wê bi kesna rêveber re wê bikin wê serê xwe wê girêbidin di wê dema ku ew li wir in. Ku ew veşeriyên wê dîsa wê ew wê, xwe vekin. Wê di wê çerçoveyê de wê ev weke rewşna çandî ên ku reng û awa standina û rengê jîyanê didina dîyarkirin bin.

Çand wê ji aliyekê din ve jî wê di rewşa têkiliyên bi hevdû re wê, di wê warê de wê, bi çi rengê û nûansê wê bi hevdû re wê têkiliyê dênin û wê gotinê ji hevdû re wê bêjin wê ji wan aliyên ve jî wê hinek aliyên wê yên ku mirov wê bi wê re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman wê hebê. Minaq di nava hema beêja hemû çandan de wê rewşa ku mirov wê rastî wê were deng bilindkirinê a li zaro, jinê û ankû li hevdû jin bi jin, mêr bi mêr û hwd wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku ew bi hevdû re jî diaxifin wê bi dengê bilind wê biaxifin. Ev wê weke aliyekê wê bê. Wê di demên hemdem de wê ev wê hin bi hin wê bi şîrovekirin û teoriyên di derbarê fahmkirinên çandê û hwd de wê hin bi hin wê ew di wê de wê gûharîn wê bibin. Wê fahmkirin wê bibin. Wê di wê warê de wê di çerçoveya nerîna 'rast' û 'nerastîyê' de wê ew wê were kirin berlêpîrsînê de. Wê, di wê rewşê de wê nirxên weke rêzdayin, hûmetgirtin û hwd wê, zêdetirî wê derkeve li pêş. Di çandên rojhilat de wê, minaq wê hîyararşîya nava malbatê a ku mirov wê dibînê de wê, weke li kurdistanê wê were dîtin wê, ji yê piçûk wê hertimî wê rêz û hûmet wê ji yên mazin re wê were girtin. Ev wê bi awayekê hîyararşîkî wê, di hemû temenê û pêvajoyên jîyanê de wê were dîtin.

Di wê çerçoveyê de wê, li rojhilat wê di aslê xwe de wê ev têgîna ku me di wê çerçoveyê de wê bi têgîna hîyararşîkî de wê hanî ser ziman wê ji aliyekê din ve jî wê ji aliyê rêveberên herêmê ve wê bi awayekê din ve jî wê bi rengekê îstîsmarî wê were bikarhanîn. Ew jî wê mirov dikarê bi çerçoveya gotina 'îteata ji otoriteyê' re ku wê bi wê re wê di bin gotin û rengên cûr bi cûr de wê werina pêşxistin re wê, were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê, di hîyararşîyekê de wê, mirov wê di nava wê hîyararşîyê de wê weke ku wê bi rengê ku ew di demên hemdem de dihe pêşxistin bi hewldenên rêveberên serdest re wê temenê ji dest girtina maf û azadiya mirov jî bê. Di wê çerçoveyê de bi karhanîn aargûmanên olî û hwd jî wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wan di serî de ser wan bisekinê û wan fahmbikê bê.

Di nava levkirinê û têgîna îteatê de wê xatek zirav wê hebê. Wê di wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de wê, ev divê ku mirov wê hinekî balê

bikişênê li ser wan. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku ew rewş wê weke rewşên ku wê weke bi çandî wê werina pêşxistin bin. Wê demê li vir li ser wê re mirov dikarê bahsa gûharandina çandî bi pêvajoyên pêşxistinê re wê dikarê hinekî li ser wê bisekinê. Di aslê xwe de wê ew jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê hilde li dest û wê fahmbikê bê.

Çanda xweşbînîyê û navaroka civaknasî

Ku mijar çand bê wê demê li vir wê weke aliyekê din jî mijare xweşbînê wê weke aliyekê din ê çandî wê di dewama mijarê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê, di nava jîyane civaknasî de wê hertimî wê temenê hevdû fahmkirinê wê hebê. Ya ku hevdû fahmdikin wê mirov bin. Ber vê yekê em di serî de fahmkirin û pêşketina mirov bi jîyanê re wê divê ku wê dîna li pêşîya pêşketina çandî. ..

Di dewama wê de wê weke aliyekê din jî wê çanda hevdû herêkirinê wê temenê hevdû fahmkirinê bê. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring ku mirov li vir dikarê balê bikişênê ser wê ku mirov di nava jîyanê de çendî weke ku wê were ser ziman ku ew hişk jî bê wê, dema ku ew ket nava jîyane civaknasî de wê, xwe bi wê re wê karibê temenê gûharênê bi xwe re kifşbikê. Di wê rewşê de wê, civaknasî wê, qada gihiştina li hevdû a nbi nerînên hevdû jî bê. Lê berî hemû tiştî wê weke zindî û dijîn wê pêşî wê mirov wê bigihijina hevdû.

Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê temenê fahmkirinê wê bi wê re wê, pêşkeve. Di nava jîyane de wê, têkiliya bi hevdû re danîn û axiftin di nava pêşketina civaknasiyê de wê karibê bibê destpêka pêşî. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê di wê rewşê de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Mijare hevdû fahmkirinê wê di serî de wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê newê wateya wê ku mirov bi hevdû re di hemhizrê de jî bê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov li hevdû hisand wê cûdahiyên hevdû ên bi hizirkirinên hevdû re wê bibînê. Wê, di dewama wê de wê xwe û rengê hizirkirina xwe yê li hemberî xwe ku ew çawa dihizirê wê ew bi wê re wê kifşbikê. Di wê çerçoveyê de wê, biawayekê wê xwe bigihênê rengê fahmkirina wê jî, Wê ew jî wê piştî xwe guhandinê û zanîna wê re wê, bi hevdû re wê karibê temenê gûharînê bi ber hevdû de bide çekirin. Ti tişt weke xwe sabît namênê. Wê di pêvajoya gûharînê de bê. Wê dema ku mirov di nerînê de bê wê, piştê

tişteke din fêrbû wê ew fêrbûn wê karibê nerînê bi xwe re bide gûharandin. Di wê rengê û awayê de wê gûharîn wê weke xosletekê nava jîyanê wê bi gihiştin û têkiliya wê ya navxweyî re wê her hebê.

Çand, keseyet û fahmkirina hevdû

Di nava jîyanê de wê mirov dikarê bi têgîna çandê re wê werênê ser ziman ku wê çand wê weke aliyekê temenî weke ku me li jor hanî ser ziman wê nerîn û darazên mejî wê bi xwe re wê biafirênê û wê bide dîyarkirin bê. Di dewama wê de wê mirov wê di derbarê xwe û kesên hemberê xwe de wê li ser wan cudahiyên çandî ên hevdû re wê naskirinan wê bi hevdû re wê bikin.

Keseyet wê, di wê çerçoveyê de wê bi xwe re wê weke protîpek çandî a giştî jî bê. Di wê çerçoveyê de wê xosletên giştî wê bi xwe re wê bi keseyetî wê bicih bikê û wê bide jîyankirin. Wê bi wê re wê hevdû naskirin bê, fahmkirin bê, nerîna li hevdû bê, pêşxistina darazê bê û hwd wê bi wê re wê bibê.

Di wê rewşê de wê di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê temenê fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi xwe re wê xwe bide nîşandin.

Mirov di nava jîyanê de wê gelek tiştên ku wê rengê fahmkirina mirov wê bidina nîşandin wê hebin. Minaq tiştên ku mirov ji wê hêj dikê û yên ku mirov hêjê nakê wê bibin. Ev biqasî ni fîzîkî bê wê wilqasî jî wê bi têgînî û hwd bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê fahmbikê wê di dewama wê de wê têgînên 'şaş dîtî' û 'rast dîtî' û hwd jî wê di wê çerçoveyê de wê bi mirov re wê pêşkevin.

Di rewşa têkiliya nava hevdû de wê mirov dikarê wê bi gelek aliyên ve wê werênê ser ziman. Bi têkiliyên hevaltiyê, têkiliyê hêjkirinê, têkiliyê evîndariyê, têkiliyên malbatî û hwd re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê di roja me de wê dema ku mirov wê bahsa çandê bikê wê bi zêdeyî wê têgînên evîndariyê wê weke ku em di çanda kurd de bi 'mem û zînê' re dibînin di ya ingilîzan de bi ya 'romeo û juliet' û hwd re wê bibînin wê bibin. Weke van wê di gelek çandên din jî wê pêjnên çandî ên evîndariyê wê hebin. Têgîna çandê bi çerçoveya çand û evîndariyê û ankû çand û hêjkirinê wê di wê çerçoveyê de wê bide me. Em wê carê di dewama wê de wê têgîna çand û evîndariyê û ankû çand û hêjkirinê bi têgînek giştî li rengên têkiliyên din jî wê biikin temenê fahmkirinê û

rengê têkiliyê û ji wê bigihijina fahmkirinê bi têkiliyên xwe re. Wê di wê çerçoveyê de wê di demên hemdem ên ku ew bi aqil pêşdiekvin wê bi zêdeyî wê, di wê çerçoveyê de wê têngînên weke yên hêjkkirinê, evîndariyê û hwd wê bi têngîna çandê re wê pêşkevin û wê werina ser ziman. Di dewama wê de em ku têngîna çandê bikina temenê wê fahmkiriinê ê bi wê re bahsa têngînên weke evîndarî û têkilî, hêjkirin û têkilî û hwd wê bi wê re wê fahmbikin. Di wê rewşê de wê, di dewama wê de wê pêvajoyên pêşketinê wê bi wê re wê bi pêşketina hevaltiyê, zawacê bi jinûmêr re û hwd re wê pêşkevin. Di awayê pêşveçûnên bi pêvajoyî ên pêşdikevin bi çandê re wê di wê çerçoveyê de wê bi pêşxistinên bi wê re wê bi têngînî wê xwe bidina dîyarkirin. Di roja me de wê di wê warê de wê çand wê weke aliyekê temenî ku wê bi fahmkirina çandê, hunerê, wêjeyê û hwd re wê, bi gelek aliyên wan ên din re wê karibê xwe bide nîşandin.

Awayên têkiliyan wê di warê fahmkirinên me û di derbarê van aliyên hêstî û hwd de jî wê karibê bibê temenê fahmkirinekê. Minaq hêjkirina bebekê, hêjkirina xwûşkûbirayekê, hêskirina dêûbavekê, hêjkirina hevalekê û hwd wê bi wê re wê mirov dikarê bi gelek aliyên din re wan werênê ser ziman.

Pêvajoyên têkiliyên kin û dirêj .

Ji aliyê têngîna çandî ve ku mirov hilde li dest wê rewşa têkiliyê wê bi mirov re wê weke temenekê giring wê xwe bi awayekê wê bide nîşandin. Têkilî wê bi hiş, vîn, xwestek û hwd re wê bi temen bê. Di çerçoveya wê de wê weke aliyê wê yên din jî wê têkilî wê di nava du û ankû zêdetirî kesan de wê bi hevdu re wê bibê. Şewayên têkiliyê wê mirov dikarê bi gelek aliyên wan werênê ser ziman. Biqasî di nava du zindiyan de wê, di nava zindiyekê û tişteyê ne zindî de jî wê, di karê wê fahmbikê. Ev hemû wê weke aliyên ku mirov wê dikarê wê fahmbikê.

Di dewama wê de têkiliyên me yên bi hevdu ên di nava civakê de wê têkiliyên nava jinûmêr û ankû malbatê wê têkiliyên demdirêj bin. Pêvajoyên pêşketinê û gûharînên di nava wan têkiliyan de wê bi aliyên hêstî, derûnî, rewşî, cîwarî û ankû wucanî û hwd re wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê şertûmercê demê û gelek rewşên ku wê mirov di wê pêvajoyê de rastî wan wê were wê temenê gûharînê wê bi wê re bibê. Lê di wê rewşê de wê, weke aliyekê din ê giring wê rewşên weke vîn û têngînêmn biryarî ku wê di temenê domandina wan de bin wê di rewşên weke bi hêrsbûn, wastîyayîbûn û ankû gûharînî bi hêst û hwd de jî wê

biryarên domandinê wê bidin û wê di wê çerçoveyê de wê biryarên nûkirinên hêstên xwe wê bidin. Wê, di wê çerçoveyê de wê tiştên nû bi têgînî û hêstî wê bikin ku wan di xwe de wan pêşbixin. Wê ev wê weke aliyekê temenî ê domandinê jî wê karibê xwe bi wê re wê bide nîşandin bê.

Fêrû azmûnên dûrketin û nêzîkbûna li hevdû wê ji aliyekê din ve wê weke aliyna ku mirov dikarê di wê çerçoveyê de wan fahmbikê û werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê ev jî wê weke aliyna din ên fêrbûnê bi hêstî jî bin di warê têkiiliyan de. Di warê têkiliyê de wê weke aliyekê giring ê temenî wê salixkirin, rengên fahmkirinê û hwd wê weke aliyna ku mirov dikarê di temenê de hilde li dest û fahmbikê bê. Di warê domandina têkiliyên demdirêj de wê, rewşên weke yên hevdû xalatkirin, nêzîkbûn û ankû pêşxistina empatiyê û hwd bi awayên cûr bi cûr bi hevdû re wê weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wê di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di warê fahmkirinê de wê hertimî wê derfeta wê hebê ku wê hizir û têgînên cûda wê xwe bidina nîşandin bin. Cûdahiyên bi keseyetî û cûdahiyên xosletên mirov ên ku mirov bi wan mazinbûya jî wê weke aliyna ku wê di wê rewşa têkiliyê de wê dîyarker bin. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê werênê ser ziman ku wê weke aliyna çandî wê ev alî wê weke aliyna giring ên ku mirov dikarê di serî de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê fahmbikê wê têkiliyên nava mirovan wê empati wê di her warê de wê xwe bide nîşandin. Weke ku em bi xuyên civakî û keseyetî re jî wê dikarin wê fahmbikin wê, rewşên weke pêşxistina empatiyê, hêstên alikariyê û hwd wê, weke aliyna ku wê regekê pêşketina mirov bi aliyê zanînî û çandî û hwd re wê bide nîşandin bê.

Di dewama wê de wê mirov dikarê bi aliyên diyarker ên têkiliyan re wê weke rewşên hewirdorê û bajariti û ankû giunditiyê û hwd weke fektor, aliyên baweriyî û hwd wê weke aliyna ku mirov dikarê wan bide dîyarkirin bê. Rewşên weke yên gîyanî û ankû rewşên li hevdû hisandinê û bi wê re hêstên ku mirov dide hevdû wê weke aliyna ku mirov dikarê wê di serî de wê weke aliyna giring ên mijarê wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman bê.

Çand û zayendîtî

Mijare çandê wê ji aliyekê din ve jî wê di serî de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Ew jî wê aliyê zayendî bê. Di nava tégînên çandî de salixkirinên zayendî wê heta roja me jî wê rengê jîyane me, tékiliyên me yên bi hevdû re ên bi zayendî û ankû bi awayên din re wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê hinekî wê di wê çerçoveyê de ku mirov li wê dihizirê wê, mirov dibînê ku wê bi çandî salixkirinên bi weynî û ankû weke bi rolî wê di wê çerçoveyê de wê temen bin. Minaq wê weke qannaatek giştî wê were dîtîn ku wê di mejî de wê jinûmêr bi zaroyên xwe re wê bijîn. Wê karê hundirê malê wê bi jinê ve girêdayî bê. Yê derve jî wê bi mêr ve. Di civakên rojhilatî de wê, ber ku wan zêde di demên hemdem de gûharînên demên nû bi xwe re çenekirina wê ev tégîn wê zêdetirî wê di nava wan de wê bicih bin. Ev dîtên ji aliyekê kokî ve ku mirov li wan bihizirê ê wê yên dema mirovê şikeftê bê. Di wê demê de wê jin di şikeftê bimênê û wê li zaroyan wê binerê. Aliyê din jî wê ber astengiyên wê yîn hebûnî wê ew wê di wê rewşê de wê bimênê. Di dewama wê de wê ev wê piştre wê, di demên civakê de jî wê weke rewşna ku wê rengê jîyanê rol û weyna mirov a di nava civakê jî wê bidina dîyarkirin bin. Di dewama wê de wê weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava tékiliyan de jî wê zêdetirî wê li şûn girtina axiftinê a jinê û ankû weke hevdû nedîtînê wê di wê warê de wê aliyekê din ê ku wê di roja me de wê, di çerçoveya mijare derûnîyacivaknasiyê de ku wê li ser wê bisekinê bê.

Em li vir di dewama wê de wê jî wê weke aliyekê din wê li ser wê bisekin û wê fahmbikin ku wê mijare hevdû fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê bandûra wê rewşê li wê jî wê hebê. Di trewşa tékiliyên bi hevdû re wê ne weke hevdû tevgerîn û ankû nerîn wê di aslê xwe de wê bi wê re wê weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê hilde li dest bê.

Ev alî wê di serî de wê çandî wê weke aliyna çandî ên ku ew bi hezaran salan heta roja me ew jîyane wê, di wê demê de wê çawa wê pêşketina wan di demê de wê bi gûharîn û peresendinê wê pêşxistina wê were kirin wê weke aliyekê din ê mijare civaknasiyê û fahmkiirînê wê jî bê. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê her tişt wê, di temenekê dîtbar ê bi dîtînê re wê were dîtîn. Wê bêgûman wê dema ku rewş ev bê wê demê destpêkê ji gûharîna nerînê mirov dikarê bide destpêkirin.

Lê di wê rewşê de wê dema ku ew rewş wê weke rewşna çandî û giştî ên civakî bin wê demê wê aliyekê wan ê giştî jî wê bi fahmkirinê wê

hebê. Herkesek wê dema ku wê ji aliyê ve wê tiştê bikê wê bêgû, man bi qadr û giring bê. Lê nerînên ji nava civakê ku ew bi darazî û weke gûnahbar dikin ber ku ew weke wan najî û tevnegerihê wê, di wê çerçoveyê de wê weke darazna ku wê temenê ji wê bi şûnve gavavêtin û weke girseyê tevgerînê ku wê bi xwe re wê bidîna pêşxistin jî bin.

Lê li vir biqasî ku mirov fahmdikê wê ji dualiyên temenê ve wê zanîna keseyetî jî wê giringiya wê hebê. Aliyê pêşî wê bi fahmkirinê û dîtina wê bê. Aliyê din jî wê, bi wê re wê pêşxistina darizandina nerînên hevdû a bi rewşên ku ew dihên jîyankirin re bê. Di wê rewşê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de mirov dikarê wê werênê ser ziman bê.

Mijare têgîna zayendîtîyê di nava çandê de wê fahmkirina wê bi serê xwe wê weke aliyekê giring bê. Lê li vir wê mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê werênê ser ziman wê hanîna ser ziman wê bi hêza hizirkirinê û aqil re wê kêmbûnê. Wê ew jî wê weke aliyekê temenê gûharînê wê bi xwe re wê, karibê bide dîyarkirin. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê werênê ser ziman ku wê fahmkirina mirov wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring wê di wê rengê de wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Mijare fahmkirinê di wê rengê de wê di serî de wê mirov dikarê fahmbikê wê di serî de wê, weke aliyekê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin bê.

Ji aliyê hemû zayend, çîn û cûdahiyên civakî û keseyetî ve wê mijare çandê wê bi van aliyên ve wê karibê çerçoveyek fahmkirinê a giring a gûharîner di nava jîyane civaknasîyê de bide pêşkeşkirin di nerîna me de. Di wê rewşê de wê weke aliyekê fahmkirinê wê di serî de mirov dikarê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rewşê de wê, mijare têgîna zanînê wê bandûra wê li pêşketina aqilê çandî, pêvajoyên wê yên pêşketinê û hwd re wê dikarê wê fahmbikê. Ji wê aliyê ve wê, mijarên civaknasîyê bi fahmkirinên jî aliyê têgînên weke yên dadî, felsefeyî, ramyarî û hwd ve wê weke aliyê giring ên fahmkirinê wê karibin di nava jîyane civakê de jî biafirênin bin.

CÛDAHÎ Û WEKHEVÎYA CIVAKNASÎ

Di mijare civaknasiyê û fahmkirina wê de wê weke aliyekê wê yê giring jî wê bi wekhevî û newekheviya nava civaknasiyê de bê. Di wê warê de wê xwe hanîna ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wê di serî de wê hilde li dest bê. Aliyê din jî wê di warê hanîna ser ziman a hizrên xwe û fahmkirinên xwe bê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê xûfên me hertimî wê di nava wê de wê hebin ku mirov care pêşî di nava navendekê de ku mirov xwe werênê ser ziman ku ka mirov wê çawa wê were pêşwazî kirin. Ankû wê hizrên me û nerîne me wê çawa wê were dîtin. Ev wê weke aliyna ku wê mirov wê di destpêkê de wê bidina hizirkirin bin. Lê piştî ku me ew derbaskir û xwe hanî ser ziman wê hingî wê ew xûfên me wê derbas bibin.

Ji aliyê xwe hanîna ser ziman ve wê rewş wê ev bê. Wê gelek aliyên wê yên din jî wê hebin. Lê aliyê din jî wê aliyê weke hevdû dîtin û pêşwazîkirinê bê. Di wê çerçoveyê de em di dewama wê de wê bêjim ku em di roja me de di nava civakek bi têngînên çînî, zayendî, baweriyên cûda û hwd de ku ew dijî û dem bi dem di nava gengêşîyê de jî dibê bê. Wê di wê çerçoveyê de wê hizrên ku em bi wan re werênina ser ziman wê di wan waran de jî wê bandûr û bertekê wê temenê wan wê karibin biafirênin.

Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê fahmkirina civaknasî wê, di wê çerçoveyê de wê, di çerçoveya wekehevdû de wê hildana li dest de wê temenê wê di serî de wê bi rêgeza mafê ku mirov ji xwe re bide nasandin ku mirov heman mafê ji yê li hemberî xwe re jî bide nasandin. Ev weke rêgez û destûrek pêşî a xwe hanîna ser ziman û temenê herêkirinê a hevdû jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di wê warê de wê jî wê weke aliyekê din wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hizrên me yên ji hevdû cûda wê ti carî wê nikaribin bibin temenê ji hevdû cûdabûna mirov. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring û temenî wê mirov dikarê wê bi têngîna

civaknasiyê re wê fahmbikê. Navenda civakî û qada xwe hanîna ser ziman a jîyanê wê di wê warê de wê weke qadaka fahmkirinê a ku wê di wê warê de wê temenê mirov bi kirin, têkili û hewldanên me re wê biafirênê bê.

Cihêrengîyên civaknasî ku mirov bahsa wan dikê wê bi nerînê re jî wê wateyek wan wê hebê li ser rewşên jîyanî û komî ên civakî re. Di dewama wê de wê mirov dikarê weke aliyekê civakî wê fahmbikê. Nerînen cûda di nava pêşketina civakî de wê, bi gihiştina wan a li hevdû bi rêyên parvekirinê û hwd re wê, temenekê pêşketinê ê giştî jî wê bi xwe re wê biafirênin. Di wê çerçoveyê de wê, weke encama wê wê pêşî temenê fahmkirina hizrên ji hevcûda wê biafirênê piştê jî wê temenê pêşveçûnên civakî wê di aste jêrîn û jorîn de wê biafirênê. Di wê rewşê de wê civak wê bi wan re wê pêvajoyên xwe yên peresendinê ên pêşketinê jî wê bi xwe re wê biafirênê. Wê di wê çerçoveyê de wê, aheng û konstraksa ku wê civak di nava aqilê xwe yê dîrokî û demên xwe yên nû de wê çêbikê wê bi wê re wê temenê fahmkirin û pêşketinê wê bi wê re wê bide çêkirin.

Wekneheviya civaknasî û rewşên jîyanî ên ne wekhev

Di nava rewşên jîyanî de wê, di gelek rewşan de wê, ne wekhevi wê hebin. Em î ro di pergalek kapital de dijîn û wê derfetên xwe zêde dewlemendkirinê û ankû bi rewşên xwe yên aborî bi derxistina li ser yê din re wê hertimî wê hebê û wê ji mirov re wê were nîşandin. Ji aliyekê din ve jî wê, bi wê re wê mirov wê, hertimî wê di nava jîyane xwe de wê bi wê re wê di nava karûxabatekê de. Ev jî wê weke aliyekê wê bê. Ji aliyê jîyanê û bi karhanîna derfetan ve wê, rewşên aborî wê di gelek waran de wê weke ku wê kifşkar bin.

Lê ji aliyên din ve jî wê mirov dikarê bêtê ku wê bo pergalek civaknasî de wê, di serî de wê li vir wê di temenê wê de wê salixkirinên ku ew bi jîyanê re werina kirin wê di serî de wê pêwîstîya wekhevdûbûnê wê di wê warê de parastina wê bi wê re wê hebê. Wê ev wê weke destûreka bo bûyîna pergalek civaknasî û bi wê re a wekheviyê. Ji xwe wê, bi têtîna civaknasiyê a pergali re wê întibaya ku wê pêşî wê di serê mirov de wê biafirê wê ew bê ku ew wekhevi di nava jîyanê de bi têtîliyan û xwe gihandina derfetan ku ew bi wê were weke hevdû bê. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê di serî de wê bi wê re wê fahmbikê. Di dewama wê de wê ji têtî û gotina 'pêşketina bi civaknasî' jî wê ji aliyekê ve wê ev wê were fahmkirin.

Li vir di aslê xw ede wê, wekehevdû ku mirov di çerçoveya hebûna mirovî a zindiyî û temenê parastin û domandina jîyanê ve wê hilde li dest wê weke hevdûbûyîn wê weke pêwîstîyek mecbûrî wê xwe bide nîşandin bê. Di wê çerçoveyê de wê ev ne tenê wê bo nîşandina derfetê ji hemû kesan weke hevdû ku wê bide nîşandin bê wê bi wê re wê temenê hêstek mirovatî a ku wê mirov wê bi wê re wê bijî bê.

Hêsta mirovatîyê wê ji aliyekê ve wê di wê temenê de wê temenekê têkiliyê ê bi mirov û zindiyî û ankû jîyanî wê biafirênê.

Li vir di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê a di wê çerçoveyê de wê bi têngîna wekehevdûbûyînê re wê xwe bi awayekê wê karibê bide nîşandin û diyarkirin. Mirov wê, di wê çerçoveyê de wê bi jîyane xwe re wê bijî.

Lê li vir wê, dema ku mirov bahsa têngîna 'ne wekheviyê' bikê wê, di serî de wê, ji gelek aliyan ve wê aliyên wê yên ku mirov wan fahmbikê wê hebê. Di serî ji aliyê çînî, zayendî, keseyetî û hwd re wê, mirov dikarê werênê ser ziman. Li vir aliyê keseyetî wê di serî de wê çendî ku wê di nava jîyane civaknasî de wê xwe werênê ser ziman û wê dem bi dem wê weke hevdû wê, bênê ser ziman jî lê di rastiyê de wê bi hêst, nerîn û fahmkirinên cûda jî wê di xwe de wê hebê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, carna wê hêsta ku ew derfet jêre heya ku ew xwe werênê ser ziman wê pêre biafirê. Carna ku ew hêst çênebû û ankû fahmkir ku wê ji wê encamên ku ew nexwezê wê rûbidin wê bibin wê hingî wê xwe bitafisênê û neyênê ser ziman. Wê hizrên xwe di xwe de wê bihêlê. Lê bi wê re jî wê hebûna mirov a jîyanî û civaknasî wê ji aliyekê ve jî wê zorê bide mirov ku mirov xwe bi awayekê bide nîşandin.

Ev bi mîmîk, nerîn, awir û hwd re wê xwe di rewşên jîyanê de wê bide nîşandin. Gotinên weke 'nerîn û gotin ji hev cûda ya', 'nêht û pey ne weke hevdû na', 'ya ku mirov dibêjê û dikê ne weke hevdû na', 'ya ku ew dijî û ya ku ew dibêjê cûda na' û hwd wê bi wê re wê gelek gotinên bi wê rengê ku wê werina ser ziman wê temenekê wan ê fahmkirinê ê di wê çerçoveyê de ku mirov werênê ser ziman wê hebin.

Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê û nerînê wê di wê warê de wê di heman rewşê de mirov dikarê bi rewşên civaknasî re wê werênê ser ziman. Mirov zindiyekê civaknas a û dema ku derfet dît û xwe rehet hîskir wê bêgûman wê xwe bêşertûmerc wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de dîtîn, nerîn, awir, hêst û hwd ên ji hewirdorê li mirov wê weke aliyana ku wê karibin pêşîya mirov a xwe tevlîkirinê bigirin jî bin.

Ne wekehevî wê, di rewşa awayên pêşketinê, pêvajoyên wê û rewşên çandî ên ku em ji wan dihên wê bi wan re jî wê ew wê wateya wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman ku wê çerçoveyên ne wekhevî wê, di wê çerçoveyê de wê ne nîşanaka ku em, an ji hinekan çêtirin û an jî hinek ji me çêtirin. Di wê warê de wê mirov nikaribê wê fahmbikê. Ev ali wê weke aliyna nîjadî bin û wê dema ku têngîna civaknasiyê wan lêkolîndikê wê bi wan re wê, fahmkirin bi wê rengê wê weke temenekê nexweş û ne baş ê li pêşîya pêşketina mirov a civaknasî ku wê kifşdikê jî bê.

Di çerçoveya pergale civaknasî de wê weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman de wê di warê gihiştina tendûrûstiyê, têkilidanînê, bikarhanîna mafûazadiya xwe, bi çandî, aborî û hwd, mirov karibê wê wekheviyê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, ev rewş wê weke aliyna giring ên fahmkirina têngîna pergale civakî a civaknas bin. Di dewama wê de bi heman rengê bi rêyên xwe hanîna ser ziman, azadiya derbirinê û hwd re jî wê mirov dikarê bi heman rengê li wê bihizirê.

Di warê fahmkirina têngîna wekhevi û newekheviya civaknasî wê di wê rengê de ji aliyê çandî, aborî, pergale tendûrûstiyê û hwd ve jî wê werênê ser ziman. Ev wê weke aliyna ku mirov wê di serî de wê, karibê fahmbikê bê. Ev alî wê weke aliyna bi tûrên pergaliyê di nava têkili û sazûmana civaknasî de ku wê xwediyê çerçoveyek pêşketinê û pêvajoyên wê yên bi jîyane civakî re jî **bin**.

Wekheviya civaknasî

Ji aliyê wekheviya civaknasî ve ku mirov wê hilde li dest wê di serî de wê ev alî wê weke aliyna giring ên jîyanê wê xwe bidina nîşandin. Di nava jîyanê de wê, dema ku mirov wê xwe hanî ser ziman, têkilîdanî, karîna gihiştina derfetan, mafûazadiyê û hwd wê di çerçoveya fahmkirina wekheviya civaknasî de wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê rewşa jîyane civaknasiyê wê, di wê çerçoveyê de wê aliyên wê yên têngîhiştin, sazûmanî, bi aliyên komên civakî û hwd re jî wê ku mirov di çerçoveya pêşketinê û xwe hanîna ser ziman de wê dikarê bi wê re bikirpênê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê civak wê di nava xwe de jî wê xwediyê pêvajoyên pêşketinê ên cûda bin. wekî din wê herêm bi herêm û kom bi kom wê ew cûdahî wê hebê. Di wê warê de wê, di mafê weke xwe

jîyankirinê de wê ew wê weke aliyekê giringê ku ew nebê nabê bê ku mirov wê dikarê wê bi wê re fahmbikê û werênê ser ziman. ..

Di dewama mijarê de wê jî wê weke aliyekê wê yê fahmkirinê bi çerçoveya pêşketinê û derfetên wê re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê aqilê civaknasî wê di serî de wê di wê warê de wê xwediyê fahmkirinê bi xwe re û di derbarê hewirdora xwe de jî bê.

Newekheviya civaknasî

Di dewama wê de wê newekheviya civaknasî wê weke aliyekê ku wê cihêrengîyên ku me li jor hinekî hanîna ser ziman wê hilde li nava xwe. Di wê çerçoveyê de wê xwediyê fahmkirinê, têgihîştinekê, hişmendiyeke û rewşek jîyanî bê. Di wê çerçoveya cûdahî û cihêrengiyê û pêşketina wê de ku mirov bi pêvajoyên pêşketina civaknasîyê û hwd re bi hizirê wê mirov wê bibînê ku ev weke xosletekê pêşketina jîyane mirov a nebê nabê jî bê. Wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê fahmikê.

Di wê warê de wê rast fahmkirina wan cihêrengîyan bi têgihîştinî, hişmendî û aqilê xwe yê civakî re wê, mirov bigihîjê fahmkirineka rast a bi têngîna civaknasîya civakê û jîyane wê re jî. Wê di dewama wê de wê mirov di awayekê ahengî, aramî û wekhevi de wê li ser temenekê rast ê demografiyî, dîrokî, civakî, çandî û hwd de wê, bide rûnandin û pêşxistin. Ev alî wê weke aliyna giring ên pêşketina mirov ên di nava jîyane mirov de jî bin.

Parvekirina civaknasîyî

Parvekirina civaknasîyê wê di dewama wê de wê weke aliyekê têngînî ê ku wê temenê wê li ser têkiliya civak û civaknasî, çandî û hwd bê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê jîyanê ê bi jîyane kom, kes û hwd ên nava civakê ku ew ji aliyê xwe ve wê têkiliyê bi beşdarbûnê bê, bi têkilidanîne bê û bi rewşên din ên weke wan re ku ew karibê wê dênê bê.

Têngîna parvekirinê a civaknasî wê temenê wê li ser temenê derfet dayinê a bi gihîna bikarhanîne, pêşxistinê têkilidanîne û hwd re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Di temenê wê de têngînên weke mafûazadiyê, wekheviyê, xweşbînî û hwd wê hebin. Ev jî wê weke aliyna wê yê ku mirov dikarê wan di serî de weke aliyna giring ên fahmkirinê ku wan hilde li dest û fahmbikê bê. ..

.Di warê têkiliyê de ku mirov wê hilde li dest wê weke aliyekê giring wê têkiliya navan sazûmanên zanistî ên weke beşên perwerdeyê û hwd û di

dewama wê de sazîyên civakî û hwd bê Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê giring ku mirov temenê wê li ser du rêgezan re wê hilde li dest. ..

Aliyê pêşî bi temenî wê bi hebûnî ku wê bi hevdû re wê bin. Aliyê din ê duyem jî wê bi çerçoveya hevdû fahmkirinê û bi wê re ketina nava têkiliyek fahmkeriner a bi hevdû re de. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê giring ê weke têkilîya danûstandinê a nava civakê jî wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê dema ku ew, heya wan ji hevdû hebê wê hem di temenê sûdgirtina ji hevdû re de û hem jî ji aliyê têkiliyê a bi hevdû re de wê weke aliyna giring ên ku mirov bi wan re fahmbikê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di warê fahmkirinê de wê di wê çerçoveyê de rêyên danûstandinê, ragihandinê, parvekirinê, alikarkiyê û hwd wê weke aliyna ku wê di wê çerçoveyê de wê, bi hevdû re di ahengekê de wê rewşa pêşketina civakê jî wê bi bandûr bikin.

Di warê beşên zanînê, ragihaninê, yên ku ew zanînê pêşdixin û yên perwerde dikin wê di wê warê de wê weke aliyna giring bin ku mirov wê têkilîya wan wê di wê çerçoveyê de wê di çerçoveyek temenî de wê hilde li dest û wê fahmbikê bê. Civak û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê di wê çerçoveyê de wê ji wê pozitiv wê peyxamê wê bigirê.

Di wê çerçoveyê de wê, dema ku em bi têngîna 'pergalê' re wê hilde li dest wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring bê ku ev alî hemû temenekê wan ê têkiliyê ê bi hevdû re di temen de bi awayekê objektîv ew hebê. Di wê çerçoveyê de wê bi pergalî wê di çerçoveya pêşketina wê de wê bi awayekê mekanîsmayî wê pêşketina xwe de wê ji temen ve wê bide çêkirin. Di warê civakê û têkiliyên wê yên nava civakê de wê ev alî wê weke temenekê pêşketinê bê.

Di sazî û sazûmanên civakî wan mirov nikarê wan tenê bi serê xwe wan hilde li dest. Wê bi qasî ku wê bi serê xwe wê salixkirinek wan a hebûnî wê hebê wê wilqasî jî wê çerçoveya wan a têkilîya civakî a pirralî ku wê bi wan re wê pêşkeve wan bi wê re mirov divê ku wan fahmbikê. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê, werênê ser ziman ku wê ji temen ve wê xwediyê temenê xwe yê fahmkirinê û rêgezên ku ew bi wê re li gorê wê tevbigerihi bin. Di dewama wê de wê, ew wê, di nava civakê de wê ne weke serdestna lê wê weke hebûnna pêşketîner û li hevdû civandinê a hebûn û pêşketina civakê bin. Wê pêşketina wê bi wê re wê bi rêxistin bikin.

Di wê çerçoveyê de wê, kifşkirina aliyên rêxistinî ên pêwîst li gorî rewşan û bi wan re çêkirina wê temenê wan wê di wê warê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê balê bikişênê li ser wê bê.

Civak wê, di wê rewşê de wê di aslê xwe de wê di rengê organismayekê de wê, weke dîmenekê wê zindî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Wê di rewşekê de wê ne sekinê. Wê pêvajoyên wê yên pêşketinê û peresendinê bi pêşketina wê re wê di dewama wê de wê weke aliyna ku wê bi wan aliyan re wê werina çêkirin û pêşxistin bin. Di mijare fahmkirinê de wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê salixkirinên civakî wê bi çerçoveya wê re wê di wê de wê rêxistiniya wan wê bi têkiliyên wê yên navendî ên bi hevdu re wê bi wê re wê pêşketin û wê temenê wan ên demkî wê hertimî wê bîn çêkirin.

Civak wê, di her demê de wê li gorî demê û pêvajoyên pêşketinê ên ku ew bûna wê pêwîstî pêşketina jîyankirinê bê. Di wê rewşê de wê, ji temen ve bi awayekê ji ya piçûk bi ber ya giştî ve wê pêvajoyên wê yên rêxistiniyê û pêşketinê werina fahmkirin û bi sazûman kirin. Ji serî ve kifşkirin wê tenê û tenê wê karibê bibê temenê ne gûhdarkirinên li nava civakê. Ber vê yekê wê weke aliyekê giring van aliyan wê çawa wê werina rêxistin kirin wê di serî de wê pirr zêde wê giring bê. Wê têkiliya nava civakê wê, di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Di warê fahmkirina têgîna sazûmanê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mirov wê weke zindiyekê wê, xwediyê hizirkirinê, daraz, pêşxistina hizran û hwd bê. Wê, di wê çerçoveyê de ev wê weke aliyekê din ê ku mirov di çerçoveya mijarê de wê hilde li dest bê

Hin çavkanî

*Allport, G. W (1985). "The Historical Background of Social Psychology". In G. Lindzey and E. Aronson (ed.). The Handbook of Social Psychology

*Moscovici, S; Markova, I (2006). The Making of Modern Social Psychology

* Wilson, Timothy D.; Gilbert, Daniel T (2003). "Affective Forecasting". Advances in Experimental Psychology

*Gecas, Viktor (1989). "The Social Psychology of Self-Efficacy". Annual Review of Sociology

*Baron, R. S.; Norbert L. Kerr (2003). N. L. Kerr (ed.). Group Process, Group Decision, Group Action

*Sternberg, Robert J.; Funke, Joachim (22 August 2019). The Psychology of Human Thought: An Introduction.

* Mills, Judson; Margaret S. Clark (1994). "Communal and Exchange Relationships: Controversies and Research". In Erber, Ralph; Robin Gilmour (eds.). Theoretical Frameworks for Personal Relationships.

* Sternberg, Robert J.; Funke, Joachim (22 August 2019). The Psychology of Human Thought: An Introduction.

*John DeLamater, Handbook of Social Psychology,

*William R. Shadish og Steve Fuller, The Social Psychology of Science,

* Gergen, K. J. (1973). Social psychology as history. Journal of Personality and Social Psychology

*Allport, F.H. (1924). Social Psychology. Boston: Houghton, Mifflin.

*Allport, G.W.(1954)The nature of prejudice. Reading, MA:Addison Wesley.

*Bandura (1986) Social Foundation of Thought and Action. EnglewoodCliffs, NJ: Prentice-Hall.

*Festinger, L. (1954). 'A theory of social comparison processes'. HumanRelations

*Festinger, L. ve Macoby, N. (1964) 'On resistance to persuasive ommunications'. Journal of Abnormal and Social Psychology,

*Festinger, L. ve Carlsmith, J. M. (1959) 'Cognitive consequences of forced compliance'. Journal of Abnormal and Social Psychology

*Heider, F. (1946) Attitudes and cognitive organisation. Journal of Psychology

*Hovland, C. I., Janis, I. L. ve Kelley, H. H. (1953) Communication and Persuasion: psychological studies of opinion change

*Moscovici, S.(1988). Notes towards a description of social representations. European Journal of Social Psychology,

*Moscovici, S.(1984).‘ The phenomenon of social representations’.R.M.Farr and S.Moscovici(eds) Social Representations, Cambridge: Cambridge University Pr

.
Abdusamet yigit, kurdistan, cizira bota, 2018/2019